NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Mgr. Jiří Zajíc

SPOLEČNĚ TVOŘÍME SVĚT

INSPIRACE TĚM, KTEŘÍ POMÁHAJÍ DĚTEM I DOSPÍVAJÍCÍM K PŘIJETÍ ZODPOVĚDNOSTI ZA VYTVÁŘENÍ SVĚTA, KDE MAJÍ VŠICHNI LIDÉ MOŽNOST ŽÍT DŮSTOJNÝ ŽIVOT.

www.nidv.cz

NÁRODNÍ INSTITUT
PRO DALŠÍ
VZDĚLÁVÁNÍ

Národní institut pro další vzdělávání

Mgr. Jiří Zajíc

Společně tvoříme svět

Inspirace těm, kteří pomáhají dětem i dospívajícím k přijetí zodpovědnosti za vytváření světa, kde mají všichni lidé možnost žít důstojný život.

2016

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Tato metodika vznikla za podpory MŠMT ČR
v rámci rezortního projektu Globální rozvojové vzdělávání.

Recenzovala: PhDr. Zuzana Hlavičková (PF UK Praha)

Anotace

Publikace provází pedagoga (oddílového vedoucího, vychovatele v družině či školním klubu nebo vedoucího kroužku) cestou od samotného dítěte a jeho bezprostředního okolí ve stále širších okruzích až k celku naší planety. Na každé úrovni se zabývá několika zásadními principy, jejichž naplňování je nezbytné pro úspěšnou výchovu lidské svobody ke skutečně dospělé formě charakterizované odpovědností a solidaritou.

Jedná se o

- Důstojnost člověka, zahrnující vědomí vlastní hodnoty, uznávání hodnoty každého člověka a univerzální lidská práva
- Objektivní řád: přírody, logiky, mravnosti, jehož uznání vede ke spravedlnosti, kritickému myšlení a respektování principu příčin a důsledků
- Propojení v časovém i prostorovém smyslu, které se projevuje tím, že přítomnost a budoucnost vyrůstá z minulosti, my potřebujeme ostatní a ostatní potřebují nás
- Odpovědnost za svět, jehož naplněním je pomoc potřebným, solidarita (lokálně i globálně), odpovědnost za veřejný prostor a péče o náš společný domov

Metodu, jejímž prostřednictvím je tento obsah zprostředkován, stručně vyjadřují tři výzvy: ***Všimni si!, Uvažuj!, Jednej!*** Pro její uskutečňování publikace nabízí spoustu praktických inspirací ke konkrétnímu programu a řadu informací či odkazů na dostupné zdroje. Současně se snaží poskytnout oporu naději, že takové směřování (jak v životě osobním, tak ve výchově) má smysl.

O NIDV

Národní institut pro další vzdělávání (NIDV) je přímo řízená organizace Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy s celostátní garancí dalšího vzdělávání a profesního rozvoje pedagogických pracovníků škol a školských zařízení včetně školských zařízení pro zájmové vzdělávání i NNO pracujících s dětmi a mládeží. Mnoholetá tradice a zkušenosti v oblasti vzdělávání a rozsáhlá síť našich metodiků, odborných garantů i externích spolupracovníků nám mimo jiné umožňuje kvalitní a celoplošnou realizaci úkolů vyplývajících ze státních priorit i rezortních projektů ministerstva školství. Pro cílové skupiny zajišťujeme komplexní nabídku vzdělávacích a konzultačních služeb, metodickou a odbornou podporu a zároveň dokážeme operativně reagovat na aktuální i specifické potřeby a požadavky škol a pedagogů v jednotlivých krajích České republiky. Díky Vašemu zájmu a spolupráci jsme pro Vás mohli připravit tuto publikaci. Věříme, že v ní naleznete potřebné informace či inspiraci a rádi se k ní budete vracet.

Děkujeme.
Váš Národní institut pro další vzdělávání

Obsah

Obsah ... **2**
Na úvod ... **4**
Ke komu se obracím a proč ... 4
Jaké děti a mládež bychom si přáli? ... 4
Nebuď lhostejný ... 5
Metodická poznámka ... 5
1. O mně ... **7**
Co mám rád, a co mně vadí? ... 8
Proč tu vůbec jsem a jakou mám cenu? ... 8
Jaká pravidla uznávám? ... 9
Koho potřebuji? ... 10
Komu pomáhám? ... 10
2. Naše rodina ... **13**
Kdo tvoří naši rodinu a jaké vlastnosti mají její členové? ... 14
Náš rodokmen ... 15
Jaká pravidla platí v naší rodině a kdo je určil? ... 16
Co dělá můj tatínek a moje maminka a proč to dělají? ... 17
3. Náš oddíl ... **19**
Kdo tvoří náš oddíl ... 19
Jakou tradici má náš oddíl? ... 20
Jaká pravidla platí v našem oddílu? ... 21
Co potřebujeme, abychom mohli mít schůzky a mohli jsme tábořit? ... 21
4. Náš dům ... **23**
Kdo bydlí v našem domě ... 23
Jak náš dům vznikl? ... 24
Platí u nás v domě nějaká pravidla? ... 24
Co všechno potřebuje náš dům? ... 25
5. Naše třída a škola ... **27**
Moji spolužáci a učitelé ... 27
Proč chodíme do školy a co jsem se v ní už naučil? ... 29
Jaká pravidla platí v naší škole? ... 31
Co naše škola potřebuje, aby mohla fungovat? ... 32
6. Naše vesnice ... **35**
Jakpak naše vesnice vypadá a co se mi na ní nejvíc líbí ... 35
Co vím o historii naší vesnice ... 35
Jací lidé bydlí v naší vesnici ... 36
Jaká pravidla platí v naší vesnici a kdo v ní rozhoduje? ... 36
Jak pomáháme naší vesnici? ... 37
7. Naše sídliště ... **39**
Jak naše sídliště vypadá a jak vzniklo ... 40
S kým se potkávám na našem sídlišti ... 40
Platí na našem sídlišti nějaká pravidla? ... 40
Kdo se o naše sídliště stará a jak mu pomáhám? ... 41
Jak bych si přál, aby se na našem sídlišti žilo a co pro to můžu udělat? ... 41
8. Naše město ... **43**
Co se mi na našem městě líbí, a co ne ... 43
Jaké jsou typické stavby v našem městě a kdy vznikly ... 44
Jaké jsou v našem městě podniky a úřady a čím se zabývají ... 44
Co vím o dopravě v našem městě? ... 45
Kde se berou peníze pro provoz našeho města a nač jdou? ... 46
Kdo řídí naše město ... 46

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

9. Naše příroda **49**
Co tvoří přírodu v našem okolí 50
Co se mi na přírodě kolem nás nejvíc líbí 50
Jak vypadala příroda kolem nás, když dědeček s babičkou byli dětmi? 50
Jaká pravidla platí pro život v přírodě 51
Co přírodě kolem nás ubližuje a co jí pomáhá? 52
Jak náš oddíl pomáhá přírodě v našem okolí 53
10. Náš region a náš kraj **55**
Jak se jmenuje území, kde žiji, a co je pro ně typické 55
Co vím o historii a kulturních památkách našeho kraje? 56
Odkud získáváme informace? 57
Co se v našem kraji vyrábí a kam to putuje? 58
11. Naše země **61**
Co se mi na mé zemi líbí, a co ne? 62
Kterých postav z historie naší země si vážím a proč? 63
Jakých národností jsou lidé u nás, čím jsou typičtí a koho osobně znám? 64
Jaká pravidla platí v naší zemi a kde se vzala? 66
Čím přispívá naše země ostatním, a naopak čím ostatní přispívají mé zemi? 67
12. Sousedé naší země **69**
Kdo jsou sousedé naší země a co jsem o nich zjistil? 69
Jací obyvatelé žijí v sousedních zemích a jak se tam dostali? 70
V čem si dnes se sousedními zeměmi pomáháme? 72
Visegrádská skupina 73
13. Naše Evropa **75**
Je něčím Evropa zvláštní? 75
Jak se stala Evropa bohatým světadílem? 76
Dokáže Evropa táhnout za jeden provaz? 77
Co dnes trápí Evropu? 79
Platí nějaká pravidla pro celou Evropu? 80
Potřebuje Evropa ostatní svět? 80
14. Náš svět **83**
Co dokáže internet? 83
Cestou trika, čokolády a mobilu 84
Proč jsou některé země chudé? 85
Ohrožují nás ti, kteří jsou jiní? 87
Platí pro celý svět nějaká pravidla? 89
Komu patří náš svět? 90
15. Naše planeta **93**
Co je na naší planetě krásné? 93
Je lidí na naší planetě moc? 94
Čím trpí naše planeta? 95
Jakou budoucnost má naše planeta? 95
Rozsáhlejší aktivity **97**
Třífázový model – EUR **97**
Každý má své bohatství **100**
Kytka identity **103**
Rodinné záležitosti **106**
Procházky pro pět smyslů **108**
Společně dokážeme víc **110**
Globální vesnice **111**
Africká krása **113**
Svět ve 22. století **116**
Malé tajemství na závěr **118**
Přehled použité a doporučené literatury **119**

Na úvod

Ke komu se obracím a proč

Předpokládám, že jsi vedoucím v nějakém spolku, který se zabývá výchovou dětí a mládeže. Sám jsem s tímhle prostředím od svých 17 let spojil svůj život – nejdřív jako skaut, pak člen turistického oddílu a pak zase jako skaut. Rovnou dodávám, že si vážím každého, kdo se dnes poctivě věnuje dětem a mladým lidem ve snaze pomoct jim, aby z nich byli svobodní a současně odpovědní občané, kteří jsou schopní podílet se na uskutečňování společného dobra. Proto se také odvažuji ti tykat[1]. Neber to tedy jako známku nějaké vtíravosti, nebo dokonce mé nadřazenosti, ale jako vyznání toho, že se s tebou pokládám být „na jedné lodi". Do jisté míry to platí i pro toho, kdo vede ve středisku volného času nějaký kroužek, nebo i pro vychovatele (především tedy *vychovatelky*) ve školní družině nebo klubu. Ti ostatně díky každodennímu setkávání s dětmi mají zvlášť velkou příležitost něco z toho, s čím přicházím, využít. Když tedy budu mluvit o ***oddílu***, většinou bych stejně mohl mluvit o ***družině*** a někdy i o ***kroužku***.

A o co tedy jde? Na první pohled tak trochu o metodiku, a trochu víc o „kuchařku". Alespoň v kruzích, kde působím, se mladí vedoucí neustále domáhají „metodik", ale ve skutečnosti chtějí „kuchařky". Tím mají na mysli popisy programů, které jsou natolik „instantní", že je lze prakticky rovnou vzít a mít „bezva program". Celkem jim rozumím, protože se ve svém volném čase snaží nějak smysluplně prožít s dětmi schůzku či výpravu, přičemž dnešní děti jsou čím dál tím náročnější na nějaké „zvládání" a samotný vedoucí má také další náročné úkoly (ve škole, doma, v práci atd.). Jenomže pokud program nemá jen „zaplnit čas", ale opravdu naplnit nějaký výchovný cíl, tohle „instantní" použití dobře nefunguje. Vedoucí do toho musí vložit sám sebe, aby to proměnil ve skutečnou příležitost pro osobní růst dětí – ale i sama sebe. Podstatnou roli v tom hraje nejen jeho odpověď na otázku „jak" program uskutečnit, ale hlavně „proč". Čím má tento program posunout svěřené děti blíž k cíli, kterým je zralý, dospělý člověk, jenž může být oporou ostatním a tvůrcem skutečných hodnot?

Jaké děti a mládež bychom si přáli?

To je zásadní otázka. A musíš na ni mít skutečně dobrou odpověď. V některých případech je ta odpověď do značné míry dána i principy a hodnotami, které tvůj oddíl sdílí. Skauti mají svůj slib a své desatero, pionýři svých sedm ideálů, svůj zákon mají také woodcrafteři a jistě i řada jiných spolků a oddílů dětí a mládeže. To je po mém soudu důležité východisko, na kterém se dá dobře stavět. Samozřejmě, pokud ho bereš vážně a rozumíš mu.

Jelikož dnes mnozí mladí vedoucí trpí pocitem, že se s dětmi snaží o něco, oč ve skutečnosti naše společnost nestojí, uvedu ti tady některá důležitá fakta, která do tohoto problému vnášejí přece jen určité jasno.

Nejznámější český dětský psycholog Zdeněk Matějček ve svém posledním spisku *Psychologické eseje z konce kariéry* uvádí, že dlouhodobé výzkumy ukazují následující obrázek o tom, co vede skutečně k šťastnému životu. Je to především těchto pět vlastností (nazývaných Big Five): *inteligence, svědomitost, otevřenost, citová stabilita a přátelskost*. To nevypadá špatně, ne?

Když se občanů v naší zemi ptali, jaké vlastnosti by měli mít děti a mladí lidé, tak na prvních šesti místech se umístily (výzkum CVVM 2015): *Smysl pro spravedlnost* – zcela bezkonkurenčně první, následovaný čtveřicí *Vstřícnost a otevřenost, Tolerance k odlišnostem, Schopnost vyniknout a prosadit se, Nesobeckost*. S určitým odstupem pak následovala *Šetrnost*. Srovnání s podobným výzkumem v roce 2005 ukazuje, že významně se posílilo postavení *Schopnosti vyniknout a prosadit se* a *Tolerance k odlišnostem*, a to na úkor *Šetrnosti* a *Ohleduplnosti* (oč se přičinily zejména nejmladší ročníky). Tohle už tak jednoznačně dobrá zpráva není, ale každopádně i dnes společnost stojí o to, aby v dětech a mladých lidech rostly některé jasně pozitivní vlastnosti.

---

1 Ani to, že budu s tebou mluvit, jako bys byl muž, neznamená, že bych neviděl tu ohromnou armádu ženských vedoucích a vychovatelek. Je to jen proto, že je to občas trochu kratší ;-)

Je pochopitelně otázkou, proč je na první pohled zřejmé, že v reálném životě se tyto tolik potřebné kladné vlastnosti neprojevují. Odpověď na ni mimo jiné dává dlouholetý *Výzkum evropských hodnot*, k němuž se naše země od roku 1991 rovněž připojila. A jeho zjištění zní: ***Lidé vědí, co je správné a oč by měli usilovat, ale nejsou schopní toho dosáhnout***. Současnou pedagogickou terminologií bychom řekli: chybí jim kompetence[2] k tomu, aby své (správné) touhy proměnili ve skutečnost. Tato moje příručka ti chce být oporou v tom, abys přece jen aspoň u „svých" dětí, případně dospívajících byl úspěšnější.

Nebuď lhostejný

Takhle zněl druhý bod našeho pětibodového zákona, který jsem vytvořil pro oddílové kluky, když se nám po zrušení Junáka na podzim 1970 podařilo zakotvit v odboru turistiky TJ Sokol Praha Krč. Uvádím ho tady proto, že jsem od té doby viděl celou řadu různých zákonů či oddílových pravidel, ale v žádném jsem tenhle příkaz – výzvu – nenašel. A přece mně už tehdy, na začátku obtížného období „normalizace", které nastalo po okupaci naší vlasti vojsky Varšavské smlouvy, připadalo nesmírně důležité se právě na tohle při výchově soustředit. Vypěstovat v dětech postoj, že prakticky o ničem nemůže člověk s klidem říct: *mě se to netýká*.

Kolem nás začínala doba, kdy bylo mnohdy neskonale snazší a často i bezpečnější držet se hesla „nehas, co tě nepálí" – a dát si záležet na tom, aby mě nepálilo skoro nic, kromě bezprostředního užitku pro mě a můj nejbližší okruh. I když od té doby uběhlo 45 let, rozhodně nevidím, že by význam výzvy „nebuď lhostejný" nějak zeslábl. Jsou jistě mnohé jiné překážky k jejímu naplňování, byť strach mezi nimi hraje pořád podstatnou roli, ale přibyl především nával všemožných podnětů, mezi nimiž je nesnadné se orientovat. A to opět svádí k tomu, aby člověk rezignoval a řekl si: *Lépe o tom nevědět a nestarat se*.

Nevěřím ovšem, že pokud se snažíš pomáhat dětem a mladým lidem, by ses s takovým závěrem smířil. Samy děti, pokud v nich dospělí neubijí touhu věcem přijít na kloub, prosazovat spravedlnost a bránit toho, komu se ubližuje, tě budou nutit k tomu, abys nepřijal za svou tuhle „rezignační strategii". Proto jsem tuto výzvu k nelhostejnosti vzal jako určité východisko pro všechno ostatní, co bude v této příručce následovat. V různých variacích se bude pořád opakovat ono základní schéma:

1. ***Všimni si*** (koukej, poslouchej, pozoruj, dotýkej se atd.)
2. ***Uvažuj o tom*** (co se děje, proč se to děje, co to znamená, jak na to máš a můžeš odpovědět, kdo ti v tom pomůže, koho je vhodné zapojit atd.)
3. ***Jednej*** (udělej to, co můžeš udělat, najdi spolupracovníky, podej pomocnou ruku tam, kde je třeba, vymysli projekt, přidej se k těm, kteří usilují o totéž, zapoj se do diskuse se znalostí věci atd.)

Metodická poznámka

Tato příručka obsahuje 15 témat, z nichž každé v sobě nese několik otázek. Jsou minimálně čtyři a v jednotlivých tématech se určitým způsobem stále opakují. Je to tím, že jejich pomocí se sleduje tentýž zásadní úkol, jehož řešením je rozvíjena určitá důležitá vlastnost. Představuji si, že si budeš v průběhu své celoroční činnosti témata vybírat postupně, ale tak, aby to pro tebe nepředstavovalo cosi „navíc", nýbrž přirozenou součást programu. Proto jsou i konkrétní programové nápady takového charakteru, že se dají pro každou jednotlivou otázku stihnout na jedné schůzce během několika mála desítek minut. Pouze ty programové inspirace, které jsou v závěrečné části, představují časově náročnější aktivity, kterými je vhodné občas téma intenzivněji prožít, třeba na schůzce, ale hlavně na výpravách či táborech. Program je samozřejmě třeba přizpůsobit vyspělosti dětí. Při psaní jsem sice před sebou viděl takové deseti- až jedenáctileté kluky a děvčata, ale mnohé aktivity dobře zvládnou i děti mladší. Většina programových nápadů je moje vlastní; tam, kde přebírám, uvádím zdroje.

---

2 V dalším textu budu zpravidla hovořit o ***vlastnostech***, byť dnes je v pedagogické literatuře dávána přednost termínu ***kompetence***, případně jejím dílčím složkám – *postojům, znalostem a dovednostem*. Dělám to záměrně s ohledem na to, že jsem se mezi běžnými vedoucími nikdy nesetkal s tím, že by používali tuhle odbornou terminologii. Naopak jsem dost často viděl, že je docela silně odpuzuje.

1. O mně

Děti běžně o sobě nikterak neuvažují. Nevšímají si příliš toho, jak samy jednají, co jejich jednání určuje, ani se nezabývají tím, aby o tom aspoň následně nějak přemýšlely. Jsou zpravidla příliš ponořené ve vlastních pocitech, které jim neponechávají příliš prostoru k tomu, aby aspoň občas nahlédly své jednání z určitého nadhledu. Dneska to platí i pro mnoho dospívajících. A přitom už osmi-, devítileté děti jsou schopné až překvapivě hluboké reflexe vlastního jednání (i jednání druhých), jsou-li ovšem k tomu nějak vhodně vedené.

Smyslem toho ovšem rozhodně není zbavit děti spontaneity či je zavalit zodpovědností větší, než by jim byla přiměřená. Jde v zásadě o to, zvětšit prostor jejich svobody, neboť jestliže se budou lépe znát, budou také schopné více ovlivňovat své jednání a časem i prožívání. A na nás je, abychom jim v tom pomohli. Ne nějakými přednáškami, ale tím, že je přizveme k dobrodružnému pátrání.

Proto na celé této společné cestě s dětmi bude v prvé řadě důležité vytvořit bezpečné prostředí. Tedy takové, kdy se nikdo nikomu nevysmívá, každý může projevit, co si myslí nebo co cítí, aniž by se musel obávat toho, že mu to přinese nějaké problémy. Bez téhle podmínky by se prakticky nic z toho, co se ti tu bude dále nabízet, nedalo dobře využít. K tomu je totiž nezbytná otevřenost dětí a vzájemná důvěra. A tohle se v prostředí, které děti nepociťují jako bezpečné, nedá dosáhnout.

Každý dobrý oddíl by takovým prostředím měl být. Předpokládám, že to platí pro tvůj oddíl. Proto jen pro jistotu shrnu, co je tu zásadní: klíčovou roli tu hraješ ty, případně ostatní vedoucí, tím, jaký vztah máš k ostatním členům oddílu. Nepochybně ti někteří budou více sympatičtí a jiní méně. Občas tě některý z nich i pěkně naštve. Ale to není na překážku tomu, aby každý z nich měl jistotu, že se na tebe může spolehnout.

Bylo by proto docela užitečné, kdyby sis pro začátek sám udělal určitou inventuru toho, co může být v tvé povaze a tvém jednání zdrojem jistoty svěřených dětí, a co naopak zdrojem nejistoty. To není úplně jednoduchý úkol, protože často je to tak, že určité vlastnosti ve správné míře jistotu druhých vyvolávají, zatímco v míře příliš malé, nebo naopak příliš velké působí právě opačně. Vezmi si třeba takovou *rozhodnost*. Nerozhodný člověk samozřejmě jistotu nikomu nedodá, ale i člověk, který překypuje rozhodností, může tímhle svým přístupem druhé srážet a vyvolávat v nich pocity méněcennosti, které působí právě proti otevřenosti a důvěře. Velkou pomocí v tomhle tvém vlastním sebepoznání by byla pravdivá zpětná vazba od ostatních členů vedení oddílu.

Stejně důležitou roli při vytváření bezpečného prostředí v oddílu hrají ale i sami kluci a děvčata. Skoro jsem v pokušení říct, že to na nich závisí ještě o něco víc než na tobě. Protože především oni budou poskytovat neustále nějakou formou signály, které buď toto bezpečí podpoří, nebo naopak ho budou bourat. Nejde při tom v prvé řadě o nějaké zjevné projevy násilí (s těmi se lze v oddílech tradičních spolků vypořádat ještě celkem snadno), ale o různé projevy mnohdy jen těžko postřehnutelné, které ostatním – zvláště nováčkům a méně úspěšným – členům berou odvahu, vyvolávají v nich nejistotu, či je dokonce ponižují. Na tom, aby k tomu nedošlo, je třeba soustavně pracovat. Rozhodně bez působení ve směru větší přátelskosti se v oddílu bezpečné prostředí nevytvoří. Už jen proto, že řada dětí je dnes i v rodinách konfrontována s vysokou mírou agresivity a chybí jim schopnosti k tomu, aby se vyjadřovaly dostatečně laskavě, natož aby úspěšně řešily konflikty.

Co se mi na tobě líbí

Jednoduchý program, kterým učíme děti všímat si dobrých vlastností druhých. Každému hráči se připevní na záda čtvrtka s jeho jménem. Poté každý hráč dostane tolik proužků papíru, kolik je členů skupiny (bez něj). Následně se každý pokusí najít na každém z ostatních jednu skutečnost, která se mu na něm líbí, a napíše jí na ten proužek papíru. Když toto všichni zvládnou (nemělo by to trvat déle než 10 minut), nalepí každý své lístečky na čtvrtky spoluhráčů. Na závěr ze čtvrtek můžeme udělat galerii, ke které se budeme vracet.

Co mám rád, a co mně vadí?

První otázka tohoto vstupního tématu obrací pozornost dětí k jejich prožívání. Je totiž důležité, aby sobě co nejlépe rozuměly, neboť to jednak rozšiřuje prostor jejich reálné svobody, jednak to připravuje půdu pro lepší porozumění ostatním. Rozhodně bys neměl litovat času na to, aby se kluci a děvčata z tvého oddílu touhle otázkou zabývali. Dokonce je velmi užitečné, když si výsledky nechávají a po čase je mohou srovnat se svými aktuálními odpověďmi. Formu může mít toto odpovídání samozřejmě různou. Zde ti nabízím jednu docela osvědčenou:

Co mě hřeje u srdce[3]

- Smysl hry: schopnost sebereflexe – zejména zdrojů „pozitivní energie"
- Čas potřebný ke hře: 45 minut
- Počet hráčů: od 5 do 15 účastníků
- Věková kategorie: od 15 let
- Pomůcky: nakopírované obrázky postavy (podle pohlaví adresáta) s „bublinami" u hlavy, očí, uší, úst, srdce, žaludku, ruky, kolenou, chodidel
- Prostředí: tam, kde je dostatečně velký prostor na psaní a kreslení

Pravidla:

Každý účastník dostane jeden pracovní list (alespoň A4) s obrázkem postavy a prázdnými „bublinami" pro odpovědi. Vedoucí programu pak uvede, jak čeština vyjadřuje souvislost mezi naším tělem, jeho pocity a naším vnitřním stavem: *držet jazyk za zuby, leží mi to v žaludku, mám toho po krk, vlez mi na záda, mít za ušima, šlape si po štěstí, pohni zadkem, píchlo mě u srdce, kašlu na to* atd.

Následně každou z bublin společně pojmenujeme otázkou s ohledem na pozitivní prožívání: *Co se mi honívá hlavou, když jsem šťastný?* (hlava), *Nač se rád dívám?* (oko), *Co rád poslouchám?* (ucho), *O čem rád druhým povídám?* (ústa), *Co mě hřeje u srdce?* (srdce), *Co mně dělá dobře u žaludku?* (žaludek), *Co moje ruce dělají nejraději?* (ruka), *Co mi pomáhá, že neklesám v kolenou?* (kolena), *Na co se mohu absolutně spolehnout?* (nohy).

Pak každý samostatně do „bublin" vepisuje své odpovědi na otázky, které bubliny pojmenovávají. Tam, kde už si účastníci více důvěřují, mohou si pak své odpovědi představit či vysvětlit. Jinak lze pouze dát vyplněné pracovní listy na nástěnku.

Poznámka:

Tato na první pohled zdánlivě jednoduchá hra může u některých dětí či dospívajících odhalit velmi intimní informace o nich samých. Proto je důležité citlivě vnímat, o čem mluvit chtějí, a o čem ne. Je skoro nezbytné, aby si organizátor programu nejprve sám na sobě vyzkoušel, jak odpoví a co to s ním dělá. Otázky charakterizující bubliny lze pochopitelně modifikovat – a to i tak, že ne všechny budou pozitivní, případně všechny budou naopak negativní – *Z čeho mi bolívá hlava?, O čem nerad mluvím?, Z čeho se mi třesou kolena?* atd.

Proč tu vůbec jsem a jakou mám cenu?

Tahle otázka děti určitě zaskočí. Možná zaskočila i tebe. Ona je to totiž skutečně otázka zvlášť pro dnešní lidi hodně obtížná. Odpověď na ni si nepřečtou ani v Blesku, ani ji neuslyší v TV NOVA. Ale co horšího: tu odpověď jim nedá ani žádná věda. Při jejím hledání se z nás musí totiž stát filozofové. Proto také nepředpokládám, že kluci a holky v tvém oddílu tu odpověď hned vysypou z rukávu. Dokonce je dost pravděpodobné, že nad tou otázkou budou kroutit jen bezradně hlavou. A přece je pro nás životně zásadní, abychom na ni nějakou uspokojivou odpověď měli. Bez ní totiž nejsme schopní zdůvodnit, proč by člověk měl mít nějaká lidská práva, proč by mu měla být přiznána nějaká zvláštní důstojnost, proč by měl být vůbec nějak chráněn jeho život. Nebude vůbec na škodu, když z počátku jen shromáždíš jakékoliv náznaky odpovědí. A pak můžeš třeba přečíst následující příběh. Ten ústí do otázky, o níž můžete nejen následně diskutovat, ale může být i základem pro vaše další pátrání. A současně – sám musíš být připravený, že se tě na tvou vlastní odpověď kluci a holky zeptají.

3 Podle *Kdo jsem, jaký jsem* od Petra Kříže vydané v AISIS 2006

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Co takhle dát si Libora na rožni

Taková to byla švanda! Hanka dneska při obědě začala vykládat o tom, proč si nedala ten krásně propečenej řízek – na kterej se jinak všichni třeseme. Prej, že je jí těch zvířat líto. Typická blbá holka. Standa Knipl se jí hned zeptal, jestli jí není náhodou taky líto těch komárů, co jí pravidelně štípou, nebo těch červů z jablek, který jsme dostali včera místo moučníku k obědu a každý druhý jsme museli vyhodit.

No to jste měli vidět, jak hned začala vyvádět, půlka holek hned společně s ní, to jejich příšerný kejhání… A protože na nás začaly nadávat, že se neumíme slušně chovat, tak jsem je pořádně usadil tím, když jsem řekl: „Tak mi tedy vysvětlete, proč bysme ty řízky neměli jíst. Jeden jedinej racionální důvod." To slovo „racionální" – i když vlastně moc přesně nevim, co znamená – jsem schválně použil, aby viděli, že si na nás jen tak nepřijdou.

Schválně hádejte – jak to dopadlo. No jasně že jsme se od nich žádnej argument nedozvěděli, jenom spoustu všelijakejch tlachů a keců – a nakonec se Hanka rozbrečela.

Když nám tohle Libor večer vyprávěl, netušil ovšem, jaký tohle bude mít pokračování. A upřímně řečeno – netušili jsme to ani my. Zvrtlo se to totiž v šílenej horor. Já vám z něj můžu uvést jen tu závěrečnou pasáž. V ní se Libor prodírá nějakým děsným pralesem, liány, hadi, pavouci velký jako dlaň – ale co je nejhorší, Libora někdo pronásleduje. A pak rána do hlavy, tma… Když se Libor probral, naprosto nechápe, co se děje. Ruce i nohy má svázaný, pod nima má provlečenej kůl, na kterým – fakt – na kterým visí přesně v tý poloze, kterou na hrazdě nesnášel – a teď je v ní navlečenej jako srnec připravenej k opíkání. Kolem něj nějaký domorodci, mávají noži a holema, do toho zpívají nějaký děsný zpěvy…

Co šílíte, já jsem přece člověk! – zařval Libor ze všech sil. Načež se k němu obrátil ten největší chlap, kterej tam byl – a naprosto srozumitelnou češtinou mu řekl: ***Tak mi teda vysvětli, proč bysme tě neměli sníst. Jedinej racionální důvod.*** Libor sebou nejdřív divoce zacloumal v bláhový naději, že by třeba mohl utýct – ale to ani náhodou. A tak začal: *Co jako, chcete? To je přece jasný, že se lidi nejedí…* A mlel jako o závod. Jenomže na obrovitýho chlapa žádnej dojem neudělal. Ten Libora za smíchu ostatních přerušil: *No jasně, žádnej argument jsme se od tebe zatím nedozvěděli. Jen spoustu všelijakejch tlachů a keců. Máš poslední šanci. Buď racionální argument – nebo…* a místo, aby dopověděl, jen významně přejel svým nožem po hrdle.

Schválně hádejte – jak to dopadlo. Ono to záleží i na vás, jestli Liborovi poradíte nějakou odpověď, která by mu zachránila život ☺

Jaká pravidla uznávám?

Touto otázkou začínám jednu důležitou linii, kterou budeme v dalších tématech sledovat ve stále narůstajících rozměrech. Jejím základem je totiž záležitost nadmíru důležitá pro náš život: *spravedlnost*. To je ostatně hned vidět ze společného slovního základu. Jistě to dobře znáš ze života svého oddílu: je málo jiných skutečností, na něž jsou děti tak háklivé, jako na porušování spravedlnosti. A to i tehdy, když vlastně ani nemají úplně jasno v tom, co se vlastně za spravedlnost dá, nebo nedá považovat. Každopádně pravidla pro naše jednání jsou určitým nástrojem, jak spravedlnost udržovat, nebo ji aspoň neporušovat příliš. Navíc nás pravidla často chrání před tím, abychom nepřišli zbytečně k úhoně.

Podobně jako u předchozích dvou zásadních otázek se dá i zde předpokládat, že děti je třeba vhodně přivést k tomu, aby začaly chápat, oč se jedná. Pravidla, která dodržujeme, mají různou oblast působnosti i různý původ – některá jsou jasným výsledkem lidské domluvy (například zákony a vyhlášky), u jiných předpokládáme hlubší zakotvení (například v lidské přirozenosti nebo v principech, podle kterých funguje celý náš svět). Začít můžeme u pravidel silničního provozu – která si děti většinou docela dobře uvědomují (například při přecházení vozovky), přejít k pravidlům ochrany zdraví (mytí rukou, ochrana před elektrickým proudem apod.), pokračovat k pravidlům ochrany majetku a nakonec se zabývat pravidly jednání mezi lidmi. Účastníci si v každé oblasti zapisují, která pravidla sami dodržují. Ve druhé části programu se pak společně kompletují výsledky a také se hledá důvod jejich dodržování.

Koho potřebuji?

I tentokrát se ptáme na jednu z rozhodujících otázek našeho putování za osvojením těch vlastností, které umožní „tvým dětem" být dobrými a schopnými dospělými lidmi. Jde o to, že v našem světě neexistuje nic, co by bylo opravdu izolované od zbytku všeho ostatního. A ve světě lidí to platí také, i když si to v naší hodně individualistické západní společnosti mnozí příliš nepřipouštějí. Proto si uvědomění ***přesahu za naše hranice*** – ať jde o nás osobně, naši rodinu, školu, podnik, město, stát či světadíl – budeme v téhle příručce často připomínat.

Bylo by dobře vnést do toho zjišťování nějaký systém, aby si děti postupně mohly rozpomínat, koho všeho potřebují. Dalo by se třeba začít od momentu, kdy se ráno vzbudí, tak co dělají: Postel, na které leží, si samy nevyrobily. Na probuzení možná potřebují pomoc maminky nebo jiného člena domácnosti. Pak je tu toaleta a koupelna s množstvím služeb, které používají automaticky, ale nefungovaly by bez velké armády lidí, kteří tu jejich funkci zajišťují. Snídaně – další situace, kterou by nezvládly bez pomoci toho, kdo vyrobil jídlo, kdo na něj vydělal a kdo ho donesl a možná i připravil. A co oblečení? Také si ho samy nevyrobily. Ani si na něj nevydělaly. Cesta do školy – kdo vytvořil chodník? A pokud nejdou jen pěšky, je tu zase potřeba dalších lidí pro silnice, dopravní prostředky, řízení dopravy. Škola – kde se tu vzala? Další zástup potřebných lidí. A co třeba kamarádi – nejen ve škole?

Je vhodné všechny skupiny lidí zapisovat na velký papír (flip) s tím, že k nim připisujeme předpokládané počty. A když si takhle projdeme jeden (všední) den (a nezapomeneme ani na použití mobilu, televize, internetu), obrátíme svou pozornost ještě na víkendové záležitosti, případně na prázdniny a také na různé mimořádné situace (např. nemoc). Na závěr můžeme ještě přejít ke skutečnosti, že bez určitých lidí bychom tu vůbec nebyli. V prvé řadě bez rodičů, ale i ti potřebovali ke své existenci zase své rodiče atd. Takže jsme takhle propojení se spoustou lidí nejen v prostoru, ale i v čase. Bylo by dobré si na závěr uvědomit, že některé lidi, které potřebujeme ke svému životu, vidíme a celkem dobře známe. Ale mnohem víc je těch, které nevidíme, neznáme ani si je neuvědomujeme – ale bez nich bychom se také neobešli. A těch je neskonale víc. Těm blízkým, viditelným, možná někdy i poděkujeme. Ale ty ostatní většinou ani nevnímáme. A to je škoda, protože se připravujeme o možnost projevit vděčnost. Ten, kdo dokáže být vděčný, má ze života mnohem víc, protože si lépe uvědomuje to, co má cenu a co je dobré a krásné.

Komu pomáhám?

Téma uzavřeme otázkou k dalšímu podstatnému principu. Jeho smysl se ukazuje zde:

Pomáháme si – malá meditace o pomoci

Na začátku klade vedoucí hry otázky: Komu jste naposled pomohli? Pomohli jste mamince prostřít stůl? Pomohli jste tatínkovi umýt auto? Pomohli jste nějakému kamarádovi? Kdo už někdy pomohl nějakému úplně cizímu člověku? Kdy jste naposled sami potřebovali pomoc?

Poté děti zavřou oči a uvolní se, poslouchají vedoucího aktivity: „Je krásný letní den. Jsi na louce pod modrou oblohou. Tráva je měkká a zelená. Sáhni si rukama, jak je příjemně chladivá. Po nebi plují velké měkounké mraky. Neobjevíš mezi nimi takový, který se podobá nějakému zvířeti? Jemný větřík žene mraky dál a osvěžuje ti obličej. Nyní se natáhneš na trávu. Zhluboka se nadechni. Ležíš klidně v trávě a víš, že si blízko hrají děti. Slyšíš, jak se smějí. Ouvej! Malý chlapec docela blízko tebe upadl. Narazil kolenem na kámen a začíná plakat. Vyskakuješ a běžíš k němu. Jsi rád, když můžeš někomu jinému pomoct… (30 vteřin). Pomoz malému chlapci vstát. Podívej se na jeho drobné poranění. Polož mu ruku na rameno a pozoruj, jak chlapec přestává plakat. Protože se sám cítíš tak dobře, můžeš pomoct malému chlapci, aby se také cítil lépe. Co můžeš ještě udělat, aby se zase cítil dobře? (30 vteřin). Řekni si pro sebe: *Já už jsem velký a mohu pomáhat jiným. Pomáhám jiným, protože to potřebují. Patříme k sobě. I oni také budou pomáhat nejen mně, ale i ostatním.* Teď můžeš malému chlapci říct na shledanou a vrátit se z louky zpět sem. Trochu se protáhni, zahýbej prsty na rukou a na nohou. Jednou zhluboka vydechni a otevři oči."[4]

4 Podle Klaus W. Vopel: *Skupinové hry pro život 2*. Portál, Praha, 2008

2. Naše rodina

O rodině bylo napsáno i řečeno velmi mnoho krásného i hlubokého, stejně jako spousta povrchního, mylného i negativního. Je to jistě tím, že se nikdo ve svém životě bez rodiny (nebo aspoň nějaké její náhrady) neobešel. Rodina je primárním zpřítomněním domova. Zde se člověk setkává prakticky se všemi důležitými skutečnostmi, jež vedou k tomu, aby se z něj opravdu mohl stát člověk v plném slova smyslu – k tomu ostatně správná výchova směřuje. A jelikož jde o první komplexní osobní zkušenost s lidským světem, „zapisují" se do jeho duše tyto podněty zpravidla tak silně, že jej provázejí celým životem. Samozřejmě že s narůstajícím věkem jsou tyto zkušenosti doplňovány, poměřovány a zpravidla podstatně korigovány okolním světem. Ale člověk se nikdy svého rodinného předznamenání nemůže zcela zbavit, i kdyby o to usiloval sebevíc. Punc prostředí, kde se z lidského mláděte stává dospělý člověk, si každý nesmazatelně nese s sebou, ale současně sám toto prostředí i zásadně spoluvytváří.

Pro to, co ti chci sdělit především, s ohledem na tvé vedení, je důležité obzvlášť to, jak rodinné prostředí popisuje náš snad nejznámější dětský psycholog posledního půlstoletí, již uváděný Zdeněk Matějček. Charakterizuje rodinu jako „domov, kde se rodíme pro lásku". To je velmi trefné a hluboké zároveň:

V rodině se dávají odměny bez zásluhy a odpouští se bez odčinění. Lidé, kteří žijí spolu, mají tendenci dělat radost jeden druhému, obdarovávat se, projevovat svůj kladný citový vztah, přičemž prožitek radostného uspokojení má ten, kdo dává, i ten, kdo přijímá. Příležitosti k tomu se vyhledávají a nečeká se, až si to ten druhý zaslouží. Podobně je tomu s trestem. Ten se v rodině málokdy ukládá s chladnou myslí. Pro rodinné vychovatele je typické, že se jim vnitřně uleví, když mohou trest čestně odvolat nebo jej pokládat za skončený. V citové atmosféře soužití má pak i odpouštění velkou výchovnou účinnost – podstatně větší než trest sám ve své zastrašovací složce. Odpuštění znamená osvobození od pocitu viny pro toho, kdo se dopustil prohřešku proti principu soužití. Znamená také, že se obnovuje vztah, který byl dočasně narušen. Tento vztah může být pak nadále pevnější a vřelejší, než byl dříve. To vše je neodmyslitelná charakteristika rodinné výchovy a zřejmě i její hlavní síla[5].

V dnešní západní společnosti to ovšem s rodinou vypadá všelijak. Jednak se už skoro půlstoletí hovoří o „krizi rodiny"[6], protože rodina bývá mnohdy skutečně víc bojištěm než domovem, jednak se už tradiční rodina založená na manželství muže a ženy, kteří spolu žijí až do smrti, stává spíše menšinovým jevem než normou. S důsledky obou situací se jistě setkáš u svých kluků či holek i ty. Podíváme se proto na ně a na některé nestandardní situace teď trochu podrobněji, protože zrovna dobrý oddíl by mohl být důležitou oporou pro děti, které žijí v neuspokojivých a různě disharmonických poměrech. Vedoucí totiž mají v prvé řadě sledovat zájem a ochranu dítěte, aniž by hodnotili či posuzovali (natož odsuzovali) rodinné poměry, v jakých to které dítě žije.

Nefunkční rodiny

I když do oddílů své děti dávají především rodiče, kterým na výchově dětí hodně záleží a kteří jsou z hlediska fungování toho, co dítě v rodině potřebuje, spíš nadprůměrní, přesto je skoro jisté, že i ty se dříve nebo později budeš muset vyrovnávat s tím, že u některého ze členů tvého oddílu tomu tak nebude. V zásadě půjde o dva typy selhávání:

a) *Nedostatek sil* na vytvoření dobrého domova v rodině – což jsou zpravidla situace, kdy jeden z rodičů chybí (v drtivé většině případů otec) nebo je nějak nemocný a ten druhý pod tlakem existenčních potíží (a následně třeba i zdravotních) nemá na své dítě (děti) čas, síly a často i prostředky. Tady je potřeba, aby dítě zažívalo, že není v oddílu za svůj nezaviněný handicap nějak odsuzováno, ale ani nějak nepřiměřeně litováno. Velmi cenné by bylo navázat s takovým rodičem (rodiči) dobrý vztah – a to jak pro možnost lepší pomoci dítěti, tak i proto, aby vidělo, že si jeho rodiče (rodičů) vážíš.

b) *Špatné poměry v rodině* – alkoholismus, násilí, zneužívání, zanedbávání péče. To je velmi vážná situace, protože od jistého stupně je na naší straně dokonce povinnost upozornit na takový případ příslušné státní orgány. Na druhé straně se většinou nebude jednat o masivní ohrožení dítěte a půjde spíše o to najít způsob, jak minimalizovat dopady špatných rodinných poměrů na handicapované dítě, resp. děti. Cestou k tomu rozhodně nebývá kritika jednání takovýchto rodičů. Výzkumy ukázaly, že i děti z poměrů, které se vnějšímu pozorovateli jeví neúnosné, na svých rodičích lpí a jejich kritiku chápou i jako útok na sebe. Tady půjde spíš o to, aby v situacích, kdy ostatní děti mohou čerpat z dobrodiní svých fungujících rodin, nezůstaly takové děti ve své odlišnosti opuštěné. Jde vlastně

5 MATĚJČEK, Zdeněk: *Soužití a sdílení*; Výbor z díla, Karolinum, Praha 2005, s 366
6 viz např. SULLEROTOVÁ, Evelyne: *Krize rodiny*, Karolinum: Praha 1998

o řešení obecnějšího problému integrace dítěte s nějakým handicapem. Pokud je jím nefunkční rodina, je to sice velmi obtížné, ale v dobrém oddíle a při moudrém přístupu vedoucích je možné přijít na cestu, jak i takové dítě podporovat.

Netradiční rodiny

Uvedeme tři takové nejčastější situace:

a) Rodiny *rozvedených a znovu sezdaných partnerů* s vlastními dětmi, neboť v dnešní české společnosti jde minimálně o čtvrtinu „úplných" rodin. Problémem zde bývají nejčastěji vztahy partnerů k nevlastním dětem.

b) Další významnou skupinou jsou tzv. *„nesezdaná soužití"*, která dnes dokonce představují u bezdětných partnerů standard. Tomu odpovídá i skutečnost, že více než třetina dětí se dnes rodí mimo manželství.

c) Konečně sem zařazujeme všechny typy rodin, kde se o dítě stará jen *jeden dospělý.*

Pro všechny tyto případy je zásadním pravidlem, že vedoucí respektuje situaci dítěte a v možnostech, které má, se snaží posílit vše, co může pomoci dítěti, aby na ni nedoplácelo.

Kdo tvoří naši rodinu a jaké vlastnosti mají její členové?

Pro děti z dobře fungujících rodin je zpravidla radostné vykládat o tom, kdo s nimi vytváří rodinu a jaký je. Problém nastává tehdy, když v nějakém podstatném ohledu rodina dítěte vybočuje (viz výše). Například jeden rodič chybí nebo poměry v rodině jsou rozhárané. Zvlášť tehdy záleží na tom, abys dokázal dítě podpořit v tom, že i jeho rodina je v něčem cenná a lidé, kteří ji tvoří, jsou důležití.

Následně ti tu nabízím tři aktivity – od nejjednodušší až k té, která má výrazný „filozofický přesah" – a klade otázku, na níž by bylo záhodno s narůstajícím věkem, poznáním i zkušenostmi znovu a znovu hledat přiměřenou odpověď.

Kdyby naše rodina tvořila souhvězdí

Touto jednoduchou aktivitou, k níž stačí papír a pastelky či fixy, si můžeme udělat docela dobrý přehled o rodině jednotlivých dětí (podobným způsobem se dokonce testují vztahy v rodině při psychologických vyšetřeních). Každý na papíru aspoň A4 nakreslí souhvězdí, v němž hvězdy budou představovat jednotliví členové rodiny. Tvar souhvězdí, velikost i barvu hvězd si každý určí sám podle svého uvážení.

Podle atmosféry v oddíle i vyspělosti dětí je možno následně z vytvořených souhvězdí udělat galerii a jednotliví autoři mohou poskytnout vysvětlení svého výtvoru. Pro tebe může takto vzniklý „sociogram" být dobrým východiskem pro chápání rodinné situace jednotlivých členů oddílu.

Varianta: Děti vyjádří charakteristiky členů své rodiny pomocí zvířat a jejich vztahy vzájemným postavením. Toto je náročnější na dovednosti dětí, ale může u toho být docela legrace.

Vyprávění nad fotkou

Děti si z domova přinesou aspoň jednu fotku některého z členů rodiny, o němž druhým něco budou vyprávět. Už to, jakou fotku zvolí, přináší důležitý poznatek o situaci dítěte: budou na té fotce všichni? Vybere nejmilejšího člena rodiny? Maminku? Tatínka? Malého sourozence? Psa? Žádný výběr by neměl být předmětem kritiky. Je to dárek, který nám děti nabízejí.

Jakou „cenu“ má dítě?

Příběh s otevřeným koncem

Dneska jsme tedy měli kliku. Měli jsme psát čtvrtletku z matiky, ale nepsali jsme ji, protože matikářka Borůvková nepřišla do školy. Musela zůstat doma s nemocným dítětem. Dokonce jsme se pak o tom o přestávce bavili.

Stáňa to začala tím, že prohlásila: *„Teď by to eště chtělo, aby dítě onemocnělo taky Svobodový – a máme po starosti i s tou češtinskou prověrkou.“*

Na to se Jana podivila: *„Ty bys jí to fakt přála?“*

Ale dřív než mohla Stáňa odpovědět, ozval se Kamil: *„Svobodová hlavně není tak pitomá, aby měla malý děti. Takže z toho nic nebude.“*

„Počkej, jak – pitomá?“ udiveně zvolala Petra, která do tý doby vypadala, jako že se učí na příští hodinu a o debatu se nezajímá.

„No, tak, jak říkám. Svobodová si přece nebude kazit kariéru tím, že by měla malý dítě. Malý děti sou jenom pro zlost.“

Tu se do debaty vložila Marie: *„Já mám doma malýho brášku Péťu – a ten teda vůbec pro zlost neni, abys věděl. Takovou blbost může vymyslet akorát nějakej kluk – a eště hodně praštěnej, jako ty, Kamile!“*

„Jo, tak já sem praštěnej? No od tebe to tedy sedí. Vypadáš jak socka a budeš poučovat. Schválně, kolik ti dává máma na tejden? A kolik táta? He?“ rozjel se Kamil – spíš pobaveně než naštvaně.

„To sem, Kamile, fakt nepatří,“ nečekaně se zapojil Jirka, *„jestli Marie podle tebe vypadá jako socka, tak je to proto, že tak vypadat chce…“*

„Anebo proto, že holt na lepší nemá,“ skočila mu do řeči Žaneta, *„naše máma taky říká, že bysme si už další bejby nemohli pořídit.“*

„No – a vo tom to je!“ vítězně se šklebil Kamil, *„buď chceš bejt pořádně voháknutá, mít správnou hifi soupravu, o prázdninách vyrazit do pořádný ciziny – anebo se tahat doma s malym uřvanym harantem.“*

„Ty o tom, Kamile, mluvíš, jako bys to znal z vlastní zkušenosti,“ vmísila se zase Petra.

„No to by tak ještě scházelo! Mně stačí, když vidim, jak to vypadá kolem a co mi o tom doma máma a Richard – to je teď ten její novej přítel – vykládaj. Děti sou hrozně drahý a sou s nima jen problémy.“

„Já mam tedy problémy akorát s tebou, Kamile. A náš Péťa je tisíckrát lepší než ty,“ volala Marie a zdálo se, že má pláč na krajíčku. Jenomže v tu chvíli zvonilo – a tak debata skončila nějak bez výsledku…

A co si o tom myslíte vy? Jsou malé děti „hrozně drahý“? Jakou mají vlastně cenu?

Náš rodokmen

Tohle může na první pohled vypadat jen jako inspirace současnou módou, kdy si lidé vyhledávají své rodokmeny až několik století zpátky. Ale při rozumném přístupu to může přinést minimálně dvojí užitek. Jednak to posílí dnes velmi oslabené vědomí historických souvislostí, a to díky tomu, že se je kluci a děvčata dozvědí na tématu, kterého se mohou určitým způsobem přímo dotknout, protože se především týká lidí, které dobře znají. Jako vedlejší, ale rovněž důležitý efekt to pak může být prohloubení vztahů dítěte k lidem, s nimiž sdílí rodovou historii.

Otvírám tak další z důležitých linií, kterou budu i nadále průběžně sledovat ve stále se rozšiřujících oblastech. Uvědomění si a tím spíše zažití skutečnosti, že dějiny mají povahu procesu, v němž přítomnost vyrůstá z minulosti a už v sobě nese zárodky budoucnosti, je mimořádně důležitou výbavou člověka k tomu, aby jeho život byl opravdu ***odpovědný***. Jenom jasné pochopení souvislostí mezi příčinami jednání a jeho dalšími důsledky vytváří nezbytný předpoklad k tomu, abychom svoji svobodu užívali uvědoměle k prospěchu svému, ale i celé společnosti. Bez toho se život snadno stává loterií, v níž rozhoduje náhoda, což posiluje naprosto nežádoucí pocit bezmoci vůči tomu, co se děje s námi i kolem nás.

Pátrání po historii našeho rodu

V této aktivitě se děti mění na výzkumníky, kteří sbírají důležité informace o svých předcích. Můžeme jim k tomu nabídnout sadu standardních otázek, které při tom budou pokládat:

- Kde ses narodil a jak to tam vypadalo za tvého dětství?
- Co si hlavně pamatuješ ze svého dětství?
- Co a s čím jste si nejčastěji hráli?
- Jaké to tehdy bylo ve škole? Co tě nejvíc bavilo, a z čeho jsi naopak měl obavy?
- Jak se ti věnovali rodiče? Na čem jim záleželo především?
- Čím se hlavně tví rodiče zabývali?
- Jaké důležité události zažila vaše rodina, když jsi byl dítětem?
- Jaké dopravní prostředky tehdy jezdily?
- Kdy jsi už věděl, co budeš v životě dělat a co o tom rozhodovalo?
- Jaké to bylo, když jsi skončil školu a začal pracovat?
- Chtěl by ses vrátit do doby svého dětství?

A pak přidat i některé speciální – například:

- Jak se stalo, že se maminka s tatínkem vůbec potkali?
- Co si pamatuješ z roku 1989? 1968?
- Byl někdo od vás členem komunistické strany? Jiné strany?
- Vyprávěli vám rodiče něco o 2. světové válce?
- Jak se slavily u vás Vánoce a Velikonoce?

Po téhle první fázi, kdy děti se snaží získat rozhovory s členy svého rodu základní informace, se pokusíte o jejich určitou „analýzu", která by měla vést jednak k dalším konkrétním otázkám, jež už budou na zjištěná fakta navazovat, jednak o vystopování určitých souvislostí: například v řetězení podobných povolání, vývoj nějaké rodinné tradice, vztah mezi místem původu a politickou či náboženskou orientací.

Celé toto pátrání je možné doplnit starými fotografiemi či předměty nalezenými na půdě, dopisy a jiným „historickým materiálem". K vedení rozhovorů mohou dnes děti využívat i mobilů či jiných jednoduchých nahrávacích zařízení.

Jaká pravidla platí v naší rodině a kdo je určil?

Začal jsem s tím hned u prvního tématu a tady pokračuji. Náš život se uskutečňuje na pozadí řady pravidel různého obsahu, dosahu i původu. O některých celkem dobře víme, jiné si mnohdy ani neuvědomujeme – a o to silněji náš život mohou ovlivňovat. Rodina je právě takovým typickým prostředím, kde naprostá většina pravidel, které určují její život, si její členové zpravidla vůbec neuvědomují, protože je přijali nápodobou, a nikoliv vědomým převzetím. A platí to dokonce i o dospělých, kteří tu rodinu založili, neboť do ní přinesli mnoho ze svých rodin původních. A jen tam, kde mezi těmito rodinami byly větší kulturní a společenské rozdíly promítající se do rodinných tradic a z nich vyplývajících způsobů chování, muselo dojít mezi partnery k vědomému vymezení pravidel, aby tyto odlišné tradice nevedly k destrukci.

Je skoro jisté, že kdybys na děti hned vyrukoval s tím, aby vykládaly o pravidlech, která platí v jejich rodině, tak je to značně zaskočí. Jistě v prvé řadě proto, že jsou do své rodiny svým prožíváním příliš ponořené na to, aby samy od sebe „viděly", že v jejich rodině se skutečně mnohé odvíjí od určitých pravidel, která sice nejsou vyřčená nahlas, ale celkem spolehlivě platí. Musíme jim proto postupně odkrývat oblasti, které jsou typické pro život rodiny a určitě se do nich nějaká pravidla promítají.

Pravidla naší rodiny

Členy oddílu pověříš tím, aby do příštího setkání vypátrali, jak to u nich doma ve skutečnosti chodí. Aby věděli, co mají hlavně sledovat, tak jim dáme nějakou osnovu. Její rozsah upravíme podle věku dětí. Mladším dětem klidně stačí, aby se zaměřily na dvě či tři oblasti. Mohou se samozřejmě radit s ostatními členy rodiny, ale není to podmínkou.

(1) Jak se spolu bavíme? Mluví se u nás doma slušně? Kdo má hlavní slovo? Kvůli čemu se hádáme a jak hádky končívají? Má u nás každý právo říct, co si myslí? Je u nás zakázáno se o něčem konkrétním bavit? Umíme se omlouvat a druhým odpouštět? Co pravidelně děláme společně? Podle čeho se určuje, kdy chodíš spát?

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

(2) Zač se u nás doma chválí a zač se trestá? Co se u nás doma pokládá za zvlášť dobré jednání? A co naopak za zvlášť špatné jednání? Co se stane, když někdo druhým v rodině ublíží? Jaké odměny jsou u nás doma? Trestá a chválí se u nás doma spravedlivě?

(3) Kdo dělá u nás domácí práce? Které domácí práce se u nás dělají pravidelně a kdo má kterou na starost? Kdo určil toto rozdělení? Myslíš, že je spravedlivé? Stává se, že některé práce se u nás doma dělají nepořádně, pozdě nebo vůbec ne? Co se pak děje v takovém případě?

(4) Jak je to u nás s jídlem? Kdo u nás připravuje domácí jídlo? Jsou nějaká jídla, která nejíte (například maso)? Kdy jíte společně? Dodržujeme při jídle nějaká pravidla? Pokud ano, jaká – například jak se drží příbor nebo na které jídlo se jaký příbor používá, jestli si něco přejeme před jídlem, jestli máte nějaký „zasedací pořádek" atd.?

(5) Jak je to u nás s oblékáním? Kdo a jak určuje, co si oblékáš? Co je při tom rozhodující – jak je oblečení drahé, jak vypadá? Přihlíží se i k tvému názoru a tvým přáním? Jak je tomu u ostatních členů rodiny?

(6) Jak se u nás hospodaří s penězi? Má vaše rodina peněz málo, tak akorát, nebo docela dost? Kdo a jak rozhoduje o jejich vydávání? Půjčuje si vaše rodina peníze? Máš ty sám vlastní peníze? Pokud ano, jak je dostáváš – zač a od koho? Podporuje vaše rodina někoho jiného (třeba nějaké dítě v Indii, nemocnou babičku)?

(7) Jak se rozhoduje u nás o návštěvách, o dovolených? Můžou za tebou chodit kamarádi domů na návštěvu? Kdo jiný k vám chodí na návštěvu? Chodíte vy často jako rodina někam na návštěvu? Jak se domlouváte o tom, kde strávíte prázdniny? Přihlíží se k tvým zájmům a přáním?

Nemusíte ani projít oblasti všechny, spíš jde o to, přivést (v návaznosti na vyspělost) kluky a děvčata k tomu, že i v jejich rodině dodržují řadu pravidel, která sice nikde nemají napsaná a většinou se o nich ani nebaví, ale bez nichž by se pořád o něčem museli dohadovat. A současně pak i k porozumění, že tato pravidla se většinou přenášejí tradicí z původní rodiny na následnou, přičemž uplatňování těchto pravidel je tím účinnější, čím přátelštější je celková rodinná atmosféra.

Jako další rozvinutí tohoto tématu si se staršími můžete vyzkoušet některé komunikační situace, které mezi dětmi a rodiči bývají dost časté a nezřídka vedou ke konfliktům. Scénka by při tom mohla mít vždy dvě verze – nejprve, jak to u nás většinou chodí, a potom, jak bych si přál, aby to proběhlo: špatná známka ve škole, roztržené kalhoty z fotbalu, konflikt sourozenců, pozdní příchod domů, spor o oblečení či účes, zda jít nejdřív ven, nebo se nejdřív učit, dlouhé vysedávání u počítače, kdo ze sourozenců umyje nádobí nebo skočí na nákup atd.

Co dělá můj tatínek a moje maminka a proč to dělají?

Tady otevíráme oblast, která je pro budoucí rozvoj dětí k dospělosti zásadní, ale běžně se s ní nijak promyšleně nepracuje. Moje zkušenost je, že děti (dokonce i staršího školního věku) v podstatě nevědí, čím se pracovně zabývají jejich rodiče – zvláště otcové. Ještě tak vědí, kde pracují, ale už vůbec ne, co tam vlastně dělají. Zejména u otců je to velká neznámá. To je velká škoda jak pro vztah dětí k rodičům, tak pro jejich pochopení postavení práce v životě člověka. Tak potom snadno děti dospívají k přesvědčení, že člověk pracuje proto, aby si vydělal peníze. I když význam práce pro zajištění živobytí je jasný, přece jen je tímto jednorozměrným pojetím degradován ***smysl práce***: přispívat k proměně světa, aby byl lidštějším, kulturnějším a spravedlivějším prostředím pro život všech.

Reportéři

Zadej členům oddílu úkol, aby se dvěma dospělými členy rodiny – nemusí to být vždy otec a matka, ale i strýc, babička, dospělý bratr atd. – udělali krátký rozhovor o jejich práci. Můžou jej natočit nebo napsat (otázky třeba mohou zaslat e-mailem). Rozhovor nemusí být dlouhý, stačí tři čtyři otázky. Jedna z nich se má týkat také smyslu té práce: proč ji dotyčný dělá a co je na ní pěkného, důležitého. Získané výsledky je možné společně prezentovat a vždycky se zastavit u toho, co je zvlášť zajímavé.

3. Náš oddíl

Dobrý oddíl je pro dítě skutečný poklad. Už jsme o tom spolu mluvili: takový oddíl je v prvé řadě bezpečným prostorem, kde každý může být sám sebou. Takové prostředí posiluje v dětech ty jejich lepší stránky, protože nemusí mít o sebe strach a současně jsou programem i konáním ostatních inspirovány, aby se samy tvořivě rozvíjely. Samozřejmě že i v dobrém oddílu se občas vyskytují konflikty, padnou ošklivá slova a někdy i nějaká ta rána. Jenomže to všechno se dá v dobrém oddílu vyřešit nakonec ku prospěchu všech. Naučí se tam citlivosti k druhým, schopnosti omluvy i odpouštění.

Tak se oddíl stává výbornou školou mezilidských vztahů – doslova „univerzitou kamarádství". Nikde jinde k tomu nebudou mít kluci a děvčata tak dobrou příležitost, protože všude jinde – třeba na kroužcích nebo ve sportovních oddílech – půjde přece jen především o výsledky, o výkon. „Výkonem" v dobrém oddílu tvého typu je ovšem právě hlavně kamarádství, a to do té míry, že se časem nemá vztahovat jen na členy oddílu, ale na stále širší okruh lidí.

Jestliže se někde děti mohou nenásilně, a přitom účinně seznamovat se základy demokracie a jejím fungováním, tak je to právě takový dobrý oddíl. V něm se dá dobře zažít, jak svoboda člověka souvisí s pravidly, jejich dodržováním i odpovědností, kterou za svoje jednání neseme. Tady si člověk tolikrát může ověřit, že společné usilování dokáže více, než když každý jedná na vlastní pěst, stejně jako že heslo „jeden za všechny, všichni za jednoho" neplatí zdaleka jen pro tři mušketýry, ale naplňuje se v mnoha podobách každou chvíli.

Proč chodit včas

Výzkum, který se u nás dělal s mladými lidmi narozenými v roce 1989, ukázal, že jejich nejtypičtější vlastností je, že všude chodí pozdě. Spoléhají na to, že vždycky se dá na poslední chvíli poslat SMSka, že přijdu o „pár minut" později (případně, že mi do toho něco vlezlo a nepřijdu vůbec). Udělejte si v oddílu takový brainstorming na téma, *proč je důležité chodit včas*.

Mělo by se ukázat, že včasný příchod je dárek pro ty, kteří na mě čekají. A naopak, že pokud přijdu pozdě, zpravidla ostatní oberu o jejich čas nebo nabourám soustředění, které mezi tím vedoucí programu pracně budoval. Chození včas je tak projevem ohleduplnosti k ostatním, projevem toho, že mi na nich záleží.

Kdo tvoří náš oddíl

Mělo by být samozřejmostí, že se děti v oddílu dobře znají jmény – resp. přezdívkami. Mimochodem tradice přezdívek není nic samoúčelného. Nejen že v situaci, kdy jsou mezi kluky tři Honzové nebo mezi děvčaty několik Terezek, nám dobře zajistí jednoznačné rozlišování, ale rozumně dávané přezdívky, které nějakým způsobem vystihují osobnost dítěte, ho mohou provázet celým životem jako důležitá součást jeho identity. Méně už je ale běžné, že si děti pozorněji všímají povahových a charakterových vlastností svých vrstevníků. Pokud nějak druhé děti hodnotí, pak skoro vždycky podle toho, jak na ně působí: „Je s ním legrace", „Štve mě" atd. Skutečné kamarádství ale vyžaduje daleko hlubší poznávání druhých. Proto pravidelně zařazuj do programu větší i menší aktivity, které k lepšímu poznávání druhých vedou. Neměl by ses přitom bát být jejich účastníkem, protože tím jednak potvrdíš, že tvoříte jednu společnou partu, jednak budeš moci nenásilně poskytovat ostatním důležité informace o ostatních, ale někdy i o sobě.

Časem by se toto vzájemné sebepoznání mělo rozšířit i o znalost prostředí, z něhož jednotliví členové přicházejí: jak to vypadá u nich v rodině (kdo rodinu tvoří, jaké jsou její základní poměry, čím mohou třeba rodiče pomáhat oddílu nebo i ostatním, co tvoří nějakou zvláštnost rodiny – jsou třeba zaměřeni na nějaký sport, mají nějaká domácí zvířata, jsou členy nějaké církve, mají časté kontakty se zahraničím, případně někdo od nich tam dlouhodobě pobývá), jak si dotyční vedou ve škole (jaké tam mají postavení, jaké kamarády, co se jim daří, a co ne, s čím by se jim dalo pomoct), jaké mají další zájmy (hudbu, sport, jiné kroužky apod.). Cenné bývá, když se členové oddílu mohou navštěvovat ve svém domácím prostředí.

Co bys byl jako...

Hráči si vytvoří tabulku, jejíž počet řádků odpovídá počtu hráčů a počet sloupců bude dán počtem skutečností, k nimž se budou postupně připodobňovat. Stačí klidně jen tři až pět. Když má tedy každý připravenou tabulku a u každého řádku má napsáno jméno jednoho hráče (včetně sebe a vedoucího), řekne vedoucí hry: *A teď si do prvního sloupce u každého napište, co by byl, kdyby byl zvířetem*. Když to všichni napíšou, zkontroluje se u každého hráče, kdo správně určil zvíře, které si dotyčný zapsal, a přidělí se úspěšným „odhadovatelům" příslušné body. A jde se na další charakteristiku ve druhém sloupci – například květina, strom atd.

Tahle jednoduchá aktivita se dá hrát v různých obměnách. S mladšími dětmi je vhodné vybírat jednodušší skutečnosti, k nimž se mají jednotliví účastníci připodobňovat, ale se staršími lze vybírat i docela náročné skutečnosti – písmeno, slovo, písnička, barva, roční období, hudební nástroj atd. U vyspělejších dětí je možné dál se zapsanými charakteristikami pracovat – například se u některé zastavit s tím, aby každý řekl, proč si zvolil právě tuhle. Také se dá vyhodnotit nejen, kdo nejlépe druhé odhaduje, ale i kdo je druhými nejlépe poznáván – a pokusit se zjistit, proč tomu tak je.

Jakou tradici má náš oddíl?

Právě na životě oddílu se dá velmi dobře ukázat, co je to vlastně tradice a jak vzniká. Tradice není nic zatuchlého, nějaká „veteš v truhle po babičce". Je to nezbytný dar minulosti, abychom byli schopni porozumět, kde jsme a proč tam jsme. Jenom díky tradici můžeme chápat význam symbolů, které bez této zprostředkující tradice jsou pro nás němé a mnohdy i směšné. Tohle všechno – i když nejspíš vyjádřené jednodušeji, než jak jsem to udělal teď já – vědí v každém dobrém oddílu. Ba nejen vědí – oni to žijí. Předávají si příběhy o tom, jak oddíl vznikl, kdo a proč přinesl do oddílu určité aktivity – hry, soutěže, rituály, jak se „narodilo" tradiční oceňování, které jsou významné dny historie oddílu, kde je původ různých oddílových rčení a specialit, kterým rozumějí právě jen našinci. Schopný oddílový vedoucí umí nováčky za pomoci ostatních účinně do této tradice uvádět, dokonce v jistém smyslu „zasvěcovat".

Tradice je nutné systematicky podporovat a rozvíjet. K tomu slouží řada nástrojů. Dříve to byly kroniky, vlajky, různé předměty spojené s význačnými událostmi v životě oddílu, dnes lze kromě toho využívat i prostředí vlastních internetových stránek. Dále jsou účinným způsobem rozvoje tradice rituály. Ty jsou vlastně takovými „básněmi v symbolech". Zvláště ty, které jsou spojené s táborovým ohněm, s nějakými výročími nebo uváděním na vyšší stupeň oddílového života (například formou slibu), má prakticky každý oddíl a jde jen o to, aby s nimi zacházel jako s živou skutečností, která k nám může promlouvat, pokud jsme připraveni jí naslouchat. Proto se také snažíme, abychom rituály uskutečňovali krásně.

Naše rituály a kde se vzaly?

Na schůzce nejdřív společně dáme dohromady, jaké rituály vůbec v našem oddílu máme, případně jaké symboly používáme. A do příště se každý pokusí aspoň u jednoho z nich zjistit, jak vznikl a co je jeho smyslem. Výsledky svých zjištění pak na další schůzce prezentují, přičemž se srovnávají získané poznatky k jednotlivým rituálům i symbolům, diskutuje se o nich s tím, jestli se nám takový rituál líbí, případně jak by se dal oživit či nahradit něčím jiným.

Křeslo pro hosta

Na oddílové setkání – buď normální schůzku, nebo i zvláštní akci – pozveme nějakého staršího člena oddílu nebo někoho, kdo je s historií oddílu spojený. Kluci a děvčata si přitom předem pokusí o dotyčném něco zjistit, aby mu mohli klást nějaké dobré otázky. V úvodu má host několik minut, aby sám sdělil, co má na srdci, případně se nějak představil. A pak je už k dispozici tazatelům. Vedoucí má samozřejmě též v záloze připravené otázky, kterými může účinně podpořit případně skomírající dotazovnu. Takové setkání se dá doplnit i promítáním starých diapozitivů či filmů, magnetofonovými nahrávkami (všechno samozřejmě může být digitalizováno pro snazší manipulaci).

Jaká pravidla platí v našem oddílu?

Určitě jich i ve tvém oddílu platí hodně. Jen podobně jako v rodině si spoustu z nich vlastně děti ani neuvědomují. Jelikož vycházíme z toho, že pravidla jsou základem pro užívání svobody, je důležité si na každé rovině našeho života taková pravidla co nejlépe uvědomit. Ono totiž platí, že čím uvědoměleji taková pravidla přijímáme, tím větší prostor pro naši svobodu. Proto se snažíme soustavně omezovat sféry bezmyšlenkovitého chování, a naopak rozšířit sféry uvědomělého jednání. Uč tedy své kluky a holky tomu, aby si všímali, podle čeho řídí svoje konkrétní chování – a veď je i k tomu, aby se důsledně ptali, proč je to či ono pravidlo správné dodržovat, případně za jakých okolností.

Pokud ve tvém oddílu máte nějaká univerzální pravidla – například skautské desatero nebo pionýrské ideály – je samozřejmě důležité i u nich rozvíjet porozumění tomu, proč jsou tato pravidla důležitá a jak je lze nejlépe v životě uskutečňovat. Přesto jistě zbude ještě velký prostor pro pravidla „nižšího řádu" a je velice užitečné, když se na jejich tvorbě všichni podílejí, a tak si vyzkouší „oddílovou demokracii" v praxi. Současně to může pro řadu z nich být první zkušenost s tím, že některá pravidla si vytváříme sami, aby se nám lépe žilo. A když si je stanovíme špatně nebo nedostatečně, můžeme „poděkovat" jen sami sobě.

Naše oddílová pravidla

Zkusme si vytvořit pro naši družinu či oddíl takový soubor pravidel, která nám budou usnadňovat náš vzájemný život. Mohou zahrnovat systém péče o klubovnu, o nářadí i další majetek, řešení konfliktních situací ohledně pozdních příchodů nebo nedodržování slibů, neplnění úkolů, používání signálů, systém rychlé komunikace a svolávání se atd. Každé pravidlo by mělo být zdůvodněno a projít společnou diskusí a následně přijato buď souhlasem všech, nebo aspoň výrazné většiny (i způsob přijímání takových pravidel může být jedním z takových pravidel).

Podobný soubor pravidel by bylo velmi užitečné navrhnout a vytvořit třeba pro život ve třídě či jiném neoddílovém prostředí, kde se většinou jedná jen velmi živelně a existence společně vytvořených a přijatých pravidel by významně usnadnila řešení řady situací, jež jinak komplikují společný život. Domluva na takovém systému pravidel by byla ostatně užitečná i v leckteré rodině.

Co potřebujeme, abychom mohli mít schůzky a mohli jsme tábořit?

Téměř v každém tématu je rozvíjeno porozumění tomu, že vždycky jsme nějakým způsobem odkázáni na své okolí. Někdy je ta vazba na první pohled zřejmá, jindy je skrytější, ale třeba o to pevnější. Děti jsou zvyklé brát, a neptat se odkud. Čím budou starší, tím důležitější bude, aby se tenhle jejich přístup změnil. Vědomí naší propojenosti s ostatními, naší závislosti na celém širokém okolí je významnou podmínkou toho, abychom mnohem přiměřeněji viděli své postavení i svou odpovědnost. To zvyšuje šanci, že budeme méně náchylní k jednoduchým, populistickým řešením, s nimiž nezodpovědní politici dnes snadno získávají masy lidí. A současně budeme vidět nesamozřejmost spousty toho, co se běžně za samozřejmé pokládá (zvláště v našich bohatých částech světa), což nás mimo jiné vybaví i nesmírně důležitou schopností vděčnosti.

Inventura našich potřeb

Program můžeme na schůzce začít tím, že si každý zapíše aspoň tři věci, které máme v klubovně, ale sami jsme si je nevyrobili. Židle a stoly napadnou jistě skoro každého, méně už podlaha, okna, záchod, vodovod, ale též samotná voda a také světlo, elektřina, nakonec to bude nejspíš i samotná klubovna. To všechno dostáváme. Od koho? A za co? Něco jsme si museli koupit, něco máme možná v pronájmu, za energie také nejspíš platíme – ale kde jsme na to vzali peníze? A kdyby neexistovaly vodárny a elektrárny, ale také továrny na nábytek, tak by nám ani ty peníze nepomohly. Továrny, vodárny i elektrárny potřebují ovšem pro svůj provoz další zdroje… A co teprve tábor? Stany, podsady, nádobí, nářadí, sportovní náčiní. A tábořiště? Komu patří, kdo ho udržuje? Jaká je vůbec cesta takového stanu k nám? Co je potřeba k jeho výrobě? Kde se vypěstují suroviny pro látku, z níž je vyrobený? Kdo to do příště zjistí?

4. Náš dům

Využitelnost tohoto tématu bude samozřejmě záviset na tom, zda děti bydlí v nějakém malém rodinném domě, nebo naopak ve velkém činžovním domě či paneláku, kde je dalších deset, dvacet i více bytů. Jeho zařazení – jak jistě snadno vidíš – rozvíjí skoro tytéž schopnosti, o které šlo i v předchozím tématu. Půjde tedy o jakési opakování – na jiné látce – oněch čtyř zásadních principů, které vedou k porozumění tomu, jak nejlépe obstát v naší lidské situaci:

- Všímat si – zejména blízkých lidí.
- Chápat, jak přítomnost vyrůstá z minulosti.
- Porozumět řádu, který uspořádává život v dané oblasti a chrání ji před chaosem.
- Uvědomit si vazby, které nás propojují s dalším okolím, jak blízkým, tak vzdáleným.

Na to pak může navázat i nějaká konkrétní angažovanost, která zhodnotí naše možnosti i potřeby druhých. Dům přitom představuje zvláštní příležitost lidského společenství, které dlouhodobě sdílí omezený prostor, jež mu poskytuje určité bezpečí a současně skýtá i riziko opakujících se konfliktů. Navíc vyžaduje trvalou péči, jejíž zvládání může být předmětem spolupráce, ale také sporů. Pokud to není jednobytový rodinný domek, je to vlastně taková malá miniatura společného „království“.

Čípak je to dům?

Pro tuhle drobnou hříčku je potřeba, aby si všichni přinesli na schůzku fotografii domu, ve kterém bydlí. Nejlépe celkovou a velikosti A4 (fotografie je též možno shromáždit digitálně a pro všechny pak vytisknout – samozřejmě nejlépe barevně). Každý z nich nejprve stručně představí tento dům, pokud možno zdůrazní jeho nějakou zvláštnost, podle níž si lze dům snadno zapamatovat. Potom fotografie přebere vedoucí a zamíchá je. Ostatní se postaví čelem k němu do půlkruhu. Vedoucí ukáže jednu fotografii a počítá do tří. Na „tři“ musí všichni ukázat rukou na toho, čí dům je na fotografii. Ten, kdo se spletl víc jak dvakrát, vypadává – už neukazuje, zůstává ale v půlkruhu, aby případně na něj ostatní mohli ukázat, když by na řadu přišel jeho dům. Po třech kolech se vyhodnotí, kdo zůstal jako dobrý pozorovatel.

Kdo bydlí v našem domě

Zvláště ve větších domech (natož ve velkých mnohapatrových věžácích na sídlištích) je docela běžné, že se lidé téměř neznají. Ještě tak na stejném patře se lidé aspoň běžně znají, případně si pamatují nějakou partaj, s níž bývají problémy. Může být tedy docela napínavé pustit se do pátrání, kdo vlastně s námi ve společném domě bydlí. Není to jen z pouhé zvědavosti. Dnes často žijí v takovém domě osamělí staří lidé, které by třeba návštěva chlapce či děvčete potěšila. Podobně mladá rodina, která se nedávno přistěhovala, může uvítat zájem. Anonymní prostředí velkých domů svádí ke vzájemné lhostejnosti, ale na tu pak všichni doplácejí – například ve chvíli, kdy je třeba řešit nějaký společný problém v domě.

Naše detektivní kancelář

Členy oddílu rozdělíme na tříčlenné či čtyřčlenné skupinky, které v následujícím měsíci budou tvořit detektivní kancelář. Jejich úkolem bude zjistit co nejvíc informací o lidech, s nimiž sdílejí společný dům. Skupinky je dobré sestavit tak, aby je tvořily děti, které bydlí v různých typech domů (od malého rodinného až po veliký činžák či panelák). V rámci své „detektivní kanceláře“ si mohou všelijak pomáhat, chodit na „výzvědné návštěvy“ spolu, vymýšlet, co všechno by se dalo zjistit, koho se na to zeptat, kam zajít atd. Po měsíci předloží každý tým výsledek svého pátrání. Vyhodnocuje se nejen počet získaných informací, ale i jejich zajímavost, neobvyklost, užitečnost. Vyhodnocování probíhá tak, že se k němu vyjadřují všichni – a na závěr hlasují o přidělených bodech.

Touto aktivitou se rozvíjí celá řada schopností. Například společenské, neboť pro mnoho dětí není vůbec běžné, že by samy dokázaly oslovit cizí lidi. Současně je třeba učit se respektovat určitá pravidla bezpečnosti. V tom je třeba spolupracovat s rodiči a dalšími známými osobami. Dále je to vlastně takový malý projekt, kde je třeba nepostupovat jen živelně, ale vytvořit si určitý plán obsahující jak cíl zjišťování, tak i jeho způsob a časové zařazení. Závěrečná prezentace je příležitostí posílit i schopnosti komunikační.

Jak náš dům vznikl?

Tohle je samozřejmě další variace ke schopnosti uvědomovat si souvislost minulosti a přítomnosti. A na historii domu, ve kterém bydlíme, to vůbec nemusí být nuda. U rodinných domků to bývá často docela zajímavá sonda do historie rodu. V obcích to může být pátrání po tom, co se v ní dělo za časů našich předků, v menších městech třeba objevení některých událostí z naší čtvrti, jiné informace může přinést pátrání po domech ze sídliště.

Historie našeho domu

V tomto programu půjde o to, že se účastníci změní v redaktory místního časopisu, kteří mají za úkol napsat článek týkající se jejich domu. K tomu je třeba získat aspoň nějaké informace, na nichž lze článek postavit: kdy dům vznikl (případně proč – to by mohl být zajímavý příběh právě u rodinných domků), z čeho je postavený, kolik stála jeho stavba, jak vypadá (popis vnitřního uspořádání), jací lidé v něm bydlí (tady lze využít zjištění z předchozího úkolu „detektivní kanceláře"), jaké události jsou s ním spojené (větší opravy, přestavby, obchody v domě atd.), případně starosti s ním spojené v současné době (potřebuje novou omítku, výměnu stoupaček, netěsní střecha atd.).

Je třeba ocenit jakoukoliv zjištěnou informaci, která se pojí k domu účastníka. Oceň i nápaditost při hledání informací – jaké všechny zdroje kluci a děvčata vyzkoušeli – kromě internetu a vlastních rodičů, což se nabízí prvoplánově, případně zjišťování informací u domovního družstva či správce domu jsou i možnosti hledání v kronikách, starých novinách a časopisech, někdy i knížkách. Pro inspiraci by bylo užitečné třeba nějaké takové staré noviny hned na začátku zadání úkolu ukázat, včetně článku, který se výstavby týká.

Platí u nás v domě nějaká pravidla?

Jak už jsem ti řekl, dům představuje jednu z prvních příležitostí prozkoumat život komunity, která sdílí společný prostor, o nějž je třeba se starat, a přitom v ní mohou být rozdílné zájmy, potřeby i schopnosti. V menších domech možná ani neexistují psané domovní řády, a pokud existují, tak je málo pravděpodobné, že by o nich děti věděly, natož aby je aspoň zběžně znaly.

Už v případě oddílu i rodiny byla příležitost zabývat se tím, jaká pravidla dodržujeme a proč, jak vznikají a kdo zajišťuje, abychom je dodržovali. Tentokrát bychom se mohli soustředit právě na problematiku původu pravidel, proces jejich vznikání a zajišťování, aby byla dodržována. Můžeme vyjít ze zkušenosti, kdy jsme vymýšleli pravidla pro náš oddíl. A srovnat to s tím, když kluci venku na hřišti hrají fotbal nebo děvčata vybíjenou. Z toho by mělo postupně vzniknout následující rozdělení pravidel:

- *Pravidla, která vycházejí z toho, jak funguje příroda* – z toho vychází řada pravidel, která mají chránit hlavně naše zdraví, případně věci, které se nesmí rozbít či poškodit. Příkladem je zacházení s elektrickým proudem, chování tam, kde hrozí pád z výšky, nebezpečí utopení i různá hygienická pravidla.
- *Pravidla, na nichž se domluvili lidé na úrovni států či ještě větších společenství* – to jsou zákony, vyhlášky, směrnice, deklarace. Těmi se budeme zabývat hlavně ve druhé části naší publikace
- *Pravidla, která si domluvila různá společenství lidí* – ať na místní, tak i na úrovni širší, třeba i celosvětové – tato pravidla se naopak už v našem putování vyskytla. To jsou naše oddílová pravidla, ale třeba také naše zákony, které jsme převzali z národního, nebo dokonce mezinárodního společenství podobně směřujících lidí. A v souvislosti s životem v domě jsou také velmi podstatná.
- *Pravidla, která pomáhají lidem, aby spolu dobře žili* – tenhle čtvrtý typ pravidel mnohdy nebývá ani napsaný nebo veřejně vyhlášený. A přesto na jejich dodržování velice záleží. Zvláště některá z nich mají podobnou důležitost jako dodržování pravidel, která vycházejí z fungování přírody. Jejich porušování může mít velmi vážné následky. Například nedostatek ohleduplnosti dřív nebo později otráví celou atmosféru. A stačí, aby to pravidlo porušoval třeba i jediný člen společenství. Nebo tam, kde se lidé vzájemně obelhávají, se žádné skutečné společenství vytvořit nemůže.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

U nás v domě

Můžete vyjít z programu, kdy jste tvořili pravidla pro oddíl. Zopakujete si, co jste vytvořili, jaká pravidla, kdo co navrhl a jak jste pak o nich diskutovali, případně která pravidla jste převzali odjinud a proč. Pak přejdete na to, jestli nějaká taková pravidla platí i u nich v domě. Dá se předpokládat, že většina bude zaražená, někteří si možná na něco vzpomenou. To oceníš a zadáš do příště úkol: každý zjistěte, jaká pravidla platí u vás v domě.

Zaměřte se hlavně na tyto informace:

- Jak se u vás platí za bydlení, případně za elektřinu, vodu a plyn.
- Kdo v domě uklízí chodby, sklepy, případně zahradu či jiné společné prostory.
- Jak je to s vynášením odpadu a jeho odvozem (třídíte odpad?).
- Kdo zajišťuje opravy v domě.
- Od kdy do kdy musí být v domě klid.
- Jak je to s chováním zvířat v domě.
- Kdo dohlíží na dodržování těchto pravidel.
- Co děláte, když někdo daná pravidla nedodržuje (například ruší v noci hlasitou hudbou, dělá nepořádek na chodbě, neplní to, co slíbil – například v úklidu atd.).

Na další schůzce dáte zjištěné informace o pravidlech dohromady – budete je třeba zapisovat na velkou plachtu nebo je budete špendlit na nástěnku. A u každého pravidla se budeme zajímat o to, jak vzniklo, kdo má na starost jeho dodržování, jaký je jeho smysl i jakou zkušenost mají děti s jeho dodržováním (ta jistě nebude nijak rozsáhlá, ale i to, že si všimnou nějaké jednotlivosti, je velmi dobré). Také uvidíte, že se některá pravidla vyskytla skoro u všech, jiná naopak jen výjimečně. I to se pokusíte rozebrat.

Co všechno potřebuje náš dům?

Další variace na motiv „vzájemné provázanosti“, k němuž se budeme soustavně vracet i na každé vyšší úrovni, kterou v této publikaci projdeme. Pro jeho zásadní důležitost jsem se tě snažil získat, už když šlo o vazby tvého oddílu na okolí. Nepochybuji o tom, že všemožnou provázanost si uvědomuješ i bez této příručky. Méně zřejmé je, že toto uvědomění pokládáš za mimořádně potřebné i pro děti, které doprovázíš k dospělosti. Jejich poznání světa se totiž mnohem víc než o informace ze školy opírají dnes o jejich zjištění z médií, především z internetu. I tam jsou samozřejmě možnosti, které tuto provázanost ukazují velmi dobře – třeba některé dokumenty na ČT 2. Ale je nepravděpodobné, že právě tyto zdroje používají dnešní děti. A s vysokou pravděpodobností ani ty „tvé“ oddílové nebudou výjimkou. Porozumění souvislostem by měla ve školní výuce zprostředkovávat tzv. *průřezová témata*, jenomže těm až na výjimky se nakonec věnuje ve faktické výuce pozornost velmi malá. Většinou jim není věnován samostatný předmět (kam by se vešel, když už takhle rozvrhy praskají ve švech) a jejich „prolínání“ do celé výuky by pro skutečný efekt vyžadovalo dobrou souhru učitelů a vysokou míru jejich vlastní tvořivosti. Jedno ani druhé děti, s nimiž mám kontakt, nepotvrzují.

Sítě, které živí náš dům

Už v souvislosti s otázkou *Jak náš dům vznikl?* jsme se zabývali tím, co bylo potřeba k jeho postavení, z jakého je materiálu i kolik stála jeho stavba. Ale postavením domu vůbec nekončí to, co musí být splněno, aby skutečně fungoval, aby poskytoval dobrý domov těm, kteří v něm bydlí. Minule jsme se věnovali pravidlům, která musejí obyvatelé domu dodržovat, aby se jim tam pěkně žilo. Teď se podíváme na to, co dalšího ten náš dům potřebuje. Napadá vás něco?

V následujícím brainstormingu shromáždíte všechny možné nápady, všechny nějak zhodnotíte a pak vyčleníte ty, které dům napojuje na různé energetické zdroje: vodu, elektřinu, plyn, dálkové topení, případně informační zdroje: telefon, internet, televizi, rádio.

5. Naše třída a škola

Jak víš, stráví naše děti ve škole ohromné množství času. To, co trápí nejen mě, ale nejspíš i tebe a řadu dalších lidí, kteří se životem dětí zabývají, je smutný fakt, že pro české děti není pobyt ve škole většinou něčím, nač by se těšily. Tedy s výjimkou dvou záležitostí: kamarádů a přestávek. To – a spoustu dalšího[7] – ukázal výzkum, který během lete 2010–2012 v rámci projektu *Klíče pro život* uskutečnil Národní institut dětí a mládeže (NIDM)[8].

Příčin toho stavu je celá řada, a proto také není snadné jej změnit. Podepisuje se na tom historická zátěž ze stavu školství v době od druhé světové války, složení těch, kteří dnes naše děti učí, což se zase dost podstatně odvíjí od odměňování ve sféře školství, smutný fakt, že téměř každé volby znamenají „zemětřesení" na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy – a to dokonce i několikrát během volebního období. Jedním z nejvýraznějších faktorů je ale podle mě to, že většině společnosti – včetně rodičů – tenhle stav vlastně vyhovuje. Kolikrát jsem od učitelů, kteří se pokoušeli alespoň v dosahu svých možností tenhle stav změnit, slyšel, že nakonec začali mnozí rodiče protestovat a žádali „návrat do normálu".

To ovšem neznamená, že bychom měli rezignovat na to, jak škola vypadá, co našim dětem přináší a jak se jim v ní žije. I když nemáme sílu na celkovou systémovou změnu poměrů českého školství, můžeme v místním měřítku přece jen leccos posunout. A „naše děti" v oddílu jsou v tom našimi důležitými spojenci. To, co zažívají ve škole a jak se s tím dokážou vyrovnat, je dobrý trénink na další život ve „velkém světě". Kolikrát se žádá, aby dnešní škola byla „víc pro život". Ale tím se snadno přehlíží, že ***škola je život***. Určitě to platí pro ty kluky a holky, kteří tam stráví dennodenně pět až devět hodin. Zkušenostem dětí ze školy bys tedy měl věnovat hodně pozornosti. A společně s nimi i hledání toho, jak ve škole být těmi, kteří přispívají k lepší, kamarádštější atmosféře, k větší důvěře, k férovějšímu jednání.

U nás ve škole

Dobrým vstupem do problematiky života ve škole by mohl být váš oddílový „průzkum", podobný, jaký jsme před lety na celostátní úrovni organizovali v NIDM. Dětem můžeš nejdřív dát vyplnit takovou tabulku, kde se jich budeš ptát, jestli jsou učitelé u nich ve škole hodní, přísní, dá se jim věřit, pomáhají jim, mají na ně dost času, jsou chytří, je s nimi zábava, jsou spravedliví, umějí dětem naslouchat, snadno se rozčilují, mohli by být pro ně vzorem. Pro jednoduchost mohou děti odpovídat jen ANO – Tak napůl – NE – Nevím.

Tohle si potom zpracuješ a následně o výsledcích s členy oddílu můžeš zavést debatu. Tam už je příležitost dozvědět se i o tom, jak si to kluci a děvčata vysvětlují, co jim na tom hlavně vadí, co by rádi změnili, a naopak co by chtěli podržet. To je velká příležitost k formování účinnějších postojů i posílení některých schopností, které mohou dětem život ve škole učinit kvalitnějším – jednak tím, jak ony samy budou ve škole jednat, čeho si budou všímat, kde budou schopné správně zasáhnout, co podpoří – a tím mohou přispět k proměně klimatu ve třídě a někdy i ve škole. A tohle je vhodné čas od času zopakovat, srovnat výsledky, domluvit se na možnostech zlepšení. Někdy z toho může i vyplynout nutnost jednání s učiteli nebo rodiči. Ale tím vším můžeš zásadně členům oddílu pomoct. Nejen konkrétním zásahem, ale tím, že vidí někoho, kdo není lhostejný k tomu, co se kolem něj děje, a hledá účinné způsoby konkrétní pomoci.

Moji spolužáci a učitelé

Život ve škole je velkou příležitostí setkávat se s různými typy lidí. Vzniká tu množství vazeb a interakcí. Střetávají se tu různé hodnotové systémy a z nich vycházející pojetí života. A bude to stále výraznější. Je to opravdová „škola života". V takovém prostředí se dá velmi dobře růst ve schopnosti všímat si důležitých rysů povah, charakterů i samotného jednání. Rozlišovat různé náznaky a signály důležité ke správnému „čtení" komunikace i celkové situace.

---

7 Například, že podle výrazné většiny dětí nemají dnes učitelé na ně dostatek času, moc jim nedůvěřují a občas lžou – viz http://soubory.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/web_pdf__Deti_v_ringu_dnesniho_sveta_.pdf

8 Národní institut dětí a mládeže – k 1. 1. 2014 byl integrován do Národního institutu pro další vzdělávání

Velmi dobře se tu dá uplatnit i naše základní schéma rozvoje ve zralého dospělého člověka: ***Pozoruj – Uvažuj – Jednej***. Právě v tomto prostředí si mohou děti začít osvojovat základy schopnosti vidět v každém člověku bytost, která si zaslouží originální přístup místo paušálního nálepkování. Tady by se mělo ukázat, že časté soudy typu *„Všichni učitelé jsou…“* nebo *„Všechny holky/kluci jsou…“* se ve skutečnosti míjejí s realitou. A tomu, kdo o ně opírá své vnímání světa, zabraňují se s ním opravdu potkat.

Moji spolužáci

V první části této aktivity si každý udělá tabulku, jejíž řádky budou pojmenované podle spolužáků, a ve sloupečcích bude: Je mým kamarádem/kamarádkou, Líbí se mi na něm/ní, Co je na něm/ní zvláštního, Zač bych mu/jí chtěl poděkovat. Na vyplnění je třeba dát čas nejen podle věku – mladší pomalu píšou, starší mohou mít zase daleko víc co napsat – ale i podle vyspělosti (pokud už jsou členové oddílu zvyklí nad něčím se zamýšlet a psát o tom, je to něco jiného, než když s tím teprve začínají. Nevadí, když někdo zatím nějakou otázku k některému spolužáku nevyplní. Ve druhé části si udělají podobnou tabulku s tím, že do sloupečků napíšou: Nechce se se mnou kamarádit, Vadí mi na něm/ní, Měli jsme spolu konflikt kvůli tomuhle, Ubližuje mi tímhle. Po skončení druhé části (zase nevadí, když některá políčka zůstanou prázdná – někde by to bylo i žádoucí) si účastníci svoje tabulky schovají, a během příštího týdne se pokusí je ještě doplnit.

Se staršími dětmi je možno ještě zadání doplnit o to, aby se pokusily vytvořit do příště „mapu kamarádských skupin“ ve třídě: To se dá udělat buď jako tabulka, kde řádky i sloupce jsou pojmenované podle členů třídy (pokud jsou ti dva kamarádi, tak se jejich políčko vybarví, což je poměrně snadné, ale nedává to úplně dobrý přehled o „kamarádských ohniscích“), nebo je to možné udělat formou „grafů“, kde jsou členové jednotlivých skupinek body a jsou spolu propojeni, případně se tohle dá udělat i výčtem, když se členové skupin – pojmenovaných třeba *Moji kamarádi, Aneta a její kámošky* atd. – jen za sebe napíšou.

Při následujícím setkání se zajímej o to, jestli se v průběhu týdne ještě někomu něco podařilo doplnit a kdo by nám něco chtěl o svých spolužácích říct, co o nich zjistil. Tady je důležité umět ocenit jakýkoliv postřeh, který prozrazuje snahu se opravdu dotyčným spolužákem zabývat. Pak můžeš provést „statistické“ shrnutí: Kdo má ve třídě aspoň pět kamarádů? Kdo by chtěl poděkovat aspoň čtyřem spolužákům? Kdo našel aspoň deset spolužáků, na kterých se mu něco líbí? Pokud máš k dispozici i mapu kamarádských skupin, tak se můžete některým věnovat – s otázkami: Proč myslíte, že Pírko (člen/členka oddílu) má tyhle kamarády? Myslíte, že je to málo? Hodně? Proč podle vás má Petra (dítě s největším počtem kamarádů) tolik kamarádů?

Tuto část je vhodné doplnit úvahou, že nejde jen o počet kamarádů, ale i o jejich kvalitu:

Podle čeho poznám skutečného kamaráda?

Příběh s otevřeným koncem

Přijde vám to jednoduchý? Mně teda rozhodně ne. Třeba ještě před tejdnem Hanča tvrdila, že s Móňou jsou nejlepší kamarádky pod sluncem – a dneska ve škole o přestávce řvala na Móňu přes celou třídu, že takovou krávu pitomou, jako je ona, v životě neviděla. A že jestli si myslí, že s ní někdy kamarádila, tak to že je na hrozným omylu, protože to by se musela dočista zbláznit, kdyby takovou blbost udělala. A Erika zase bavila partičku holek během hlavní přestávky tím, že jim vykládala, co jí svěřila Jana o Petrovi, se kterým teda údajně chodí, takže se pak až do konce školy všichni Janě pošklebovali, protože samozřejmě za chvíli to už věděla skoro celá škola, jak Petr umí, nebo neumí líbat a kam až Janě včera večer sahal. Tak tohle jsou holky jenom v tomhle tejdnu.

Ale s klukama je to to samý, jen v bleděmodrým. Tonda Hejzlar každýmu na potkání vykládal, jaký jsou s Vencou Králem kámoši, jak bez sebe nic neudělají, jak každej den musí bejt spolu – a pak když Vencu Krále před školou napadli Toužimský s Bubeníčkem, tak Tonda Hejzlar, ačkoliv byl kousek od toho, dělal, že nic nevidí. A pak ještě zmlácenýmu Vencovi tvrdil, že mu v tu chvíli něco padlo do oka, a tak mu nemohl pomoct. Nebo minulej tejden Franta, Pepek a Jarda – kámoši k pohledání. Ve frontě před chemickou laboratoří, kterou máme v přízemí, se strkali tak dlouho, až najednou řinčelo sklo ve vitríně u dveří, kde jsou vystavený všelijaký chemikálie. A jak myslíte, že to potom dopadalo, když se jich chemikářka s třídní vyptávaly, jak se to stalo? Podle Franty to udělali Pepek s Jardou, podle Pepka Jarda s Frantou a podle Jardy Franta s Pepkem. Tak tomu se skutečně říká kamarádství.

Prostě tohle je děsněj problém. Ono se o tom sice krásně píše v různejch knihách, jaký je kamarádství skvělá věc – a já si to zatím taky myslím, jenže když vidím, jak to potom dopadá, tak mám strach, abych nedopadl podobně. On mi totiž už delší dobu Tomáš Hájek dává najevo, že by měl o moje kamarádství zájem, jenže já bych chtěl mít přece jenom nějakou jistotu, že to nebude nakonec stejnej propadák, o jakejch jsem tu teď vykládal. Holt potřeboval bych poradit, jak se ten správnej kamarád pozná.

Myslíte, že byste dokázali Jakubovi poradit, podle čeho se pozná správný kamarád?

Proč chodíme do školy a co jsem se v ní už naučil?

To, že děti u nás (třeba na rozdíl od Finska) většinou nechodí moc rády do školy, ovšem neznamená, že by si děti myslely, že škola je úplně k ničemu. Přece jenom sdílejí představu, že je z nějakého důvodu důležitá. V již zmíněném výzkumu o tom na otázku *Co vám škola dává?* vypovídaly třeba takhle:

Libor (13–15 let): *Myslím, že nám škola dala hodně vzdělání… Budeme moct dosáhnout nějaké práce, u které budem šťastní pro budoucí život.*

Pepa (10–12 let): *Budem toho hodně vědět… Můžu bejt zvěrolékařem.*

Jára (10–12 let): *Základy, základy… na kterejch můžeme stavět svůj život.*

Daniela (10–12 let): *Tak já si taky myslím, že nám dala ty zkušenosti a že s těmi vědomostmi můžeme něčeho dosáhnout. A pak taky to prostředí, že jsme jako lidi.*

Významnou roli může – pro někoho překvapivě – sehrát právě mimoškolní výchova v tom, aby děti (konečně) pochopily, k čemu je opravdu škola užitečná. A to paradoxně tím, že si budou osvojovat takový přístup k poznávání, který se ve školách zatím moc neučí. Dnes se mu nejčastěji říká kritické myšlení. Je dost možné, že ses s ním už sám setkal, možná jsi už dokonce absolvoval nějaký kurz, kde se o kritickém myšlení pojednávalo. Přesto doufám, že mi nebudeš mít za zlé, když tu teď hlavní principy kritického myšlení shrnu. Ono je – jak známo – *opakování matkou moudrosti* ☺.

Kritické myšlení

(podle Davida Kloostera[9])

1) Nikdo nemůže kriticky myslet za vás: Kritické myšlení je taková práce, kterou můžete vykonávat jedině sami pro sebe. Proto je nevyhnutelnou podmínkou kritického myšlení **vztah osobního autorství k myšlenkám**. K tomu lidé musejí **pociťovat svobodu myslet za sebe samé**, rozhodovat o složitých otázkách, které se jich týkají. Kritické myšlení nemusí být nutně originální, protože člověk může přijmout myšlenku nebo přesvědčení od druhé osoby a přitom je pořád vnímat jako své vlastní. Je ovšem naprosto podstatné, že každý se rozhoduje za sebe, myslí za sebe. Nezávislost myšlení v tomto smyslu je tedy první a možná nejdůležitější vlastností kritického myšlení.

2) Získání informace je východiskem, nikoli cílem kritického myšlení. Tím je dán vztah mezi tradičním způsobem učení a kritickým myšlením. Kritické myšlení nenahrazuje, ale rozvíjí proces tradičního učení, aby došlo ke skutečnému porozumění a smysluplnému zacílení poznávání. Abychom mohli uplatnit kritické myšlení a vést naše vlastní úvahy, potřebujeme docela hodně „surovin", faktů, nápadů, textů, teorií či hypotéz, dat, pojmů. Děti a mladí lidé každého věku, od první třídy až k promoci, dokážou myslet kriticky, protože všichni už mají bohaté životní zkušenosti a hluboké zdroje předchozích znalostí. Když se učí dále, postupně se z nich stávají „rafinovanější", propracovanější myslitelé, ale už velmi malé děti jsou schopny nezávislého, kritického myšlení. **Kritické myšlení se chápe tradičního učení a činí ho osobním, smysluplným, užitečným a také trvalým.**

9 Zpracováno podle KLOOSTER, D. *Co je kritické myšlení* z http://www.p4c.cz/repository/co-je-kritickе-mysleni-_4c299bb13818a.doc nebo http://www.kritickemysleni.cz/materialy.php?co=kriticke_listy&co2=02/cojeKM

3) Kritické myšlení začíná otázkami a problémy, které se mají řešit. Lidské bytosti mají jako svou základní životní orientaci zvídavost vůči okolnímu světu. **Skutečné učení se na každé úrovni vyznačuje snahou řešit problémy a odpovídat na otázky, které povstávají z našeho vlastního zájmu a z našich potřeb.** Proto jedním z obtížných úkolů při výuce kritickému myšlení je probouzení vnímavosti dětí a mladých lidí vůči problémům, které existují všude kolem nich. Člověk se prostě učí nejlépe, když vidí skutečné problémy související s jeho osobní zkušeností – problémy lidské, společenské, ekonomické i politické – a k jejich řešení využívá informační zdroje, jež mu poskytuje rodina, kamarádi, škola, média – a také oddílový život. Jak už konstatoval klasik pedagogiky John Dewy: „Jen při tom, když žák zápasí s okolnostmi daného problému a když hledá cesty řešení, žák myslí." Zjišťování, formulace a analýza problémů jsou tedy podstatnou součástí výchovy ke kritickému myšlení.

4) Kritické myšlení předkládá rozumné argumenty. V současné době je módní říkat, že *„každý má právo na svůj názor"*. I když odhlédneme od toho, že není vůbec samozřejmé, proč bychom vůbec měli mít nějaká práva, natož na vlastní názor (od koho jsme je dostali), má tohle tvrzení ještě jednu vážnou slabinu: Názory samy o sobě nám moc nepomohou v rozhodování, neznáme-li argumenty, které ty názory podpírají. A když se dnes ptáme po argumentech mnoha lidí, kteří suverénně vyhlašují své názory, zpravidla se toho mnoho nedozvíme – *„prostě to tak cítí"*. Tak tohle je v přímém rozporu s kritickým myšlením. Ten, kdo kriticky myslí, ví, že bez dobrých argumentů jeho názor nemá valnou cenu. Argumenty jsou důvody, které ono základní tvrzení (názor, tezi) právě zdůvodňují, podepírají. Těmi mohou být statistické údaje, citace uznávaných autorit, osobní zkušenosti nebo jiné důkazy, které adresáti mohou považovat za platné. Dobré argumenty často připouštějí, že existují i konkurující argumenty (protiargumenty), a myslitel se dokáže s nimi vyrovnat tím, že na ně přistoupí, nebo je vyvrátí. Každý argument lze posílit tím, že připustíme, že jsou možné i jiné pohledy na věc. Vytvářením a předkládáním takových argumentů kriticky myslící prověřují spolehlivost a platnost textů, tradic a většinových postojů, a odolávají tak manipulaci.

5) Kritické myšlení vyžaduje společenství ostatních. Myšlenky jsou ověřovány a zdokonalovány tím, jak se o ně dělíme s ostatními. Když diskutujeme, čteme, debatujeme, nesouhlasíme a také si užíváme předávání a přijímání myšlenek, zapojujeme se do procesu, který prohlubuje a propracovává naše vlastní postoje a názory. Proto je třeba důrazně podporovat **dialog a diskusi**, také **práci ve skupinách, debaty**. V dětech a mladých lidech je třeba živit ty postoje, které umožňují jak plodnou výměnu myšlenek, tak postoje jako toleranci, pečlivé naslouchání druhým, zodpovědnost za své vlastní stanovisko.

Pro nás je i zajímavý dodatek, který David Klooster uvádí a jež tu zestručněně přeberu:

*Kritickému myšlení velmi prospívá **psaní**. To nutí člověka **být aktivní**, vyžaduje od něj, aby **zapojoval své dosavadní znalosti** a vědění. Dobře napsaný text vždy usiluje o to, **aby se něco vyřešilo** a aby se čtenáři **dostalo odpovědí**. Psaní je od podstaty věc společenská, protože kdo píše, musí si **vždy být vědom přítomnosti svého čtenáře**.*

*Ano, psaní je dnes nejen pro děti náramně těžké, je to nejtěžší práce, kterou dostávají. Samozřejmě že když žádáme ty, které učíme, aby psali, přidělávame si tím spoustu práce. Ale výsledky psaní jsou tak cenné a důležité, že to přidané pracovní břemeno za to stojí. Vy můžete děti i mladé lidi během psaní „koučovat", radit a fandit jim, aby se naučili v brainstormingu najít své téma, psát a upravovat napsané, a také publikovat. Tak je učíte, jak tyhle obtížné procesy zvládat efektivně. Oni sami přijdou této práci na chuť, když poznají, že **se vážně zajímáte o to, o čem píšou**, a když dostanou **příležitost podělit se o svou práci** s ostatními. Psaní je nejmocnější nástroj pro výuku kritického myšlení.*

Zkus s oddílovými dětmi udělat takovou inventuru toho, co si myslí, že se už ve škole naučily. A jestli by se to, co se už naučily, mohly třeba naučit nějak jinak, rychleji a lépe. Třeba se jim do toho zpočátku moc chtít nebude, ale ty je můžeš podpořit tím, že sám projdeš to, co si myslíš, že sis ze školy opravdu odnesl – včetně toho, proč si myslíš, že sis odnesl zrovna tohle. Co záleželo na tobě, a co na učitelích, na rodičích nebo třeba i na některém kamarádovi či kamarádce. Každopádně je důležité děti naučit o škole přemýšlet.

Opisovat – nebo ne?

Problém, se kterým se na vás teď obrátím, začal docela nenápadně. Tonda patřil mezi žáky 5. B k těm lepším. Tedy – žádný šprt, ale kluk, který dokázal dávat ve škole pozor, a také mu to docela pálilo, takže nemusel den co den ležet nějakou dobu v učení. Většinu se totiž naučil už ve škole právě tím, že dával pozor, a tak si to zapamatoval hned z výkladu učitelů. Rodiče byli zvyklí na to, že každé odpoledne někam zmizel s kamarády, a to jak z oddílu, kam chodil už třetí rok, tak ze třídy. Nebylo tedy divu, že když zmizel i tohle odpoledne, nepřipadalo jim to nijak divné. Byli rádi, že nemusejí s Tondou trávit každodenní souboje o „učení" – jak o tom pravidelně slýchali od řady rodičů jeho spolužáků.

Byl tu ale tentokrát přece jeden háček. Na zítřejší čtvrtletku z dějepisu si přece jenom potřeboval leccos zopakovat. Základní fakta a souvislosti si celkem pamatoval, ale leckterý detail se mu přece jen už vykouřil. Jenomže – zrovna tohle odpoledne dostal spolužák Fanda bezvadnou novou verzi hry „Dračí doupě", při níž Tonda pravidelně měl roli Pána jeskyně – který, jak možná víte, je pro průběh hry naprosto klíčovou figurou. A tak jen zaznělo poslední zvonění, svolal Fanda jejich pravidelnou partu k nim domů. Tonda ani chvilku nezaváhal, protože odpoledne je přece dlouhé a na dějepis času dost. Kluky nemůže v tuhle chvíli ošidit o svou účast. Jako *Pán jeskyně* je ostatně prakticky nepostradatelný.

Hra byla skutečně fantastická – a Tonda dneska také zvlášť ve formě. Na 16. úrovni se rozpoutal několik hodin trvající souboj.... Když dorazila Fandova maminka domů (Fandovi rodiče byli rozvedení a Fanda žil jen s maminkou, která – aby je uživila – kromě svého zaměstnání ještě třikrát týdně vypomáhala kdesi s úklidem), Tonda s hrůzou zjistil, že už je půl osmé, že už dávno měl být doma a přípravu na zítřejší písemku z dějepisu měl mít za sebou.

„Kluci, to je průšvih! Dyť zejtra je písemka z dějáku a já umím kulový," zvolal Tonda.

„Jé, ty toho naděláš. Děják. Ten je jednak celkem na prd. A pak – Koutecká je slepá jako patrona, to přece všechno hravě opíšeme," s přehledem starého mazáka ho usadil Kamil.

„Jak – opíšeme?" nechápavě opáčil Tonda, *„to přece není jen tak."*

„Ty si snad spad z Marsu, slyšeli ste to?," pokračoval výsměšně Kamil, *„že sou skauti prdlý, to víme celkem všichni, ale že až takhle??"*

„Dyť vopisuje každej," přidal se Roman, *„můj táta říká, že v tomhle státě je poctivost největším zločinem."* – a odpovědí mu byl smích ostatních...

Jak se nakonec rozhodne Franta, to záleží i na vás. Totiž na tom, kdo mu z vás dokáže poradit, co by měl udělat a tu svou radu také dobře zdůvodnit: Proč by měl jednat tak, jak mu radíte?

Jaká pravidla platí v naší škole?

Školní život běžně upravují pravidla, která se nazývají *Školní řád* či *Řád školy.* Obsah výuky pak stanovuje *Školní vzdělávací program*, který musí respektovat určité podmínky stanovené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Není moc pravděpodobné, že zvláště mladší děti (na 1. stupni) o tom budou vědět. Spíš se dá předpokládat, že za zdroj toho, co se ve škole smí, nesmí a musí, budou považovat ředitele a učitele. V něčem možná i školníka. Přitom je škola takovou malou republikou, kde už je – byť v malém – možno zažít všechny podstatné prvky fungování společnosti. Dodávám: doufejme, že společnosti demokratické. Současně je možné, že některé děti budou mít zkušenost s tím, že si vytvářely takový třídní řád. O to je možné se opřít při řešení otázky, podle čeho se vlastně řídí život v naší škole?

Pravidla naší školy

Nejprve si můžeš „otestovat", jak to z hlediska pravidel, která platí u nich ve škole, vidí členové oddílu. Jednotlivé poznatky, pokud nepůjde o úplné nesmysly, je vhodné ocenit a vyplatí se je zapisovat tak, aby byly vidět (třeba na flip). Dá se předpokládat, že v tom nebude příliš velký systém, ale tenhle brainstorming je pro uvedení do tématu dobrým odrazovým můstkem. Pak poskytneš informace, že každá škola musí mít *Školní řád*, který hlavně říká, jak spolu ve škole máme žít, a *Školní vzdělávací program*, který zase říká, co se máme učit. Vy se dál budete zabývat tím prvním – *Školním řádem*, protože je z hlediska pravidel života školy rozhodující. Zkusíte zjistit, které hlavní oblasti takový řád

upravuje[10]. Podíváte se nejdřív na to, co jste už vymysleli a zapsali jste si. A to se pokusíte rozdělit do hlavních oblastí takového řádu: *Pravidla vzájemného chování ve škole, Práva a povinnosti žáků, zaměstnanců školy i rodičů, Provozní režim ve škole* (začátky a konce vyučování, přestávky, opouštění školy apod.), *Bezpečnost a ochrana zdraví, Ochrana majetku, Hodnocení žáků, Odměny a tresty.* Jakmile budou děti znát tyhle hlavní kategorie, tak jistě leccos samy doplní. Ty – pokud by někde byla příliš velká „díra" (chybělo něco podstatného), můžeš k tomu děti vhodnými dotazy přivést.

Když budete mít v zásadě všechny důležité oblasti pokryté, tak můžete debatovat o tom, co je z těch pravidel snadné dodržovat, co naopak nikoliv, jak by se třeba dalo něco změnit. To vás přivede k poslední části programu: Kde se vlastně takový řád školy bere. Jeho základem je tzv. „školský zákon[11]", který navrhlo ministerstvo školství a který schválil náš parlament. Něco upravuje vyhláška o základních školách a zřizovací listina, ale to hlavní je výsledkem návrhu, který připraví ředitel školy a schválí *školská rada*. A třetinu členů školské rady tvoří zástupci žáků a jejich rodičů. Takže i žáci by mohli něco v řádu školy ovlivnit.

Navíc – pokud na škole existuje žákovský parlament, tak i on může mít na školský řád vliv. U koho na škole působí žákovský parlament? Kdo jsou jeho členové? Je někdo z oddílu členem takového parlamentu? Co tam dělá? Celkovým smyslem programu je přivést účastníky k poznání, že jejich život ve škole určuje řada pravidel, na jejichž tvorbě se můžou – spolu s ředitelem, učiteli i rodiči – také nějak podílet.

V souvislosti s pravidly, která určují život ve škole, by bylo vhodné, abyste se věnovali ještě jednomu důležitému konkrétnímu tématu: *šikaně*. Je smutnou skutečností, že s určitou mírou šikany se v našich školách setkává až třetina dětí. Oddílové prostředí může být šancí šikanu identifikovat a postiženým dětem pomoci. Zejména při vícedenních akcích bývá příležitost dozvědět se od dětí, jak to u nich v tomto ohledu ve škole chodí.

Třídní otloukánci

Vstupním motivem může být debata o schopnosti zastat se toho, komu se ubližuje. Ideálně to může navodit nějaký příběh o statečnosti. Odtud se dá pak dobře přejít k tomu, jestli i v jejich okolí znají někoho, komu se ubližuje, a bylo by vhodné se ho zastat. Nemusí jít přitom jen o fyzické napadání. Dnes je častá šikana těch, kteří jsou z chudších rodin a jako „socky" nemají vybavení podle uznávané módy a kvality (mobil, boty apod.). Různé typy vysmívání nebo vylučování mohou dlouhodobě ublížit víc než přímý fyzický útok.

Pokud se v debatě narazí na nějaký takový případ, tak je třeba společně hledat způsob, jak takovému dítěti (a někdy to může být přímo i člen oddílu) pomoci. Podstatné je, aby aktivitu měly děti, ale aby současně viděly a cítily, že mohou s tvou podporou počítat, že víš, jaké jsou možnosti případné pomoci: jednání s rodiči poškozovaného dítěte, jednání s učiteli, případně s ředitelem, výchovným poradcem – nebo i pracovníky sociálně-právní ochrany dětí. Každopádně je velmi důležité nenechat takové zjištění „vyšumět", ale konkrétně k němu zaujmout správný mravní a občanský postoj.

Co naše škola potřebuje, aby mohla fungovat?

Tuto problematiku lze pojmout obdobně, jako tomu bylo v případě tématu Náš dům. Tedy v prvé řadě se zaměřit na identifikaci různých energetických sítí, kterými je zajišťován standardní chod školy. To, co je ale pro školu typické, jsou skupiny lidí, které se v ní setkávají ke společné činnosti – v prvé řadě žáci a učitelé, případně další zaměstnanci školy. Pro to, aby mohli vůbec být nějací učitelé, je třeba vzdělávacích institucí, které je k jejich povolání připravují – v našem případě hlavně pedagogické fakulty vysokých škol. Kromě toho jsou nezbytní zřizovatelé škol – u základních škol zpravidla obce, někdy i církve, u středních škol kraje. Celý proces koordinuje stát prostřednictvím MŠMT, které jednak připravuje hlavní pravidla pro fungování všech škol (zákony a vyhlášky), ale též rozděluje peníze.

10 Základní představu, která bohatě stačí, můžeš získat zde: http://web.zsnalise.cz/skola/uredni-deska/rad-skoly/

11 Zákon č. 561/2004 Sb. (http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561)

6. Naše vesnice[12]

Toto téma a téma následující – *Naše sídliště* – představují určitou alternativu. Měly by se v nich postihnout typické rysy na jedné straně venkovského a na druhé velkoměstského života. V obou případech ale mají za cíl posilovat sounáležitost s místem, kde děti trvale žijí. Je to totiž důležitý zdroj vlastenectví i občanské odpovědnosti. A jak nejspíš sám víš – obojího se dnes mladým lidem příliš nedostává.

Jakpak naše vesnice vypadá a co se mi na ní nejvíc líbí

Venkovské prostředí i venkovský život může být zdrojem celé řady pozitivních podnětů. Někdy je ale třeba pro ně klukům a holkám „otevřít oči a uši". Blízkost přírody a určité sepětí života s ní představuje důležitou protiváhu hodinám stráveným u displeje a zápletek či soubojů virtuálního „světa". Dotyk se skutečností, který se tu dětem nabízí, nejde ničím dobře nahradit. A jde jen o to, jak v nich touhu po skutečnosti posílit a dobře nasměrovat.

Není to však jen blízkost přírody, ale i blízkost lidí, co dodává vesnickému prostředí na síle a kráse. Alespoň tam, kde nedošlo k naprostému zhroucení venkovského společenství – jak to tragikomicky vyjadřuje film *Díra u Hanušovic*.

Fotoreportéři

Jelikož dnes už skoro každé školní dítě vlastní mobilní telefon vybavený také fotoaparátem, není velkým problémem vytvořit soubory fotografií, na nichž by byly zachyceny pěkné či jinak sympatické stránky vaší vesnice. Přitom se dá postupovat ve dvou kolech:

Nejprve se v rámci oddílové výpravy pokusíte „nasbírat" na území vaší vesnice zajímavé fotografie. Několik prvních můžete pořídit společně na základě dohody či hlasování, aby se vytvořil určitý náhled na to, co má smysl fotit (musí být ale dostatečně široký, aby v dalších etapách zbytečně neomezoval tvořivost dětí – kupříkladu pokud by se rozhodovalo hlasováním, tak za vhodný objekt k fotografování by mohlo být pokládáno to, co získá aspoň čtvrtinu hlasů). Poté se děti samy pokusí získat několik dalších fotografií samostatně. V dalším si získané fotografie promítnete, přičemž každý by měl mít možnost aspoň k jedné sdělit, proč si ji vybral.

„Druhé kolo" by se pak plnilo delší dobu samostatně a každý člen oddílu by v něm shromažďoval svoje „krásné fotografie". Z nich by se pak mohla uspořádat výstavka v klubovně i na oddílovém Facebooku. A opět by se vybrané fotografie doprovodily komentářem autorů. Současně by mohly být i podnětem k hlubšímu zamyšlení nad tím, jak taková pěkná místa vznikají či jak je možné o ně pečovat.

Co vím o historii naší vesnice

Zde se už dostáváme do kontaktu s „velkou historií". Vzhledem k dlouhodobému osídlení na našem území ve druhém tisíciletí sahají kořeny mnoha obcí u nás skutečně hodně hluboko. A to se může promítat do celé řady prvků, s nimiž se setkáme v naší vesnici ještě dnes: od všemožných staveb, od obydlí přes stavby hospodářské až ke kulturním a náboženským, k památným stromům, korytům potoků a řek, hranicím polností i lesů, přes kulturní zvyky až k osobnostem, které se ve vesnici narodily. A samozřejmě i k současnému složení obyvatel (viz dále). Leckdy se může dojít k docela překvapivým výsledkům.

Pátrání

Tuto aktivitu je možno využít na řadu různých témat. Tentokrát jde o historii vaší obce. Členové oddílu pátrají ve všech možných zdrojích po potřebných informacích: V kronikách, u pamětníků, na internetu, dotazem u odborných institucí… Nakonec pátrání uzavřete „sympoziem".

---

12 Univerzálním označením pro osídlené území je v současné době termín ***obec***. Obec je *základní územní jednotka státu, společenství občanů žijících na tomto území, kteří mají právo na samosprávu a kterým se prostřednictvím zákonů svěřuje v přenesené působnosti také výkon státní správy.* Obec, která má aspoň 3 000 obyvatel, má nárok nazývat se ***městem***. ***Vesnicí*** (*dědinou*) se u nás označuje obec větší než osada (několik málo domků) a menší než město. Orgány obce jsou zastupitelstvo obce (města), rada obce (města), starosta, obecní (městský) úřad (v jehož čele stojí tajemník nebo v případě, kdy není funkce tajemníka zřízena, pak starosta) a zvláštní orgány obce.

Jací lidé bydlí v naší vesnici

Ve vesnici s několika málo stovkami lidí je docela dobře možné, že už i kluci a holky v oddíle budou skoro všechny znát. Tím lépe. Ale smysl tohoto zkoumání vězí hlavně v tom všimnout si, jaké kategorie lidí s námi ve vesnici bydlí. Protože to nám umožní nad tou naší vesnicí uvažovat i z hlediska jejího možného vývoje, jejích potřeb, jejích možností. Žijí tu mladé rodiny s dětmi? Kde lidé z naší vesnice pracují a čím se v práci zabývají? Jak se tu žije starým lidem – jak mají zajištěnu lékařskou péči i další pomoc? Vyskytuje se tu nějaká menšina? Jaká a jak se vůči ní ostatní chovají? Je v naší vesnici sportovní klub – fotbalový nebo jaký jiný? Jsou u nás aktivní místní dobrovolní hasiči? Myslivci? Kdo organizuje vesnické zábavy? Kdo tu bydlí dlouho a kdo se přistěhoval?

Sociologický výzkum

Nejprve se pokuste získat nějaká základní data o vaší vesnici[13]. Měl by mezi ně patřit počet obyvatel, jejich věkové složení (alespoň v členění do 18 let, do 25 let, do 40 let, do 60 let nad 60 let), podíl mužů a žen. Dále za pomoci místního obecního úřadu či dalšího pátrání by bylo dobré zjistit, jak je to se zaměstnaností, působením spolků, návštěvností místní hospody, kostela, sportovních událostí. Také se dá zjistit volební účast a volební výsledky[14]. Důležité je všimnout si případně příslušníků nějakých menšin, zvláště národnostních – Romů, Ukrajinců, Vietnamců apod. Konečně by bylo dobré „kvantitativní data" doplnit nějakými „kvalitativními" – rozhovor s několika typickými příslušníky starší generace, prodavačkou v obchodě, předsedou sportovního klubu atd., kterých byste se ptali na to, jak oni vidí život v obci.

Ze získaných dat se pak pokuste udělat přehledný výstup – například grafy, tabulky. Nakonec o tom třeba uspořádejte debatu: co hlavního jste zjistili, co se z toho dá usuzovat pro současnost a budoucnost. A co to znamená pro vás – jako jednotlivce i členy oddílu. Nevadí, že vám budou chybět širší zkušenosti a někdy i další potřebné informace. Důležité je, aby děti viděly, jak se dají informace z důvěryhodných zdrojů získávat, jak se s nimi dá pracovat – a co z toho může vycházet i pro jejich život. Navíc to bude dobrá „škola" pro navazování kontaktů a jednání s novými lidmi.

Jaká pravidla platí v naší vesnici a kdo v ní rozhoduje?

Obec – i ta nejmenší – je už „plnoprávným" členem společenství samosprávných subjektů, takže se na ni vztahují jak všechna práva, tak i povinnosti stanovené naším právním řádem – v prvé řadě zákonem o obcích 128/2000[15]. V tvé činnosti s dětmi ovšem nepůjde o to přímo se tím zákonem zabývat, nýbrž jim zprostředkovat základní principy fungování demokracie na úrovni relativně malého celku, jakým vesnice je[16].

Něco už jste poznali v souvislosti s životem v domě nebo ve škole, ale vesnice už představuje situaci, kde lze vidět všechny podstatné prvky fungování zastupitelské demokracie i její součinnosti s občanskou společností. Jsou tu tedy obecná pravidla – zákony, vyhlášky a nařízení – která vznikají na státní úrovni (parlamentu a vlády), vyhlášky a nařízení z nižších úrovní – krajů a obcí – které mají zpravidla platnost omezenou jen na území, v němž byly vydány. Současně ale na život ve vesnici působí řada různých zájmů – jak skupinových, tak osobních (např. ze strany podnikatelů, spolků, sportovců, školy, farnosti, místní menšiny, památkářů atd.). A tím se musí zabývat volené zastupitelstvo obce, jehož výkonnou složkou je rada obce. Ta k tomu má nejen určité zákonem stanovené pravomoci, ale i finanční prostředky, s nimiž musí vystačit (i když pro splnění všech požadavků by jich zpravidla potřebovala několikanásobně víc). Na tomto „půdorysu" se odehrává celé řízení veřejného života vesnice.

---

13 Základní údaje o všech obcích lze získat například na stránkách Českého statistického úřadu. Počty obyvatel, jejich pohyb, rození i úmrtí jsou zde: https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr

14 http://www.volby.cz/pls/kv2014/kvs?xjazyk=CZ

15 Aktuální znění je zde: http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-128

16 Z toho hlediska by se ti mohla hodit ***Příručka pro člena zastupitelstva obce po volbách 2014*** http://vzdelanyzastupitel.cz/getFile.aspx?itemID=167

Jednání našeho zastupitelstva

Se staršími dětmi je už možné vyzkoušet si modelově jednání místního zastupitelstva. Můžeš k tomu zvolit různé konfliktní situace, které běžně mohou nastat.

Situace 1. Jednání o rozpočtu na příští rok

Máte k dispozici částku dvou milionů Kč, kterou je třeba rozdělit, Požadavků je ovšem více:

- Už několik let je jasné, že se musí opravit komunikace vedoucí přes vesnici – 1 milion Kč
- Školní střecha začíná téct – oprava minimálně za 300 tisíc Kč
- Místní fotbalisté žádají o nové dresy (40 tisíc Kč) a opravu kabiny (180 tisíc Kč)
- Dětský oddíl na opravu klubovny potřebuje 170 tisíc Kč
- Skupina mladých ochránců přírody žádá o zajištění ochrany místního lesa proti škůdcům za 200 000 Kč
- Místní maminky žádají už po čtvrté o vybudování hřiště pro předškoláky – 300 tisíc Kč

Místní zastupitelstvo, které bude rozhodovat, bude 5členné, ostatní účastníci zastupují uvedené zájmové skupiny a snaží se přesvědčit zastupitelstvo o svých potřebách. Zastupitelstvo nakonec rozhodne.

Situace 2. Jednání o vykácení stromů na pozemku obce, o nějž mají zájem podnikatelé, kteří by tam rádi vybudovali nákupní středisko

Jedna skupina účastníků (aspoň dva) představuje zájemce ze strany podnikatelů, druhá (stejně početná) místní zastánce stromů, třetí skupina budou místní nerozhodní (dva až pět). Ostatní tvoří zastupitelstvo, které opět podle argumentace zájmových skupin (ale i preferencí jednotlivých členů) nakonec rozhodne.

Po proběhlé simulaci jednání zastupitelstva je důležité provést jak *review* (retrospekci prožívání účastníků simulace), tak i *reflexi* (racionální analýzu toho, co se vlastně dělo), při níž by se měly probrat hlavní momenty, těžkosti i důsledky přijatých rozhodnutí.

V případě, že se zastupitelstvem je dobrý vztah, mohl by se někdo z něj i této simulace účastnit a následně ji okomentovat a doplnit vlastními zkušenostmi.

Jak pomáháme naší vesnici?

Tohle je docela zásadní otázka. Při oddílové činnosti se tak nějak za samozřejmé pokládá, že obec pomáhá oddílům: poskytuje jim nezřídka prostory pro činnost, zpravidla je i nějak finančně podporuje (byť ne většinou nějakými horentními částkami – spíše v řádu tisíců ročně než desetitisíců). Ale s opačným pohledem – a tedy i s opačnou zodpovědností – *co my děláme pro svou obec?* se už tak samozřejmě nesetkáváme. Jakpak je to u vás?

Pro děti je totiž důležité, aby si včas uvědomily, že i na nich, zvláště když tvoří nějakou organizovanou partu, jako je oddíl, také záleží, jak bude vypadat náš společný „domov" – naše vesnice a jak se tam bude žít. Přitom právě prostředí vesnice dává takovému zdravému oddílu (ale i domu dětí a mládeže či kroužku) docela dobrou příležitost zažít, že i kluci a děvčata školního věku dokážou svému okolí být velice prospěšní. Navíc – zpravidla tam, kde se zapojí děti, jsou i dospělí mnohem ochotnější se angažovat. Jednak cítí vůči dětem vyšší zodpovědnost (i jako rodiče, učitelé či příbuzní), jednak je taková činnost často víc baví, protože se mohou před dětmi ukázat, co umí.

Umíme pomáhat

Bude to vlastně takový malý projekt. Nejprve provedete inventuru toho, co jste už v oblasti pomoci dokázali, co se vám osvědčilo, co naopak ne a proč. Hlavní výstupy z toho byste si měli poznamenat, protože jsou východiskem pro další postup. V něm si po této úvodní analýze promyslíte následující otázky:

Proč vůbec chceme pomáhat? Proč je to důležité pro nás i pro naši vesnici? (smysl)
V čem bychom se měli hlavně dál angažovat a proč? (vize a cíl)
Jaké máme k tomu předpoklady a jak je chceme využít? (prostředky)
Co to od nás bude vyžadovat a kdo to udělá? (náklady a personální zajištění)
Jak a do kdy to chceme uskutečnit? (harmonogram)
Co by mohlo náš záměr ohrozit a jak tomu chceme čelit? (analýza rizik).

7. Naše sídliště

Na rozdíl od vesnice, k níž je možno docela přirozeně získat vztah jako ke svému domovu, je sídliště prostředím, k němuž se obdobný vztah získává mnohem obtížněji. Nevyrůstalo pomalu, mnohdy několik staletí, ale bylo postaveno během několika let. Může působit studeně, až nelidsky. Řady panelových domů pro 10, 20 i 30 tisíc obyvatel, kde jeden dům může být také dlouhý stovky metrů[17]. Malá města, kterým ale skoro všechno, co tvoří tradiční města, chybí. To ostatně vyjadřuje i známý film Věry Chytilové *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště*. Navíc jsou pro mnohé lidi u nás sídliště spojená s dobou „reálného socialismu", od kterého se po roce 1990 výrazná většina společnosti chtěla rychle distancovat[18].

Zkusme se ale na situaci sídliště podívat neideologicky. Předně zjistíme, že se sídlišti se u nás začalo už ve 30. letech minulého století[19], případně že ani panely jako základ jejich stavby nevznikly až za socialismu, ale počítal s nimi už Jan Baťa při výstavbě zlínského areálu pro místní dělníky. A jejich původ je nejspíš v Nizozemsku. Jistě. Sídliště tvoří v zemích střední a východní Evropy významný prvek nejen architektonický, ale i společenský. Odhady hovoří o tom, že v České republice bydlí na sídlištích asi 1/3 obyvatel, v Praze je to dokonce necelá polovina[20]. Jsou to nejen pověstné „králíkárny", ale i pokusy o hřiště pro děti či krásné parky[21].

Když jsme se v mých necelých šesti letech přestěhovali z Plzně, kde jsme bydleli s maminkou u babičky a dědečka v pěkné vilce na okraji města, do prvního panelákového sídliště v Československu[22], nesl jsem to velmi těžce. Připadal jsem si úplně ztracený v cizím světě plném nebezpečí. Pro moje rodiče, kteří sedm let čekali na byt a konečně mohli začít žít spolu, to ale byla událost jasně radostná. Pro mnohé moje vrstevníky bylo získání bytu na sídlišti vytouženým cílem, na který čekali třeba i deset let. A do našeho bytu v paneláku z druhé poloviny 50. let minulého století se před několik lety stěhoval velmi rád můj starší syn s rodinou…

Kdyby pro všechny lidi, kteří dnes u nás bydlí na sídlištích, měly vzniknout rodinné domky či malé domkové kolonie, nestačila by ani všechna dosud volná půda. Ač to může leckoho šokovat, jsou sídliště z hlediska ochrany přírody tou lepší variantou. Nejde tedy o to sídliště „zavrhnout", ale hledat cesty k tomu, aby i v nich mohl být život dostatečně důstojný a v jistém smyslu i pěkný. Proto hledání odpovědí na otázky budoucího vývoje těchto specifických území tak představuje nejen jedno z nejdůležitějších témat územního plánování a správy měst, ale je i velkým tématem pro občanskou společnost. Tedy pro lidi, kterým není třeba přikazovat, co mají dělat, ale sami jsou schopni zvažovat situaci s ohledem na potřeby celku a podle toho účinně jednat. Proto ti také téma *Sídliště* nabízím i v této publikaci.

Naše sídliště pod lupou

Jako přípravu na řešení dalších konkrétních otázek tohoto tématu si můžete udělat jakousi inventuru kladů a záporů, které vidíte na konkrétních sídlištích, s nimiž mají členové oddílu zkušenosti. Může se ukázat, že i mezi sídlišti existují dost velké rozdíly – v jednom může být dobře řešena problematika obchodů či vnitřních komunikací, v jiném hřišť, školek nebo úřadů, jinde se podařilo vytvořit pěkné oázy zeleně. Někde jsou byty příliš malé, jinde akorát, v některých je dobře zajištěno vytápění, jinde je problém s odpadem. Navíc může být různá celková atmosféra sídliště daná celkovým složením obyvatel i velikostí, tradicemi, existencí, či naopak neexistencí band výrostků, kteří terorizují ostatní, menšinami Romů, Vietnamců Ukrajinců apod. Podstatné myšlenky je třeba nejen zaznamenat, ale také o nich debatovat. A tam, kde se ukáže, že vám chybí informace, tak se domluvit na jejich dohledání.

---

17 viz http://www.prahaneznama.cz/praha-8/bohnice/sidliste-bohnice-sidliste-rekordu/

18 Až příliš rychle, takže mnohé z toho „reálného socialismu" v naší společnosti působí dosud a skoro třetina lidí jej dnes pokládá za lepší než režim současný viz např. https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/2684_1634.pdf nebo http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7198/f3/pd140318.pdf

19 viz http://www.prahaneznama.cz/praha-4/krc/zelena-liska/

20 viz http://www.prahaneznama.cz/temata/sidliste/

21 viz http://www.prahaneznama.cz/praha-8/bohnice/sidliste-bohnice-sidliste-rekordu/

22 Sídliště Herálecká navazující na prvorepublikové sídliště Zelená liška – dnes poblíž stanice metra C Budějovická

Jak naše sídliště vypadá a jak vzniklo

Prvními dvěma vstupními návrhy, jak přistoupit k tomuto tématu, nabízím další variaci na rozvíjení schopnosti správně pozorovat to, co se kolem nás děje. Všímat si pečlivě skutečností, mít vlastní kvalitní informace „z první ruky". Zrovna sídliště může svádět k tomu, aby si dítě o něm utvořilo jen velice zkratkovitou představu danou jeho každodenními trasami mezi domovem, školou, obchodním střediskem či několika málo dalšími aktivitami, doplněné cestami výtahem a občasnými pohledy z okna. Lidem sídliště se budeme věnovat v dalším úkolu. Teď jde hlavně o „architektonický" pohled na sídliště: Jaké tam jsou domy, komunikace, jaká vybavenost z hlediska obchodů, hřišť, míst na odpočinek, parkovišť, zajištění odpadů.

Nezajímavé nemusí být ani pátrání po historii vlastního sídliště. Nabízí se tu pochopení určitých historických souvislostí – například pro jaké lidi bylo sídliště především určeno, jak se to vázalo na podniky v místě. Navíc je to dobrý trénink pro komplikovanější získávání informací, které se nedají snadno „vygůglit" na internetu a vyžadují třeba i jednání na úřadech. Se staršími chlapci a děvčaty je možné i zabrousit do „ideových" důvodů vzniku sídlišť zejména v zemích s komunistickými režimy, kde se očekávalo prosazení silně kolektivistického stylu života, pro nějž právě sídliště měla vytvářet zvlášť příznivé podmínky. A srovnat to se současnou, naopak silně individualistickou tendencí naší společnosti.

Vhodné aktivity k této problematice jsou popsány u předchozího tématu: *Fotoreportéři* a *Pátrání*.

S kým se potkávám na našem sídlišti

Sídlištní osazenstvo i u menšího sídliště, o jakém jsem psal v souvislosti se svým dětstvím (10 panelových domů po 40 bytech), čítá i dnes kolem 1 500 osob. Nepůjde tedy v tomto případě o seznamování se s podstatnou částí z nich. To, oč se tady bude jednat, je vytipování charakteristických skupin, s nimiž se mohou děti na sídlišti setkat: jejich spolužáci i ostatní děti ze školy, mladé maminky s kočárky a na lavičkách u pískovišť nebo jiných dětských atrakcí, samozřejmě i jejich mrňousové, a také staří lidé. Kromě téhle standardní sídlištní společnosti je dobré si všimnout dalších skupin: part dospívajících, těch, kteří přicházejí nakupovat do obchodního centra nebo do místních obchůdků, pejskařů, skupinek Vietnamců či Romů, pravidelných návštěvníků sportovních plácků, bezdomovců postávajících na přístupových cestách od stanic městské dopravy. Na tomto základě je pak možné dále zkoumat vztahy mezi jednotlivými skupinami – například maminek a pejskařů, starých lidí a teenagerů, „normálních lidí" ze sídliště k Vietnamcům, Romům či bezdomovcům – ale také naopak jejich vztah k sídlištní většině, školáků k partám výrostků i k důchodcům atd.

Život na sídlišti mýma očima i očima druhých

Základem této aktivity, rozvíjející jak sebereflexi vlastního prožívání, tak schopnost empatie, je postupné zaujetí dvojí role: Nejprve se každý pokusí vyjádřit svůj pocit ze života na sídlišti – co se mu tam líbí, nač se těší, co ho naopak štve, z čeho má třeba strach. Můžete to udělat zvlášť pro všední den a zvlášť pro víkend. V druhém kole pak půjde o to vybrat si nějakou jinou postavu, nejlépe z jiné skupiny, než je ta tvoje vlastní (tedy někoho jiného, než jsou spolužáci), a pokusit se podobně na všední den a na víkend podívat „jejíma očima". Jak se na život dívá takový důchodce, bezdomovec, romský kluk, maminka s miminkem v kočárku, otec přicházející zpravidla z práce po setmění? Čeho se oni bojí a z čeho můžou mít radost? Po proběhnutí této fáze je možné ještě se staršími účastníky zkusit vytvořit pořadí podle toho, o kom si většina myslí, že se mu na sídlišti žije nejlépe, až k tomu, kdo se tam nejvíc trápí.

Platí na našem sídlišti nějaká pravidla?

Tady jsme se dostali k docela ožehavé otázce. Zatímco i pro docela malou vesnici o několika desítkách domů a několika stovkách obyvatel platí nejen pravidla stanovená samostatným zákonem o obcích, ale stejně – a možná ještě výrazněji – se do života vesnice promítají sice nepsaná, ale dlouhou historií ustálená pravidla, v případě sídliště nic takového patrné není. Z hlediska zákonů a vyhlášek se na sídliště samozřejmě vztahují obecné normy, které platí kdykoliv a pro kohokoliv – například občanský zákoník, ale samostatná právní regulace pro sídliště není. Co je ale ještě horší: život v sídlišti nemůže zdaleka tak samozřejmě jako na vesnici navazovat na ustálené a všeobecně přijímané zvykové normy, které sice

v něčem mohou život omezovat, ale ve většině případů pomáhají. Kdyby byla u nás silnější občanská společnost, s největší pravděpodobností by se i na sídlištích vytvořila nějaká samospráva, podobně jako tomu bývá u domů vlastněných obyvateli. Ta by se starala o udržování a rozvoj veřejných prostor sídliště (čemuž se budeme záhy věnovat). Takto se někdy může na první pohled jevit, že významným pravidlem určujícím průběh dění ve veřejném prostoru sídliště je „právo silnějšího". Prosadí se ten, kdo je hlasitější, agresivnější, bezohlednější. Na hřištích, na parkovištích, na záhonech a trávnících, na lavičkách atd. Je tomu tak skutečně?

Pravidla našeho sídliště

S mladšími dětmi si lze zkusit vytvořit vlastní pravidla, která by na takovém sídlišti měla platit. Podobně, jako jste dávali dohromady pravidla pro váš oddíl nebo pro třídu a školu. Důležité je i sledovat, které oblasti by účastníci rádi regulovali nějakými jasnými pravidly a jaké k tomu mají důvody: Péči o pozemky – trávníky, záhony, parkoviště, hřiště? Péči o komunikace a pravidla, která na nich mají platit pro chodce, cyklisty, motorová vozidla? Zajišťování úklidu a odvozu odpadů? Pravidla upravující i jednání osob – ochranu slabších, dětí, starých lidí, maminek s kočárky? Fungování obchodů a jiných obslužných zařízení?

Se staršími se můžeš pokusit zjistit, jak je to ve skutečnosti – tedy které obecné normy se dají konkrétně vztáhnout i na život na sídlišti (například ochrana před hlukem a rušením nočního klidu). A zabývat se tím, jak jsou podle zkušeností účastníků tyto normy u nich na sídlišti naplňovány – a pokud ne, co se s tím dá dělat. Bylo by samozřejmě výborné, kdyby se podařilo ukázat, že někde se dokázali vypořádat s řaděním nějakého gangu mladistvých, s ničením laviček nebo keřů nebo našli dobrý systém využívání hřišť.

Kdo se o naše sídliště stará a jak mu pomáhám?

Řešení předchozí otázky nás přivedlo k tomu, že starost o život sídliště je jen z části zabudována v právních normách a že její praktické naplňování se podstatně odvíjí od vlastní iniciativy samotných obyvatel sídliště. Město, do jehož působnosti sídliště spadá, se i v lepším případě postará o základní údržbu stavebního fondu a komunikací, ale ke zvýšení kvality života na sídlišti samo mnoho udělat nemůže. Tady mnohem víc mohou dokázat lidé, kteří se spojí, aby společně dosáhli nějakého zlepšení. Je na našem sídlišti nějaká taková parta?

Dobří duchové našeho sídliště

Po dva týdny by měli členové oddílu zjišťovat, co se na jejich sídlišti děje v jeho prospěch a ve prospěch jeho obyvatel. Nemusí to být jen dobrovolníci, ale i služby zajišťované městem. Někdo se tam možná stará o záhonky před domem, někdo připravuje pro lidi na sídlišti kulturní a vzdělávací programy, někdo opravuje poškozené lavičky, prolézačky či houpačky, jiní se starají o odvoz odpadu, čištění chodníků, opravu výtahů, poštu pro obyvatele. Možná se pravidelně na sídlišti objevuje policie (státní či městská). Možná je na sídlišti zajištěna nějaká služba pro důchodce. Každý by měl aspoň jednu takovou službu objevit a přinést o ní zprávu. A k tomu připojit, jak on sám by k nějaké podpoře sídliště mohl přispět. Třeba jen tím, že poděkuje té staré paní z přízemí, co se věrně stará o záhon růží před domem.

Jak bych si přál, aby se na našem sídlišti žilo a co pro to můžu udělat?

Toto téma uzavírám (myslím, že docela logicky) jakousi vizí, kam by se mělo sídliště, v němž členové oddílu bydlí, vyvíjet. Protože právě typické české či moravské sídliště je určitým malým, ale dost přesným modelem světa, ve kterém společně žijeme. I v něm se leckdy může zdát, že tu moc pravidel neplatí a uplatňuje se v něm místo spravedlnosti spíš „právo silnějšího". Nenechat se tím otrávit, nebo dokonce zastrašit je důležitým úkolem každého z nás jako svobodné lidské bytosti. A pro ty, kteří pomáhají na cestě k dospělosti dětem a dospívajícím, je to i zásadní součást jejich poslání. V současné době probíhá nejen u nás, ale v celé Evropě vlna zájmu o „revitalizaci sídlišť" – tedy o to, aby se sídliště stala plnohodnotným prostorem pro život. Neziskové organizace – včetně těch, které se starají o děti – jsou u toho.

8. Naše město

Už víme, že město je obec, která má aspoň 3 000 obyvatel, a má tedy nárok být zapsána mezi města České republiky[23]. I ti, kteří přímo v nějakém městě nebydlí, mají nějaké „své město", nejspíš to nejbližší, prostě to, které mají na mysli, když řeknou „zajedeme do města". Pro města je typická možnost vytvářet městské obvody nebo městské části, aby se rozhodování místních záležitostí přeneslo blíž k těm, kterých se týká (princip subsidiarity). K tomu se dostaneme u šesté záležitosti, kterou se v souvislosti s městem budeme zabývat.

Pro nás je ještě důležitější to, co bude provázet celé tohle téma – totiž existence *veřejných prostranství*. Veřejným prostranstvím jsou všechna náměstí, ulice, tržiště, chodníky, veřejná zeleň, parky a další prostory přístupné každému bez omezení, tedy sloužící obecnému užívání, a to bez ohledu na vlastnictví k tomuto prostoru. Jak jistě vidíš, určitá veřejná prostranství existují už i na vesnici, ale ve městě mají mnohem silnější dopad na celkovou atmosféru. Spolu s historickými stavbami a některými dalšími typickými budovami vytváří celkový ráz města, jeho krásu a jedinečnost.

Název a znak našeho města[24]

Každé město má nárok na svůj jedinečný název a svůj znak (ono to platí u každé obce, ale v případě města je to zvlášť zajímavé). Zkuste pátrat po tom, jak vaše město přišlo ke svému názvu. Je to nejen trénink ve vyhledávání informací, ale i často docela dobrodružné pátrání, které vás zavede k jedinečným i historickým událostem sahajícím někdy až ke konci 1. tisíciletí. Podobně zajímavé může být i zjišťování významu městského znaku – kromě toho, že leckteré znaky měst jsou i pěknými výtvarnými díly.

Snadným zdrojem informací o názvech i znacích měst jsou jak internetové stránky samotných měst, tak wikipedie, ale bylo by pěkné, kdybyste získali informace i z jiných zdrojů – kronik, odborných článků či knih, dotazem na odborném pracovišti, aby se děti učily, že je vhodné mít informace, na nichž nám záleží, z několika nezávislých zdrojů.

Co se mi na našem městě líbí, a co ne

I toto téma se dá ¨vhodně zahájit podporou dobrého pozorování, všímavosti a následným zvažováním toho, co z toho vyplynulo. Tady by – na rozdíl od dalších kroků v tomto tématu – nemělo být žádné zvláštní omezení pro to, co všechno může být mezi tím, „co se mi líbí", nebo mezi tím, „co se mi nelíbí". Naopak výběrem oblastí, z nichž budou pocházet typy jednotlivých dětí, se dozvíš mimo jiné i leccos o jejich celkovém zaměření i hodnotových preferencích. U starších lze rozvinout i debatu o důvodech, proč se to či ono líbí, či naopak. Je jasné, že mnohdy budou i starší kluci a holky překvapeni tím, že se od nich očekává, že budou schopni své „líbí/nelíbí" nějak dál vysvětlovat, protože to se dnes běžně neděje kvůli pokračující destrukci racionálního myšlení v naší civilizaci[25]. Ale ty můžeš aspoň těm „svým" dospívajícím klukům a děvčatům otevřít možnost, aby se nad svými preferencemi dokázali zamýšlet – a tak nad nimi získávali nejen nadhled, ale i schopnost s nimi dál pracovat. Pokud to totiž člověk nedovede, je jeho svoboda značně svázána, neboť je svými preferencemi docela iracionálně ovládán.

Moje město

Tuto aktivitu je možno uskutečnit formou, kterou jsme si už ukázali v souvislosti s vesnicí či sídlištěm – *Fotoreportéři*. U starších dětí by se ale mohlo pracovat se získanými fotografiemi ještě dál. Například by si mohl aspoň někdo připravit na základě těch fotografií prezentaci pro ostatní (nejsnáze v PowerPointu), takže by si mohl rozvíjet i prezentační a komunikační dovednosti, což v dnešní době rozhodně není k zahození. Jiná možnost – pro dnešní děti snad ještě náročnější, je své „vyznání o městě" napsat. Ale zkuste, jestli by se vám to podařilo ☺.

---

23 Viz např. http://www.zakony.cz/zakon-SB2000128; Prahy se pak týká speciální zákon o hlavním městě 131/200 sb. http://www.zakony.cz/zakon-SB2000131

24 Inspiraci můžete najít třeba tady: http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/2284/PO-KOM-A-PO-CEM-DOSTALA-NAZEV-NASE-MESTA.html/

25 Pokud by tě to víc zajímalo, doporučuji ti knížku francouzského sociologa Alaina Finkelkrauta *Destrukce myšlení* (http://www.kosmas.cz/knihy/60520/destrukce-mysleni/)

Jaké jsou typické stavby v našem městě a kdy vznikly

Děti se o budovy většinou moc nezajímají. Pamatuji si, že když nás se sestrami můj tatínek s velkým zaujetím „vláčel" po všech možných hradech a zámcích, tak mě to nijak nebralo. Navzdory tomu, že dějepis byl můj nejoblíbenější předmět. Jenomže v něm jsem viděl skutečné „dějiny" – tenkrát tedy hlavně všelijaké bitvy – zatímco poklidné trosky hradů či paláce zámků ve mně takové nadšení nebudily. Pro zvýšení motivace je tedy důležité, aby nějak ty kamenné stavby „ožily". Poněkud prvoplánově (byť někdy nic jiného nezbude) to může udělat bodování v rámci pátrací hry. Mnohem náročnější na přípravu je spojit aspoň některé stavby se skutečnými a současně dramatickými příběhy. Takovou střední cestu představuje moje následující nabídka, kterou jsme s úspěchem vyzkoušeli v Praze mnohokrát (například na Vyšehradě nebo na Starém Městě).

Pátrači

Každý dobrý oddíl, který působí ve městě, si jistě čas od času zahraje nějakou pěknou hru, která bude probíhat v městských ulicích. Samozřejmě že je důležité předem dobře zvážit bezpečnostní otázky – zejména ohrožení dopravou a s tím související řešení úseků, kde by mohlo k ohrožení dojít (například jejich vynětím z herního území nebo umístěním kontrol).

Při této hře se rozdělíte do několika skupin (nejlépe tři až pět). Organizátoři předem vytipují území, v němž se nacházejí různé zajímavé budovy, kulturní artefakty (památníky, sochy) či jiné podivuhodnosti, a pořídí z něj několik desítek fotografií. Na nich budou těžko přehlédnutelné prvky z herního území (portál kostela či jeho věž, kašna, průčelí radnice, socha v parku, výrazný strom, známá stanice tramvaje či autobusu atd.). Ty budou pomůckou k tomu, co mají jednotlivé skupiny zjistit. Každá má 16 až 25 úkolů. Z velké části má každá skupina své úkoly vlastní, jen u některých obtížných je možno, aby je měly společné, ale to na začátku nevědí – každá skupina dostane svou obálku fotografií a s nimi spojených úkolů. Fotografie i úkoly jsou očíslovány (k příslušné fotografii úkol). Úkoly vypadají třeba takhle:

1. Na této fotografii vidíte velký vchod do kostela. Na desce vlevo od něj jsou dva letopočty. Zapište tyto letopočty i název kostela.
2. Nedaleko od stromu na této fotografii je bílá budova. Co v té budově sídlí za instituci a z čeho je vystavěná?
3. Postavte se před tuto sochu tak, abyste k sobě byli čelem. Pak za ní uvidíte věž určité stavby. O jakou stavbu se jedná?
4. Proti této zastávce přes ulici je dům, na němž je pamětní deska. Co je to za dům, komu je ta deska určena a jaká data jsou na desce uvedena?
5. Na jedné straně parku, kde je tato kašna, stojí významná čtyřpatrová budova. K čemu ta budova slouží a kdy byla vystavěna? Atd.

Hra je časově omezená (podle počtu otázek, skupin i rozsahu území) a jejím cílem je, aby se všem dohromady podařilo úspěšně zodpovědět všechny otázky. Může být případně povoleno, aby skupina, která už má všechny své otázky zodpovězené, pomáhala skupině další.

Se staršími dětmi může být po zhodnocení provedena i reflexe, při níž se budou jednotlivé stavby ještě probírat a doplňovat k nim další informace. To také může být úkolem pro příště.

Jaké jsou v našem městě podniky a úřady a čím se zabývají

Přítomnost velkých podniků (firem) a úřadů je typický rys měst. Tím se ostatně dost liší od vesnic, kde je naopak koncentrována zemědělská činnost, případně se tam též vyskytuje nějaká příležitostná malovýroba. Ta je samozřejmě i ve městech, ale kromě toho jsou tam právě i ty větší, ba velké podnikatelské organizace a potom další instituce – buď úřady, nebo poskytovatelé veřejných služeb (nemocnice, školy, pošty apod.).

Na první pohled by se mohlo zdát, že jde o podobný úkol, jako byl ten předchozí. Ale ve skutečnosti půjde o něco odlišného – a to jak z hlediska cíle úkolu, tak i vhodné formy jeho plnění. Doposud jsme se problematikou vzniku věcí a existencí potřebných energetických zdrojů (elektřina, plyn, voda, pokrytí televizním, telefonním a wifi signálem atd.) zabývali jen z toho hlediska, že právě tohle potřebujeme získat odkudsi z vnějšku. V souvislosti s potravinami by se mohlo zdát, že vesnice by třeba mohla být už tím soběstačným celkem, ale fakticky tomu tak není – i na venkově dnes většinu potravin lidé nakupují

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

ze stejných zdrojů jako lidé ve městě. Teď jsme dospěli na úroveň celku tak velikého, že v jeho rámci už opravdu některé produkty vznikají. Současně ale je i u velkých měst důležité pochopit, že ani ona nejsou v řadě ohledů soběstačná. Zpravidla ve službách je už soběstačnost značná (u velkoměst prakticky stoprocentní), ale co se týče výroby a energetických zdrojů, je i město odkázané na vnější dodavatele. Specializace v našem západním světě prostě dostoupila tak daleko, že ani ta největší města nejsou schopná fungovat bez pomoci, která k nim přichází z vnějšku. A tohle zjištění je právě onen cíl, k němuž se tu směřuje.

Co se formy týče, tak také pátrání bude probíhat nikoliv hlavně na ulici, ale na internetu, v katalozích, v informačním centru. Zpravidla prvním záchytným bodem budou webové stránky města, kde je nezřídka skoro všechno podstatné. A pokud to nenajdete tam, tak jsou k dispozici on-line přehledy firem i dalších institucí, úřadů a jejich poboček.

Exkurze

Užitečným způsobem, jak uvádět děti do reality hospodářské roviny života, je umožnit jim zažít, jak vypadá taková továrna nebo jiná firma zevnitř. To se ostatně ví dávno. Jenomže z dřívějších dob si mnozí přinesli vzpomínku, že taková exkurze je pěkná nuda, kterou může oživit jen nějaký malér. Chyba spočívala v tom, že děti nebyly na exkurzi dobře připravené a ten, kdo je prováděl, nebyl zase připravený na děti. Nejlepší by bylo nějakého pedagogicky schopného pracovníka nejdřív pozvat na schůzku, aby dětem poskytl zajímavou „ochutnávku" a tam se také domluvilo, co bude exkurze obsahovat i jak bude nejlépe ji uskutečnit (třeba jen pro menší skupinky, aby se jim bylo možno dostatečně věnovat).

Co vím o dopravě v našem městě?

Dopravní situace podstatně určuje celkový ráz města. A to jak situace v dopravě veřejné (tramvaje, autobusy, trolejbusy, metro, případně vlak a parník), tak i soukromé (zejména auta, motorky, kola). Jinak se žije ve městě, kterým se denně valí kolony aut, a jinak, které jsou toho ušetřené. Hluk, zplodiny, snížená bezpečnost občanů, zvláště dětí – to jsou hlavní „dárky". Proto také města usilují o to, aby je minuly hlavní dopravní tahy a třeba i desítky let bojují o vytvoření obchvatů. Ale ve větším městě může problémem být i velký provoz způsobený „domácími" řidiči. Známý český filozof Erazim Kohák, který prožil podstatnou část svého života v USA a teprve na prahu šedesátky se díky změněným politickým poměrům mohl k nám vrátit, říkával, že typický český automobil je „jednoválec" – válí se v něm totiž skoro vždycky jen jeden pasažér – řidič. Jakou „radost" působí silnější motorky projíždějící se s řevem kolem obytných domů, možná už také víš. Zkrátka řešení dopravy je důležitý úkol v každém městě. Mimo jiné i proto, že souvisí s dobrými či špatnými řešeními dopravy i na celém území regionu, ba celé země.

Pro děti je důležité dvojí:

- Umět dopravu ve městě bezpečně a efektivně využívat – tedy znát základní pravidla, kterými se chodci musí řídit při pohybu na pozemních komunikacích, pokud se dopravy účastní jako cyklisté, tak navíc spolehlivě ovládat všechno, co je k tomu potřebné; a také dobře vyhledávat spojení, aby se dostali tam, kam potřebují.
- Rozumět výhodám i nevýhodám různých druhů dopravy, protože i když ve svém věku o dopravě ve městě nerozhodují, přesto se už u nich vytvářejí „vzorce dopravního chování", které je budou provázet i v dospělosti. Ten, kdo jako dítě nabude přesvědčení, že je zpravidla lepší dojít tam, kam je možné, pěšky než tam dojet autem, bude i ve svém dalším životě řešit své cestování po městě jinak než ten, kdo si zvykl, že chodit pěšky se už vlastně ani „nenosí".

Hitparáda dopravních prostředků

Zadej členům oddílu, aby si do příště zjistili o autech, autobusech, trolejbusech, tramvajích, metru, parnících, vlacích, kolech a motocyklech co nejvíc údajů, podle kterých byste mohli na další schůzce debatovat o výhodách i nevýhodách jednotlivých dopravních prostředků. Vezměte v potaz nákladnost, životní prostředí, rychlost, pružnost, dostupnost, důsledky apod.

Kde se berou peníze pro provoz našeho města a nač jdou?

Tohle je důležitá praktická otázka. A je nejvyšší čas, abychom se jí zabývali i s „našimi dětmi". Ony by sice ze školy měly na tuhle otázku znát odpověď, ale docela se vsadím, že velká většina ji znát nebude. Někdy to totiž nevědí u nás ani dospělí. Smyslem této otázky je přivést děti k tomu, jakým způsobem se vůbec dají získat nějaké peníze a kvůli čemu se vlastně vybírají nějaké daně.

Jak získat peníze?

Úvodní část této aktivity představuje brainstorming, kdy se účastníci snaží vymyslet všechny možné způsoby, jak přijít k penězům: vytisknu je, ukradnu, dostanu je od někoho, mám něco nebo něco vytvořím, co druhým prodám, poskytnu nějakou službu, za kterou mi někdo zaplatí, prostřednictvím úroků mohou vydělávat i peníze (možná vymyslíte ještě něco). Pak projděte jeden způsob za druhým – zda je použitelný, případně kým. Tisknout peníze je sice dobrý nápad, ale na to má právo jen centrální banka – tohle si hlídá stát, a když to udělá někdo jiný, je to podvod. Ukrást peníze – to se sice děje dost často, ale není to cesta pro poctivého člověka. Další možnosti ale jsou obecně použitelné. Zkus nejdřív s dětmi projít, jakým způsobem si podle nich opatřují peníze jejich rodiče. A pak udělej kolečko, jak získávají peníze ony samy. Předpokládám, že budou převládat dary, kapesné, případně úplaty za nějakou službu rodičům či prarodičům.

Potom už je všechno připraveno na to, abyste se zabývali tím, kde bere peníze město. Na to opět mohou dávat účastníci svoje návrhy. Nekomentuj to, jen to uzavři tím, že každý by si měl ty své nápady zapsat – a do příští schůzky prověřit, jak je to ve skutečnosti. Na internetových stránkách každého města je veřejně přístupný rozpočet (jen ho někdy najít není úplně snadné – tak jim můžeš poskytnout vhodnou adresu), ze kterého je hned vidět, kde město bere peníze a kam je dává. A příště program dokončíš tím, že si srovnáte zjištění – a povíte si, co jsou to vlastně ty *daně*, které tvoří největší část příjmů. Daně jsou v podstatě peníze, které platíme obcím (městům), krajům a státu na to, aby nám poskytly služby, které potřebujeme a nikdo je pro většinu lidí jinak nezajistí. V případě města jsou to hlavně školy, dopravní služby, úklid, podpora kultury a jiných prospěšných činností, zdravotní služby, výstavba a údržba veřejných prostranství, zajištění funkce elektrických, vodních, plynových a telefonních sítí, městská bezpečnost atd.

Kdo řídí naše město

Pokud jsi se svým oddílem nevynechal téma *Naše vesnice*, tak už máš náskok. Město – tak jako každou obec – řídí zastupitelstvo, které k tomu má výkonný orgán – radu v čele se starostou (u statutárních měst se mu říká primátor). U několika velkých měst (Praha, Plzeň, Brno, Ústí nad Labem, Liberec, Pardubice, Ostrava, Opava) mají svá zastupitelstva i městské části, na které centrální zastupitelstvo města přenáší některé pravomoci.

To, co by mohlo být zajímavé, je zjistit, jakou představu mají chlapci a děvčata o tom, kdo vlastně město řídí. Na rozdíl od vesnice, kde se běžně mohou lidé setkávat se starostou i některými členy zastupitelstva, je to u města přece jen podstatně jiné. Zvlášť ve velkých městech se člověk za celé volební období vůbec se žádným zastupitelem setkat nemusí (a to dokonce ani ne u své městské části). Oddílový průzkum o tom, kdo podle členů řídí město, je možné doplnit anketou, koho by si přáli, aby město skutečně řídil. Jednotlivé nápady je možno zaznamenávat na flip – a o těch nejzajímavějších pak vést rozpravu: proč by ten či ona byli vhodnými lidmi pro řízení města.

Po tomto „průzkumu veřejného mínění" přikročíš k tomu, že uvedeš, jak je to ve skutečnosti – bylo by užitečné mít aspoň ke starostovi a jeho zástupcům větší fotky, aby ses také mohl ptát, jestli ty lidi někdy členové oddílu viděli. A zase si „otestuješ", zda přítomní vědí, jak se tihle lidé dostali řízením vedení města a jak dlouho tam budou (tohle všechno by už děti z 2. stupně ZŠ měly vědět, ale moje zkušenost je, že tomu tak není). Tak dospějete k tomu, že cestou k určení toho, kdo bude řídit naše město, jsou volby. A takové malé městské volby byste si na závěr mohli uspořádat: Příště by tři až čtyři odvážlivci předstoupili se svým programem pro město – a ostatní by mezi nimi volili. Důležité je provést závěrečnou reflexi.

9. Naše příroda

Na tohle téma jsem se zvlášť těšil. Jsem totiž přesvědčený, že téma ***Příroda*** nemůže minout nikdo, komu opravdu na dětech záleží. A to hned ze dvou důvodů: Jednak příroda poskytuje člověku od nejútlejšího věku příležitost, aby se v ní setkával se skutečností v její stále ještě původní podobě, což pro městské dítě obklopené světem umělých výtvorů není už nijak samozřejmé. V přírodě se dotýkáme života, který poukazuje k té rovině skutečnosti, kterou není možné vyrobit (a nepochybně na tom nezmění nic ani očekávané expanze v oblasti robotiky a umělé inteligence). Příroda je sférou krásy, kterou mnohdy marně hledáme, když se díváme na lidmi vytvářený svět a dění v něm. A jednak – stav přírody bude zásadním způsobem ovlivňovat život těch, kterým je dneska osm deset nebo třináct let. Mnohem víc, než tomu bylo v našich zeměpisných poměrech před pár desítkami let. Všichni, kteří nemáme klapky na očích, vidíme, že se s tou naší přírodou začíná dít něco dramatického, že se začíná chovat způsobem, na který jsme nebyli zvyklí. Odborníci na tuhle problematiku (zvláště klimatologové, ale i geologové a ekologové) nás na to nejen upozorňují, ale také nás přesvědčují, že ten další vývoj pořád ještě dost může záviset na nás.

V souvislosti s přírodou se opět krásně dá uplatnit ona trojice na sebe navazujících kroků, které by měly charakterizovat svobodné a tím i zodpovědné lidské jednání: ***Všímat si – rozvažovat – jednat***. Vůči přírodě se přitom můžeme vztahovat trojím způsobem, přičemž každý z nich má své oprávnění, ale nesmí zůstat bez těch dvou ostatních.

Předně může být pro nás objektem, který zkoumáme, získáváme o něm poznatky. To je klasický přístup, který zvláště v naší části světa byl ještě před pár desítkami let jediný. Od šedesátých let minulého století jsme si ale přece jen všimli, že příroda není pro nás jen zdrojem živin či zásob pro náš průmysl, ale také součástí našeho domova, o nějž je třeba pečovat. Zrodila se myšlenka trvalé udržitelnosti života a dnes je pevnou součástí zodpovědného přístupu k přírodě. Nesmíme ale ani přehlížet to, že se můžeme mnohému skrze přírodu naučit. O kráse jsem už psal. Ale ta je vstupní branou – dneska možná pro mnohé jedinou – k rozvoji duchovního života. Tedy té roviny života, které se bohužel v našich poměrech celkově věnuje velmi málo pozornosti ke škodě jednotlivců i celé společnosti, protože právě v ní se rodí schopnost přesahovat své hranice, vydržet navzdory nepřízni a zahlédat smysl života.

Poselství Černého vlka

Smrkovým lesem se vine podél tichého proudu stezka, po níž chodívá zvěř pít. Je kryta hradbou olší, vroubících širou vodní hladinu. V trávě svítí do šera sedmikrásy jako bělostné hvězdičky a v horkém poledni tě přijme do svého stínu skála, jejíž okolí je stále naplněno ptačím švitořením.

Rád jsem přijal její pohostinství, kdykoliv mi okolnosti dovolily; ale dlouho mi zůstával ukryt přístup k jejím tajemstvím a nikdy bych jej nebyl vypátral, kdybych nebyl našel vůdce. Chodíval jsem s lačnou duší, naplněn bolestí a smutkem, doufaje, že tajemství objevím, a zároveň stíhán pochybnostmi, zda mi nezůstanou navždy utajena. Jednoho dne se mi zjevila podivuhodná bytost. Nebylo pochyb o jejím vysokém věku, přesto se však zdála velmi mladá, svěží a pružná a její oči zářily dobrotou.

Oslovila mne: *„Vítám tě, hledači. Poznala jsem, s jakým úsilím hledáš stezku, a vím, že budeš milovat všechno, co na ní nalezneš. Proto ti chci ukázat cestu, která vede k tisícům radostných přátelství a na níž tě čeká dvanáct tajemství lesa, zdravá sluneční záře, radost z hluboké vody, odvaha za noci, dobrodiní deště, příběhy stop, hojné vědomosti, znalost ptáků podle zpěvu – posilující věci, jimž se ve škole nikdy nenaučíš, tvé vlastní malé království, jež odpovídá tvým silám a úplně ti náleží.*

To všechno ti nabízím za tvou vytrvalost, ale s touto podmínkou: kdykoliv objevíš pohostinství stromu, smlouvu mezi včelou a květinou, platnost některého tajemství, význam chvilek strávených u močálu nebo přátelskou tvář rybníka za letního horka, musíš všechny své objevy svěřit někomu z těch, kteří upřímně hledají cestu lesa, aby se zlato, jež ti bylo svěřeno, neproměnilo v tvých rukou v bláto – neboť ti, kdož nabyli síly a poznání, nesou s nimi i odpovědnost.“

(Ernst Thompson Seton: Svitek březové kůry)

Co tvoří přírodu v našem okolí

Vstupní úkol tohoto tématu dává tvým oddílákům opět příležitost se rozvíjet ve schopnosti pečlivě a současně otevřeně pozorovat. Samozřejmě tam, kde je poblíž les, louky či pole, bude takový výzkum na první pohled jednodušší, ale i městský park nebo sídlišťové okrsky přírody mohou přinést lecjaké překvapení. Nejde totiž jen o zopakování toho, co běžně vidíme na první pohled, ale o postřehnutí i běžně opomíjených součástí: různých druhů hmyzu, nenápadné druhy trav. Živočichy ukryté pod hladinou. K přírodě samozřejmě patří i to, co běžně pokládáme za „neživé" – půda, skály i kameny, potůčky, pěšiny zvěře. Je jasné, že stojí za to zabývat se přírodou v různých ročních dobách. A také, že se vyplatí uskutečnit takové pátrání i na táboře či delší výpravě.

Pro jistotu ještě dodávám, hlavním cílem tu není přesná znalost konkrétních přírodnin. Je nepochybně dobré, když děti i dnes ještě rozeznávají aspoň hlavní zástupce přírody, která je obklopuje. A postup, který tu navrhuji, může být dobrou motivací k tomu, aby se opravdu naučily správně jejich názvy, ale v této fázi je důležitější, aby se u nich hlavně posílila schopnost přírodu vůbec vnímat. Tento cíl dobře splňuje program *Procházky pro pět smyslů*, který je v závěru publikace. Tady ti nabídnu jen takovou drobnější aktivitu:

Stezka pozornosti

Klidným územím přírody, kde se běžně moc nechodí, si vybereš cca 50metrovou stezku a v ní označíš 3 až 6 přírodnin způsobem, který následné pátrače (mohou chodit po jednom i ve skupince – a pak se nesmí bavit) na ně upozorní: Například uschlá borovicová větvička na bříze, šiška u zvonku broskvolistého, list javoru u mraveniště, několik žaludů na pařezu s chorošem atd. Podle vyspělosti dětí je možné, aby si svá zjištění zaznamenávaly už průběžně nebo až po návratu do tabulky o dvou sloupcích a počtu řádků podle označených přírodnin. Zapíšou tam, co je upozornilo, a vedle toho, na co je to upozornilo: Borovicová větvička | Bříza.

Co se mi na přírodě kolem nás nejvíc líbí

Tady přímo navazujeme na předchozí úkol: k tomu, co jsme pozorně poznávali, teď kluci a holky zaujímají určité stanovisko. A nejen stanovisko: také vztah. Podmínkou je, aby skutečně v té přírodě *prodlévali*. Toto v dnešním českém hovoru neběžné slovo jsem použil záměrně. Vyjadřuje situaci, kdy si člověk dá na něco čas, aby u toho mohl v klidu, beze spěchu a myšlenek, které ho odvádějí jinam, spočinout a nechat se tím oslovit. Většinou mlčky, ale o to silněji. Ten stav znají dobře zamilovaní, kterým jde do něj vstupovat automaticky, aniž by na to museli myslet. Také setkání s krásou má tu moc nás takhle vtáhnout. Někdo to zažívá při hudbě, někdo při setkání s velkorysým, obětavým jednáním. A mnoho lidí se právě takto dokáže „napojit" na přírodu.

Rozhodně by součástí vašeho táborového programu mělo být i to, že si každý najde v okolí tábora nějaké pěkné místo, kde několik desítek minut (u mladších) i několik hodin (u starších) vydrží v tichu pozorovat dění kolem sebe. Může si o tom občas zapsat poznámku, ale není to podmínkou. Teprve po skončení aspoň několika větami každý vyjádří, co tam zažil, čeho si hlavně všiml, co ho nějak zaujalo. Spoustu nápadů, jak vnímat přírodu, obsahuje například publikace *Vnímejme přírodu všemi smysly*[26].

Krása v mém okolí

Zadej členům oddílu úkol, aby se pokusili v okolí svého bydliště zachytit na fotografii něco z přírody, co jim přijde krásné. Dej jim na to dva až tři týdny. Získané fotografie sesbírej a potom si je společně promítněte s tím, že každý svůj krásný „nález" okomentuje.

Jak vypadala příroda kolem nás, když dědeček s babičkou byli dětmi?

Tato otázka má děti přivést ke zjištění, že i za poměrně krátkou dobu několika desetiletí se může příroda dost podstatně změnit. Jsou samozřejmě i na našem území oblasti, kde změny příliš patrné nebudou, ale už jenom proměna plodin pěstovaných na našich polích (například masivní pěstování řepky olejky nikoliv kvůli potravinové, ale kvůli energetické hodnotě) bude zjistitelné na většině našeho

26 http://sever.ekologickavychova.cz/products-page/hry/vnimejme-prirodu-vsemi-smysly/

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

území. Navíc mnohá území byla zastavěna. Současně ale ne všechny změny byly v uplynulém období k horšímu. Po mnoha desetiletích se například znovu běžně objevili bělásci, do některých vodních toků se vrátili živočichové, kteří je na dlouhou dobu opustili. To je důležité zjištění ukazující, že lidé dokážou přírodu nejen ničit, ale také jí pomáhat.

Jaká pravidla platí pro život v přírodě

Tady by bylo užitečné, abys nejprve zjistil, co si děti samy o tom myslí. Poskytne ti to o nich důležité poznání ohledně jejich náhledu na přírodu i vztahu lidí k ní. Když si situaci trochu zjednodušíme – ale jen tak, aby to neublížilo základnímu cíli, který tady sledujeme, pak pro život v přírodě platí pravidla tří různých typů.

Nejprve jsou to samotné přírodní zákony, které z přírody vytvářejí úžasný živý systém, jemuž se snažíme pomocí přírodních věd porozumět – a opakovaně zjišťujeme, že mu zatím rozumíme jen částečně a v některých záležitostech velmi málo. A to navzdory úsilí mnoha vědců, které trvá už mnoho set let. Podstatné je si uvědomit, že pravidla tohoto druhu – přírodní zákony – my lidé nevymýšlíme, jen se je snažíme objevit, porozumět jim a popsat je. A náš postoj k nim by měl být takový, že je budeme respektovat (víc si o tom řekneme v další otázce).

Odborníci na pedagogiku vztahu k přírodě[27] pokládají za zvlášť důležité, aby děti pochopily především tyto tři principy určující zásadně dění v přírodě:

1. Tok energie, ve kterém je zdůrazněno postavení Slunce jako výchozího zdroje pro veškerý život na naší planetě.
2. Koloběh látek, které jsou základními stavebními kameny všech živých organismů.
3. Vzájemná provázanost života a stálá změna forem, ke které dochází v procesu přizpůsobení měnícímu se prostředí.

Další typ pravidel je naopak naším lidským dílem. Jsou to jednak zákony a jiné právní normy, které mají přírodu chránit. Ústřední roli tu hraje Zákon o ochraně přírody a krajiny 11/1992 sb.[28]. Všimni si, že byl v původní verzi schválený už před více než 20 lety – a s malými obměnami platí dosud. To je v našem právním řádu docela rarita, protože běžné je, že se zákony u nás mění často už po několika letech. Svědčí to o tom, že tento zákon byl vymyšlený hodně dobře. A pak vznikla pravidla – většinou nižší právní síly než zákony – která něco z toho zákona dovysvětlují a upřesňují, nebo stanovují nějaké výjimky. A tady je někdy „čertovo kopýtko“, protože tyto výjimky se netýkají *ochrany* přírody, ale jejího *využívání*. I o tom se sice v zákonu o ochraně přírody píše a dokonce k přírodě citlivě. Jenomže to se nehodí každému. Časem se totiž některým skupinám u nás, hlavně těm, které potřebují prostor pro svoje podnikání (například aby na dosavadní louce nebo poli postavili výrobní halu nebo v chráněné oblasti vybudovali lyžařské centrum) nebo přírodní zdroje (například dřevo stromů, vodu pro výrobu elektřiny), ten původní zákon jevil moc svazující, a tak hledají cesty, jak si „uvolnit ruce“.

Poslední typ pravidel, která určují život v přírodě, nejsou na žádném papíru napsaná. A dokonce ani nemají povahu přírodních zákonů. Proto je také dodržují jen ti lidé, kteří s přírodou cítí, vnímají její krásu a velebnost a dokážou čerpat sílu a radost z pobytu v ní. Přistupují tedy k přírodě jako k příteli, kterému je třeba naslouchat, respektovat ho a přijímat od něj dary, které poskytuje, aniž by tím o cokoliv přicházel. Tihle lidé nechápou ochranu přírody jako nezbytný prostředek k tomu, aby nás poškozená příroda jako lidi nakonec s sebou nestrhla do zkázy. Jistě že i toto hledisko je třeba brát vážně. Ale nad tím by mělo být prožité vědomí, že příroda tu není jen kvůli nám, že má hodnotu sama v sobě a my jako tvorové se schopností racionálně uvažovat máme za tuto hodnotu také nést morální odpovědnost. Kéž by právě takoví lidé vyrůstali i ve tvém oddílu.

---

27 Viz ČINČERA, Jan. *Environmentální výchova – od cílů k prostředkům*. Brno, Paido 2007

28 Viz http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-114; další zákony upravují ochranu ovzduší, vodohospodářství či nakládání s odpady neboli chemickými látkami. Jejich přehled najdeš v ***Obsahu*** zde: http://www.enviprofi.cz/

Příroda jako systém

Můžeš začít tím, že si položíte otázku: Je vosa vůbec něčím užitečná? Nebylo by lepší, kdyby vosy prostě nebyly? O tom, že s vosami – zvláště v některých letech – je na táboře docela velký problém, vědí všichni. Osmiletým špuntům je většinou marné vykládat, že když vosu nechají na pokoji, tak jim neublíží. Zpravidla jakmile se vosa objeví, už začne marný boj s tím, jak vosu rychle odehnat. Naopak to nezřídka končí i bodancem. Tohle znáte všichni. Má ale vosa nějaký kladný význam? Návrhy členů oddílu nekomentuj, jen zapisuj. A do příště jim zadej, aby se pokusili zjistit, jak to s vosami opravdu je[29].

Závěr z toho by neměl být, že všichni musíme vosy milovat, ale zjištění, že taková na první pohled nesympatická „havěť" je pro přírodu užitečná. Protože v přírodě jsou ukryté souvislosti, kterých si na první pohled většinou nevšimneme. A se staršími kluky a děvčaty je možné pokračovat nějakým jednoduchým příkladem ekosystému. Prozkoumejte třeba nějaký potravní řetězec (rostlina => býložravec => drobný masožravec => velký masožravec; řasy => drobné ryby => dravé ryby => člověk) nebo symbiotickou vazbu (houby a stromy, lišejníky a stromy).

Co přírodě kolem nás ubližuje a co jí pomáhá?

Mohlo by se zdát, že odpověď na tuhle otázku bude po tom, co jsme si už k přírodě řekli, dost jednoduchá. Částečně je to pravda. Mohli bychom třeba říct, že přírodě škodí to, když se nedodržuje už zmíněný *Zákon o ochraně přírody a krajiny*. Tvé kluky nebo děvčata to bude ale nejspíš zajímat konkrétněji. A tady to už tak jednoduché není.

Jsou jistě některé situace, o nichž spolehlivě víme, že přírodě škodí, a mohli jsme se o tom v předchozích desetiletích velice dobře přesvědčit. Například zničenými a nemocnými lesy Krušných hor v důsledku kyselých dešťů způsobených chemikáliemi vypouštěnými komíny východoněmeckých i našich továren[30]. Proto u nás vládne celkem shoda na povinnosti továren zajistit, aby dál nezamořovaly ovzduší. Také problém vypouštění různých škodlivých odpadů a chemikálií do řek a potoků se u nás v posledních pětadvaceti letech hodně omezil. Je jasné, že nelze jen tak někam vyvážet hromady odpadků, pokácet les nebo ničit úrodnou půdu asfaltovými koberci.

Pak jsou situace, kdy nějaký zásah do přírody se zdá pro společnost nebo určitou skupinu lidí výhodný – postaví se nová silnice, která zrychlí dopravu na rozsáhlém území, upraví se toky řek, aby byly lépe splavné, chemicky se začne likvidovat přemnožený škůdce úrody –, ale ochránci přírody upozorňují, že tím vzniknou jiné, a navíc nenapravitelné škody: zničí se soužití různých živočichů, vyhubí se definitivně nějaký ohrožený druh rostlin nebo zvířat, znemožní se přírodě, aby se sama léčila.

Kůrovcová kalamita – Šumava 2011

K tomuto poslednímu příkladu došlo v roce 2011 na Šumavě. Po vichřici z roku 2007 zůstalo několik tisíc smrků pokácených a napadli je lýkožrouti (kůrovci). Ti se přemnožili a zamořili i spoustu okolních stromů. Lesníci a řada dalších skupin tvrdili, že jedinou záchranou je pokácení všech napadených stromů a případný chemický postřik. Toto řešení též silně prosazovali obyvatelé přilehlých vesnic, a to z obavy, že místo krásných lesů je už navždycky budou obklopovat jen holiny. Proti tomu protestovali ochránci přírody, kteří tvrdili, že si i s tak velikou kalamitou dokáže příroda poradit sama. To se ovšem většině lidí zdálo naprosto nepravděpodobné. K situaci se vyjadřoval kdekdo – včetně řady politiků.

Uspořádejte v oddíle debatu mezi zastánci zásahu proti kůrovci a odpůrci. Pak můžete zhodnotit, jak situace vypadá dnes i jakou to mělo soudní dohru[31].

---

29 Dobré informace jsou třeba tady: http://www.ceskatelevize.cz/porady/10214729714-kapitolky-o-haveti/video/ nebo tady: http://www.priroda.cz/lexikon.php?detail=680

30 Škodlivé látky, které byly vypouštěny do ovzduší z průmyslové výroby, obsahovaly především emise oxidu síry a dusíku. Hlavním producentem těchto látek bylo spalování uhlí. Kvůli západnímu proudění se vydatné srážky na návětrných stranách Krušných hor staly zabijákem pro místní lesy. Za dvacet let intenzivní průmyslové výroby bylo v Krušných horách zničeno 70 % stromů.

31 http://zpravy.aktualne.cz/domaci/soud-zasah-proti-kurovci-na-sumave-byl-nezakonny/~3378a890873b11e3a5c4002590604f2e/
http://zpravy.aktualne.cz/domaci/kurovec-nebo-poslanec-kdo-skodi-sumave-vic/r~ebd59132684811e6b597002590604f2e/

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

A aby to bylo ještě složitější, dochází i k takovým situacím, kdy ani mezi ochránci přírody není jednotný názor na to, jak přírodu správně ochránit. Třeba když lidé svým zásahem přírodu dříve už nějak poškodili a teď se hledá způsob, jak aspoň něco napravit. Typickým příkladem jsou záplavy, které poprvé postihly Moravu v roce 1997. O pět let později katastrofální záplavy poničily Prahu (voda stoupla o 16 metů). Příčinou toho byla v předchozích desetiletích celá série zásahů do krajiny – včetně „narovnávání toků řek" – které způsobily zásadní pokles schopnosti krajiny zadržovat vodu. Podle představ těch, kteří takhle s přírodou zamávali, měly tuto úlohu nahradit přehradní nádrže. Ale právě záplavy na Vltavě a jejích přítocích v roce 2002 ukázaly, že to byla představa stejně naivní jako pyšná. I ty největší přehrady se ukázaly proti takovému rozsahu záplav bezmocné. Z obavy, aby nedošlo k jejich protržení, vodu nakonec přestaly zcela zadržovat a bez překážky ji propouštěly dál.

Vidíš tedy, že situace je opravdu dost složitá – někdy politicky, někdy i odborně. Bylo by dobré, aby členové tvého oddílu pochopili, z čeho krizové situace v ochraně přírody hlavně vznikají:

1) Nějaká silná skupina (například podnikatelé s pozemky nebo se dřevem) ví, že by na určité činnosti zasahující do přírody mohla velice vydělat. Zpravidla dobře ví, že nejspíš z počátku neuspěje, protože její záměr je v přímém rozporu s požadavky ochrany přírody, ale má dost času i peněz k tomu, aby postupně na svou stranu získávala ty lidi nebo instituce, které jí mohou cestu k jejímu záměru otevřít. Tady je řešením nenechat se uspat ani odradit její drzostí a vytrvale usilovat o naplnění všech zákonných podmínek – třeba i soudně.
2) Jiná silná skupina má opět výnosný podnikatelský záměr, ale dokáže ho představit jako zájem veřejný, kvůli kterému bude třeba přijmout nějakou výjimku ze zákona nebo vyhlášky (tam je to zvlášť lákavé). A často ví, že veřejnost příliš o ten typ ochrany přírody, s kterým je skupina v konfliktu, nestojí: např. ochrana vzácných mlžů, plazivých rostlin nebo unikátního ekosystému je většině lidí docela lhostejná (jak si sám dovedeš jistě představit). V tomhle případě si ti, co chtějí ochránit přírodu, mohou často připadat hodně bezmocní a často opravdu prohrají – a pokud se jim přece jen podaří něco zachránit, málokdo jim poděkuje.
3) Zde krizi vyvolává složitost případu, kdy ani mezi odborníky není jednota v tom, jak by se mělo postupovat. Nejlepší, co v tomto případě můžete udělat, je vytvořit prostor k odborné debatě, ale přímá angažovanost, dokud není odborně rozhodnuto, vhodná není. Ať byste se přidali na kteroukoliv stranu, čeká vás nejspíš kritika a zklamání. A ty tím riskuješ svou autoritu u členů oddílu.

Jak náš oddíl pomáhá přírodě v našem okolí

Tato poslední „položka" v tématu ***Naše příroda*** by tobě a členům oddílu měla hlavně dát příležitost k inventuře toho, co skutečně užitečného pro přírodu jako oddíl děláte. A zabývat se tím, proč to děláte a jaký skutečný dopad vaše pomoc má. Pro inspiraci tu uvádím přehled roční činnosti jednoho ekokroužku a jednoho oddílu.

Konkrétní pomoc přírodě

Ekokřečci Česká Lípa

a) *Pravidelná celoroční činnost:* v rámci školy – organizování sběru baterií, přikrmování ptáků, vytváření hnízdních podpor pro včely samotářky

b) *Akce pomoci v CHKO:* České Středohoří – úklid odpadků, sázení buků a likvidace buřeně, organizace Dne Země; Kokořínsko – úklid odpadků; Lužické hory – likvidace oplocenek

Včelojedi – oddíl Mladých ochránců přírody Vlašim

a) *Pomoc ve vlašimské paraZOO:* renovace laviček, výsadba rostlin a stavba plotu na zahradě nové ubytovny; výroba enrichmentových pomůcek pro zvířata.

b) *Další činnost:* brigáda v záchranné stanici pro živočichy, pomoc s propagací Vodního domu; úklid odpadků ve Vlašimi i okolí.

Oba týmy se s touto činností přihlásily do soutěže ***Brána k druhým*** pořádané Národním institutem pro další vzdělávání (NIDV).

10. Náš region a náš kraj

Některé oblasti naší země mají za sebou dlouholetou tradici a je to poznat na nářečí i dalších kulturních prvcích jejich obyvatel – v písních, tancích, krojích, také jídlech, pověstech, hrdinech i padouších. Možná i tobě hned naskočí: Valašsko, Slovácko, Chodsko. Časem se k nim třeba připojí Horňácko, Podkrkonoší, Horácko, Polabí, Orlicko a možná ještě pár dalších. Podstatné je, že lidem z těchto – „moderně česky řečeno" – regionů je docela samozřejmé pokládat příslušnost k nim za dobrou charakteristiku vlastní identity. Tak se může stát, že zatímco běžný Čech nebo Moravan na otázku „Odkud jste?" standardně odpoví názvem svého města nebo vesnice, může rodilý Valach odpovědět: *„Já su přece z Valašska."*

I když tohle „historické plus" dnes většina lidí u nás nemá, přece jen je důležité pochopit, že kraj, ve kterém vyrůstám, není bez důležitého vlivu na můj život, mé smýšlení i cítění. Formují se ve sdílené atmosféře, která vychází jak z historie, tak z přírodních daností. Jinak se utváří svět člověka v nížinatém, úrodném kraji, jinak v horském terénu, kde dosud lze zažít „syrovou přírodu". I po 70 letech jsou v charakteru společenského života, ve způsobech trávení volného času, kultuře i celkovém stavu občanské společnosti v bývalých Sudetech patrné události násilí a řetězců křivd. Ostravsko si ve své paměti ponese ještě dlouho vtisk dolů a hutí, stejně jako jižní Moravu spoluurčuje kultura vinařství. Každý z nás si nějaké takové předznamenání nosí s sebou, a proto by o něm měl vědět a naučit se ho využívat k dobrému.

Navíc je v současném politickém uspořádání České republiky kraj jako organizační celek docela zásadní jednotkou se značně velkými pravomocemi[32]. Je zřizovatelem celé řady služeb v oblasti vzdělávání (typicky středních škol), zdravotnictví, dopravní obslužnosti, cestovního ruchu a územního rozvoje. To všechno dost zásadně určuje každodenní život člověka. A zatím se ukazuje, že většina lidí si to moc neuvědomuje. Voleb se účastní maximálně 40 % občanů (v některých krajích ovšem jen málo přes 30 %) a ještě při rozhodování voličů se ukazuje, že hlavní roli hrají témata celorepubliková, nikoliv krajská (například v roce 2008 to byly poplatky za lékařské služby).

O čem se rozhoduje na kraji

Nepůjde samozřejmě o detailní agendu krajského zastupitelstva, případně rady, ale o základní představu o tom, která rozhodnutí kraje by se mohla týkat i samotných dětí v oddíle. Vyber si několik konkrétních institucí nebo činností a vždycky se s dětmi pobav o tom, jestli si myslí, že o nich rozhoduje kraj a jaké to má důsledky (případně, kdo o nich rozhoduje, když ne kraj): např. Jejich základní škola (ne – obec/město), Základní umělecká škola (Ano), Nemocnice (Ne – město, církev nebo soukromý zřizovatel). Záchranná služba (Ano), Střední škola ve městě (Ano, pokud ji nezřídila církev nebo soukromý zřizovatel), Vysoká škola (Ne – jsou to samostatné instituce na stejné úrovni jako kraj), Muzeum (Ano), Silnice (Ano), Mateřská školka u nich v obci (Někdy ano, ale většinou je to obec, církev nebo soukromý zřizovatel), Doprava v kraji (Ano). Domovy důchodců/seniorů (Ano), Speciální léčebny (Ano), Podpora olympiády v českém jazyce nebo matematice (Ano), Zařízení pro zdravotně postižené (Ano, pokud to není církev nebo soukromý zřizovatel). Se staršími se dál můžeš zabývat otázkou, zda může kraj navrhovat zákony (Ano). A hlavně: jestli může kraj podpořit i váš oddíl (většinou ano – jsou v tom ale mezi kraji velké rozdíly[33]).

Jak se jmenuje území, kde žiji, a co je pro ně typické

Název území – zejména u tradičních názvů – budou děti nejspíš znát samy. Tam, kde to nebude tak jasné, můžeš nejprve uspořádat anketu, jak by děti své území nazvaly a pak případně debatovat o tom, proč některá území mají jména jasná, a jiná ne. V řadě případů, kdy nemá území tradiční název (Chodsko, Valašsko, Podkrkonoší apod.), se používá označení vycházející z největšího města – Táborsko, Benešovsko, Prachaticko, Blanensko apod. Se staršími dětmi můžeš prozkoumat i vznik některého z tradičních názvů.

32 viz http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-129/zneni-20160701
33 Příkladné je to třeba v Královéhradeckém kraji (http://dotace.kr-kralovehradecky.cz/Modules/DOTIS/Pages/Public/ProjectList.aspx?Id=4)

Hledání typických prvků vlastního kraje (myšleno nikoliv hlavně organizačně, ale psychologicky – „můj kraj“) může být docela zajímavým pátráním, při kterém se toho spoustu dozvíš o oddílových klucích či děvčatech. Totiž – co on/ona budou pokládat za typické a důležité, aby na to poukázali. Když shromáždíš jejich nápady, bude dobré z nich vytvořit určité oblasti – prvky přírodní (hory, velké lesy, hodně rybníků, velká řeka apod.), hospodářské (velké podniky, těžby, velké dopravní tahy, elektrárny apod. – těm se ještě budeme věnovat), kulturní (charakteristické nářečí, zpěvy, tance, umělecké soubory, velké poutě, hrady, vysoké školy, významní vědci, muzea apod. – i na to ještě dojde), sportovní (tradiční sporty, úspěšní sportovci) i společenské (vysoká nezaměstnanost, výskyt početnějších menšin – Vietnamců, Rusů, Romů, aktivní přeshraniční spolupráce apod.). A pokud něco význačnějšího opomenou, tak to doplň a vysvětli, proč i to je důležité, jak se to promítá do vašeho života[34].

Tablo našeho kraje

Vyzvi členy oddílu, aby do příště každý přinesl obrázky aspoň tří lidí nebo skupin (týmů), které pokládá za dobré reprezentanty vašeho kraje. Na následující schůzce z nich vytvoříte tablo, přičemž každý bude muset svého vybraného favorita představit a zdůvodnit, proč ho navrhuje do tabla. O každém návrhu se rozhoduje, a to tak, že do tabla bude zahrnut každý, proti komu nebude vznesena dobře zdůvodněná námitka. Se staršími dětmi je možné vytvořené tablo využít k tomu, že v dalším období si vždycky jeden nebo dva členové připraví na příští schůzku nějaké aktuality ze života dotyčného – co se mu povedlo, s čím se musí vyrovnávat, jaké má plány. Pokud jste zvlášť podnikaví, tak se můžete pokusit s některými z těchto vybraných lidí (či týmů) navázat kontakt s tím, že si je členové vašeho oddílu vybrali jako dobré reprezentanty kraje, a jednou za čas jim třeba položit nějakou otázku, jejíž odpověď můžete uveřejňovat na oddílovém Facebooku či vývěsce, případně ji využít v článku pro místní noviny.

Co vím o historii a kulturních památkách našeho kraje?

Už v některých předchozích tématech jsem ti nabízel úkoly související s historií s tím, že dějiny jsou pro nás důležitým zdrojem poznávání a porozumění. Území „našeho kraje“ je v českých a moravských poměrech skoro vždy velice vydatným zdrojem. Vstupem k tomu může být poznávání významných kulturních památek – hradů, zámků, míst velkých bitev. Zejména hradní zříceniny skýtají možnost spojení takového poznávání s dramatickou strategickou hrou, jejíž přípravná legenda v sobě obsáhne i některá důležitá historická fakta. A toho je třeba využít jak pro nějakou zápletku ve hře (například z nějakého důležitého jména či letopočtu může být klíč k šifře), ale mnoho se dá vytěžit i v následné reflexi, když budete procházet zvolené herní strategie a taktiky.

Přímý kontakt se „stopami historie“ je samozřejmě nezbytný a já jsem si vždycky přál tábořit tak, abychom na kopci nad táborem měli nějakou pěknou zříceninku (což se mi ne vždy podařilo, ale aspoň osm let našemu obzoru při cestě na nákup s vozíkem nepřehlédnutelně vládla krásná silueta Vysokého Chlumce). Silným nástrojem pro to, aby děti získávaly smysl pro dějiny, je ovšem i poutavé vyprávění. Možná i ty si vzpomínáš na scénu z *Obecné školy*, kdy učitel Hnízdo rozpláče tklivým vyprávěním o Janu Husovi i největšího grálza třídy. A naše dějiny takových příběhů mají spoustu. Navíc takové vyprávění nemusí být jen na tobě. Možná i poblíž vás žije nějaký pamětník či pamětnice, jejichž vyprávění by děti mohlo strhnout svou dramatičností, ale hlavně sílou mravního poselství. Dvacáté století nám nezanechalo jen prohry, zbabělost a mravní selhání. Také v něm mnozí naši spoluobčané osvědčili pevnost charakteru, statečnost a vytrvalost v dobrém. Když takové setkání dobře připravíš – s hostem i se členy oddílu (například, aby si k tomu něco našli, vymysleli otázku) – může to být skvělý program, který je zase třeba „vytěžit“ dobrou reflexí jak historických, tak morálních zjištění.

Konečně dalším, dobře využitelným zdrojem jsou dokumenty, kterých vzniklo v posledních desetiletích také hodně a v dobré kvalitě (leckteré z nich se vysílaly či vysílají na ČT 2). I tady nemůže zůstat jen u promítnutí, ale musí následovat reflexe otázky: Co si z toho můžeme hlavně vzít? Dokázali bychom se zachovat podobně? Nebo vyvarovat se chyb, které jsme viděli?

34 Užitečným zdrojem pro celé toto téma Náš region a náš kraj jsou stránky http://regiony.lusa.cz/

Nešťastná trefa

Tentokrát to vypadalo, že se výprava skutečně maximálně podaří. Byli rozdělení na tři skupiny, kdy každá z nich vyjížděla z jiného nádraží – jedna vlakem do Řevnic, druhá do Mníšku pod Brdy a třetí autobusem do Řitky – aniž by věděli, co je přesně jejich cílem. K tomu je naváděly šifrované zprávy zanechané „kýmsi" na trase, kombinované s několika SMSkami, které je podle azimutu směrovaly na další trasu. Zatímco o Vánocích a začátkem ledna bylo bláto a nanejvýš některý den se teplota přiblížila nule, ale to bylo tak vše, začátkem února teploměr trvale klesal pod nulu a napadlo víc než deset centimetrů sněhu. Ten se sice ve městech rychle měnil v tmavou břečku, ale na pláních a v lesích mezi Mníškem a Řevnicemi tvořil nádhernou bílou pokrývku.

A tak, aniž to pořádně tušily, blížily s všechny tři skupiny, které tentokrát byly záměrně vytvořené kombinovaně ze členů obou družin i dvou šestek vlčat, ke známému poutnímu místu, které se jmenuje Skalka. Zde od konce 17. století stál klášter s kostelíkem zasvěceným Máří Magdaléně, na jejichž výstavbě a výzdobě se podíleli přední barokní umělci – Kilián Dientzenhofer, Petr Brandl či Jan Brokoff. Jenomže po roce 1948, kdy byli komunistickým režimem vyhnáni františkáni, kteří jej po celou dobu spravovali, celý areál zpustl a poté, co byl kopec, na němž stojí, poddolován, se změnil v trosky. Teprve po roce 1990 se znovu začalo s pokusem aspoň něco z toho zachránit…

Ke Skalce skupiny dorazily jen v nepatrných časových rozestupech. Ale přesto to stačilo té první skupině, která přišla z Mníšku, aby vymyslela plán „velkého přepadu". Kluci, ukryti za polooprávenými zastaveními křížové cesty, která se podobají malým placatým kapličkám s obrázky a prosklenými prostorami pro květiny a svíčky, si připravili zásobu koulí. Domnívali, že ostatní přijdou shora – tedy z lesa, jenomže to se přepočítali. Skupina, která vyrazila z Řitky, je zahlédla z boku – a tak ve chvíli, kdy dorazila i skupina z Řevnic, byla koulovačka v plném proudu. A ani přítomnost vůdce Sama a jeho zástupce Mikina, kteří se vynořili přímo z kostelíka, na tom nic neměnila. Teprve Stopařova trefa, po níž se na střepy rozlétl jeden z krytů na květiny u šestého zastavení křížové cesty, přiměla Sama, aby zasáhl:

„Tak dost!" vykřikl tak, že to rozpálené bojovníky přece jenom přimělo k pozornosti, *„podívejte, co jste způsobili."*

Neochotně začali postupně zahazovat koule. A do toho se ozval nadurděný Kecka, jinak rádce jedné z družin:

„No – co se stalo tak hroznýho?! Nějaký rozbitý sklíčko. Je to tu stejně k ničemu. Lidi sem přece už dneska nebudou chodit."

„Jo, Kecka má pravdu," hned se přidal Zoubek, který sice nebyl střelcem té nešťastné rány, ale Stopař byl jeho nejlepší kamarád *„dyť jsou to stejně jen ňáký zříceniny."*

„No počkej – zříceniny, to patří tady k tomu kostelu, kterej tu renovujou," snažil se mu oponovat Mikin, ale odpovědí mu bylo hned několik posměšně ironických zvolání:

„Ňákýho kostela! Takovejch kostelů je…"

„No právě, Same," nesl se na vlně souhlasu Keckův vítězný hlas, *„k čemu je to vůbec dobrý, takovej kostel…"*

Dokázali byste za Sama Keckovi odpovědět?

Odkud získáváme informace?

No jistě, máme tu pokračování „mediální výchovy". Začali jsme o ní v tématu ***Naše škola*** úvodem do *kritického myšlení*. V dnešní výchově jde o problematiku naprosto základní. Předpokládám, že i ty vidíš, jak mediálně zprostředkované informace – v prvé řadě televizí a internetem – zásadně určují svět dnešních dětí. Už jsem se tu zmínil o výzkumu[35], který jsme před šesti lety uskutečnili v Národním institutu dětí a mládeže (NIDM). Mimo jiné jsme se tam ptali i na to, jestli by děti vydržely bez internetu a televize. Tehdy jen 11 % z nich odpovědělo, že si myslí, že by vydržely. Naše schopnost dobře se orientovat v obsahu a kvalitě mediálních sdělení je tedy naprosto nezbytnou schopností k tomu, aby člověk dnes nebyl hříčkou všech možných polopravd, fám, výmyslů, jimiž se současný mediální prostor jen hemží.

35 http://soubory.nidm.cz/file/KPZ/KA1-vyzkumy/web_pdf__Deti_v_ringu_dnesniho_sveta_.pdf

Současně je ovšem třeba vyhnout se i druhému extrému, kdy člověk v hrůze, že by byl nějak oklamán, nevěří už nikomu a ničemu. Jelikož totiž člověk tak jako tak určité informace potřebuje, zpochybnění důvěryhodnosti všech zdrojů nakonec vede k tomu, že člověk ztratí schopnost potřebné orientace a ve skutečnosti pak kolikrát naletí neuvěřitelným hloupostem. Je tedy nutné vést děti k tomu, že hledání důvěryhodných informačních zdrojů a jejich ověřování je nutná cesta k tomu, abychom si o světě (včetně sebe) vytvářeli co nejpravdivější poznání. A že se to nedá nijak snadněji obejít než trpělivě s vynaložením času a úsilí, ve spolupráci s ostatními očišťovat získávané informace, a tak se přiblížit jejich pravdivosti.

Navíc je důležité otevírat dětem cestu ke spolehlivějším zdrojům a nabízet kritéria ověřování kvality informací. Dnes bohužel jen menšina dětí ráda čte. A přitom právě knihy – zvláště populárně naučné či odborné (ty spíš pro tebe) – jsou důležitým zdrojem poznatků, které bývají mnohem spolehlivější než informace, které poskytují „rychlá média" (televize, rozhlas, internet, deníky a týdeníky). Dalším důvěryhodným zdrojem bývají odborné časopisy. Ty nemusí být nezajímavé i pro starší děti. Vzpomínám si, že jsem od nějakých 12 let pravidelně odebíral čtrnáctideník *Letectví a kosmonautika*, protože v té době začal „závod o vesmír" mezi USA a SSSR. Též je vhodné upozornit na spolehlivé internetové zdroje – jde zejména o stránky odborných institucí (např. vysokých škol a ústavů Akademie věd), mezinárodních institucí s dobrou pověstí – *Lékaři bez hranic, Člověk v tísni* apod. Pokud jde o politické a ekonomické informace, je časem nezbytné zajímat se o zdroje zahraniční. Zajímavé je zjistit, co si kluci a holky myslí o kvalitě informací získávaných ve škole. Odkud ty informace získávají jejich učitelé? A jaké informační zdroje používají jejich rodiče?

Odkud to vím?

Připrav si nějakých 10 tvrzení, která se týkají vašeho kraje. Důležité je, aby to bylo z různých oblastí (zeměpisné, přírodní, hospodářské, sportovní, kulturní, politické, historické apod.) a abys ty informace měl z různých zdrojů (odborné knihy, údaje statistického úřadu, informace z místních novin, materiál rady města, propagační leták nějaké politické strany, údaj z internetové stránky určité firmy atd.). Tvrzení vytiskni na samostatný papír pro každého tak, aby si k tomu ještě mohl něco připsat. Rozdej papíry a postupně čti jednotlivá tvrzení. Ke každému tvrzní si účastníci zapíšou svou domněnku, odkud jsi tu informaci získal. Po ukončení tohoto kola se vrať k jednotlivým tvrzením, znovu je přečti, dej ostatním příležitost, aby sdělili svůj odhad zdroje, případně ho zdůvodnili, a pak sděl, jak je to ve skutečnosti a jak je podle tebe informace hodnověrná (a proč).

Tvůrci reklamy

Se staršími dětmi se můžeš pustit do velice zábavné, a přitom poučné aktivity: ať skupinky dvou- až čtyřčlenné vytvoří dvojice reklam na stejnou skutečnost (třeba i na váš oddíl, na tábořiště, na místní školu atd.), přičemž první zpracování bude obsahovat nějaké nadsazené, klamné prvky, druhé pak se bude snažit být pravdivé. Reklamu pak buď zahrají, nebo natočí na mobil a promítnete si je. Následně provedete jejich rozbor, zejména těch klamavých.

Co se v našem kraji vyrábí a kam to putuje?[36]

Děti, dokonce i ve starším školním věku, nemívají dostatečně věrnou představu o tom, jak funguje hospodářství průmyslového státu. Vědí sice, že někdo něco vyrábí, někdo to zase prodává, ale zřídka si dovedou představit celý ten provázaný systém moderního hospodářství založený na velice rozvinuté dělbě práce a snaze minimalizovat náklady, a naopak maximalizovat zisky. Součástí výuky zeměpisu sice bývá přehled o tom, co se kde pěstuje či vyrábí, ale už mnohem méně se probírá to, odkud se berou peníze, suroviny a energie pro výrobu i kam a po jakých cestách se zboží dostává ke spotřebitelům. Přitom je to důležité pro zodpovědné rozhodování v dnešním světě. Udělejte si tedy inventuru výrob v kraji a zabývejte se tím, co je potřeba, aby tyto výroby vůbec mohly probíhat (suroviny, energie atd.).

36 Přehled o firmách po jednotlivých krajích i v celé ČR je k dispozici zde: http://axis4.info/Firmy

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

11. Naše země

V závěrečné části své nejznámější básně ***Máj*** vložil Karel Hynek Mácha hlavnímu hrdinovi do úst tyto verše:

„Vy, jenž dalekosáhlým během svým,
co ramenem tajemným zemi objímáte,
vy hvězdy rozplynulé, stíny modra nebe,
vy truchlenci, jenž rozsmutnivše sebe,
v tiché se slzy celí rozplýváte,
vás já jsem posly volil mezi všemi.
Kudy plynete u dlouhém dálném běhu,
i tam, kde svého naleznete břehu,
tam na své pouti pozdravujte zemi.
Ach zemi krásnou, zemi milovanou,
kolébku mou i hrob můj, matku mou,
vlasť jedinou i v dědictví mi danou,
širou tu zemi, zemi jedinou! –

Tehdy bylo české národní obrození v plném běhu a slovo ***vlast*** rozechvívalo srdce probouzejícího se národa. Postupně se příklon k vlastenectví – chápanému ovšem mnohdy hlavně jako odpor vůči všemu německému – stával kritériem „správného češství". A to navzdory tomu, že klíčové osobnosti na počátku českého národního obrození (příkladně Josef Dobrovský), psaly a většinou i mluvily německy. Jistě i proto Tomáš G. Masaryk po příchodu do Prahy ostře takové „vlastenčení" kritizoval a upozorňoval, že *vlastenectví je láska k vlastnímu národu, nikoli nenávist k jiným*.

Vznik Československé republiky v říjnu roku 1918 pak dal základ vytvoření široce sdílené lásky k vlasti opírající se jednak o její malebnou přírodu (*„zemský ráj to na pohled"* – jak zdůrazňuje naše hymna), tak i hrdinství legionářů. V určitém smyslu toto vlastenectví bylo státní ideologií, jež zejména mezi inteligencí a městským obyvatelstvem vytěsňovala vliv tradičního náboženství[37]. Za svou vlast pokládali životy českoslovenští vojáci na obou frontách druhé světové války i stateční odbojáři v okupovaném Československu. Komunisté vynaložili značné úsilí, aby tuto tradici „masarykovského Československa" vymazali – včetně toho, že se mnohdy velmi brutálně pomstili na těch, kteří tuto tradici nesli – sokolech, skautech, vojácích ze Západu i Východu, intelektuálních i společenských elitách včetně potomků české šlechty. Proletářský internacionalismus, který měl být vyšší a tou „správnou" formou vlastenectví, si ovšem srdce většiny Čechoslováků nezískal. A tak do polistopadového období vstoupila naše společnost formovaná tím, že vlastenci se stáváme především díky „svátkům", které nám připravují naši hokejisté, fotbalisté a občas i někteří jiní sportovci. Navíc – ještě než se většina lidí pořádně v nových poměrech rozkoukala, přišli jsme o Československo. Česká republika tak vznikla mnohem spíš jako „zbytkový stát" než země s jasným určením a vědomím svého poslání v rodině ostatních států. A náš vstup do Evropské unie roku 2004 toto určité „vakuum" pozitivní české identity – a tím i ***obsahu vlastenectví*** – nikterak nezaplnil, ba dokonce je ještě zvýraznil: Čím jedinečným, užitečným chceme přispět ostatním? Masaryk už před více než sto lety upozorňoval, že pokud existuje nějaká skutečná ***„česká otázka"***, pak musí být skutečně univerzální, všelidskou, aby naše odpověď na ni někoho opravdu zajímala.

V současné době se „vlastenectví" u nás nejviditelněji koncentruje do nacionalistických výkřiků typu ***„Čechy – Čechům!"*** nebo v lepším případě lehce slaboduchých sloganů typu ***„Kdo neskáče, není Čech!"***Jistě tě nepřekvapuje, že ti tady budu nabízet alternativu, která bude ve shodě s těmi hodnotami a cíli, k nimž jsem na začátku této publikace slíbil poskytnout inspiraci a určitou pomoc. Zvlášť, když podpora vlastenectví už někde přináší i nečekané plody, jak pěkně ukazuje například diplomní práce Marcely Kyzlinkové[38].

---

37 Odrazem toho byl například i tehdejší skautský slib, v němž hlavní část zněla *Slibuji… milovat vlast svou, Republiku československou věrně v každé době…*

38 Viz *Výchova k vlastenectví* https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120175901/?lang=cs

Naše vlajka a hymna

Ke každému „správnému“ táboru patří vztyčování vlajky a občas i zpěv naší státní hymny. Předpokládám, že to tak bude i u vás. Proč to ale děláme? Proč dokonce tu vlajku nějak zdravíme? Už třeba tím, že stojíme v pozoru (pokud nemáme nějaký svůj vlastní pozdrav)? Zkus o tom s členy oddílu vést debatu – určitě se leccos dozvíš ☺. Můžeš to doplnit tím, jestli si někdo z dětí všiml, jak svou vlajku zdraví třeba v některé jiné zemi (dobře známé je to u Američanů, kteří přikládají svou pravou ruku na srdce, starý indiánský pozdrav).

Státní symboly – vlajka, znak, hymna – poukazují k duchovním skutečnostem, které zakládají smysl existence toho kterého státu. Mohou to být hodnoty – např. svoboda, pravda, spravedlnost – ale i činy těch, kteří pro tyto hodnoty nasadili své životy, mnohdy se obětovali, ztělesňovali je, a tak vkládali do duchovního dědictví státu poklady, z nichž mohli další žít a směřovat k těm ideálům, jež dávají smysl existence toho státu. Náš pozdrav je vzdáním úcty právě těmto našim předchůdcům i hodnotám, na které svým životem ukazovali a vtělovali je do dějin svého společenství i státu, které si to společenství vytvořilo.

Co se mi na mé zemi líbí, a co ne?

Jak už jsme si řekli, skutečné vlastenectví je pozitivním vztahem ke své zemi. Vyrůstá z prožití toho, že i má země je v něčem obdivuhodná, krásná. A na pozadí takového prožitku se člověk dokáže i poctivě vyrovnat s tím, co na jeho zemi tak dobré a krásné není. Ani pro prvé, ani pro druhé mu ovšem nikterak nepomůže nějaké kritizování těch „ostatních“. Tím méně mu pak pomůže strach z těch „ostatních“ Strach je totiž zpravidla špatný rádce.

Jelikož je u nás spíš tendence kritizovat a nadávat, nemusí být tak jednoduché najít na naší zemi hned dostatek toho, co je pěkné. Navíc mnoho kladů jsme zvyklí pokládat za samozřejmost. Například to, že máme dostatek pitné vody, která nám každodenně teče z kohoutků v bytě, většinou i vody teplé, že nám v bytě fungují elektrické přístroje, skoro po celém území máme dobré telefonické spojení, stejně tak rozhlasový i televizní signál, na většině území je možnost připojení k internetu. Máme tu hustou železniční síť i dost rozvinutou veřejnou dopravu. Na kvalitu silnic se sice často zlobíme, ale ve srovnání s většinou světa je máme pořád na velmi dobré úrovni. Totéž samozřejmě platí o celkové vybavenosti domácností, lékařské péči, zajištění vzdělání i nabídce služeb.

Možná k těm samozřejmostem budou děti řadit i svobody, které ještě naše generace neměla: sdružování, přístup k informacím, svoboda projevu, cestování. Současně se ale tady mohou objevovat i nepřehlédnutelné stíny – v tom, jak tyto svobody jsou skutečně využívány a naplňovány. Je například možnost druhé urážet, vyhrožovat jim a pomlouvat tím žádoucím naplňováním svobody projevu? Jak reálně dnes u nás média hlavního proudu napomáhají rozvoji svobody informací? Skoro každý rok máme možnost volit do nějakého orgánu, ale už téměř polovina lidí k volbám nechodí a další tvrdí, že „stejně není koho volit“ – proč?

A co naši sportovci? V hokeji jsme už desítky let mezi nejlepšími týmy světa, občas jsme dokonce ti nejlepší. O naše hokejisty je trvalý zájem v nejlepších zahraničních klubech. Fotbalistům se teď tolik nedaří, ale i mezi nimi jsou hráči světové extratřídy. A jsou tu i další sportovci – biatlonisté, tenisté, vodáci, atleti, střelci – kteří rovněž patří ke světové špičce. Pak jsou tu naši herci a herečky. Od vzniku filmu má každá generace své „hvězdy“, které mohou směle soutěžit s těmi nejlepšími. A svou úroveň mají i naši zpěváci, špatně si nevedou naše modelky, které jsou navíc často aktivní i v charitě. Tady si nejspíš najde každý něco, co se mu na naší zemi líbí.

Sotva pak ve výčtu toho, co je u nás pěkné, bude chybět naše příroda – a to jak svým celkovým složením s převládajícím členitým terénem s lesy, loukami, remízkami, říčkami a potoky, tak i jednotlivými částmi, jako je Šumava, Krkonoše, Vysočina, Jeseníky a Beskydy, Polabí, Orlicko, Český ráj či Slovácko. Také naše zvířena je vůči lidem podstatně přátelštější než na mnohých jiných územích světa. A to platí i o její neviditelné složce, která má na svědomí nemoci a postižení. K tomu lze jistě připočíst i celkový ráz počasí.

Jistě jsem tu nevypočítal všechno, o čem je možné uvažovat z hlediska toho, co je na naší zemi pěkné, a co ne. Chtěl jsem ti jen poskytnout určitou inspiraci pro následující program.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Moje země

Zadej členům oddílu, aby si do příště přinesli návrh aspoň dvou skutečností, které se jim na naší zemi líbí, a jedné, která se jim nelíbí. Můžou si k tomu přinést i obrázky nebo jiné pomůcky (třeba CD s nějakou písní). A předem si i rozmyslí, proč se jim to líbí, nebo nelíbí. Na schůzce pak bude každý postupně představovat své vybrané skutečnosti – nejdřív všichni tu jednu, která se jim líbí, pak tu, která se jim nelíbí, a nakonec tu, která se jim líbí. A vždycky se také stručně pokusí vysvětlit, proč tomu tak je. Připravíš si papíry (aspoň A4), a na každý zvlášť budete zapisovat jednotlivé skutečnosti (můžeš zvolit, jestli je budeš psát ty, nebo každý tu svou). I kdyby se opakovaly, tak je stejně znovu zapíšete. Až se všichni vystřídají, tak vytvoříte z popsaných papírů skupiny podle oblasti, které se týkají, a se staršími dětmi se můžeš ještě zabývat tím, jestli na nějakou důležitou oblast nezapomněly.

Pro další rozvinutí této aktivity se můžeš zaměřit na to, čí zásluhou, případně komu můžeme poděkovat za tu či onu pozitivní skutečnost. Někde se ukáže, že je to zásluha předchozích generací, někde píle, spolehlivosti a schopností konkrétních lidí nebo také důsledek politického a hospodářského systému a někde (u přírody a počasí) to nebude zásluha žádných lidí, nýbrž „dar z vyšší instance". A vyústit to může k otázce, zda i my jsme schopní k tomu, co je na naší zemi pěkné, nějak přispět a co k tomu je třeba z naší strany učinit.

Kterých postav z historie naší země si vážím a proč?

Skutečné vlastenectví je podstatně vztahem k těm, kteří nás v naší zemi předcházeli a kterých si vážíme. V dějinách našeho území je celá řada osobností, které si nepochybně naši úctu zaslouží. A je příznačné, že si je celkem dobře pamatujeme dosud. K soše knížete Václava se pravidelně shromažďují Češi v dobách něčím mimořádných. K Janu Husovi se dosud hlásí kdekdo – byť od něj nečetli ani jednu stránku a s jeho přísným křesťanstvím nechtějí mít nic společného. A Karel IV. je pro většinu našich občanů „největší Čech" bez ohledu na to, že Čechem byl jen napůl a sám se nejspíš považoval hlavně za Evropana.

Češi vždycky měli tendenci upínat se ke své minulosti a často je to vedlo i k vytváření všelijakých „přemaleb". Nemuselo jít vždy o skutečná falza, jako tomu bylo v případě Rukopisu zelenohorského a královédvorského, ale o přizpůsobování té které historické postavy vlastnímu vkusu a přesvědčení. Markantní je to právě u Jana Husa, kterého si téměř každá epocha „přebarvila" podle sebe. Je proto třeba vést děti k tomu, aby se zajímaly o co nejpřesnější historický obraz té které postavy, chápaly, že každý nese ve svém životě podstatně i rysy doby, ve které žije – takže zdaleka ne všechno, co tehdy dotyčný či dotyčná dělali, je pro nás hodné následování, ale že současně svým životem naplňovali některé hodnoty, jež mají velkou cenu dodnes. A právě kvůli nim si je připomínáme a vážíme si jich. S tímhle zadáním se můžete pustit i do následující aktivity.

Můj hrdina

Každý člen oddílu si připraví krátkou prezentaci o některé významné postavě českých dějin, která je mu zvlášť sympatická. Starší děti to mohou pojmout jako powerpointovou prezentaci, mladší si přinesou třeba jen jeden obrázek. Podstatné je, aby každý vyjádřil, proč si vybral tuto postavu, čím by se jí chtěl podobat nebo čím je pro nás příkladná i v dnešní době.

Alternativním zpracováním, které se dá provést s dospívajícími, je udělat o dotyčné postavě krátký komiks, video nebo „rozhlasový pořad". Takové zpracování rozvíjí u chlapců a děvčat tvořivost a zpravidla se při přípravě takového „uměleckého díla" zažije i spousta legrace.

Je vysoce pravděpodobné, že si děti budou volit postavy z historie vzdálenější: knížete Václava, sv. Ludmilu, Vojtěcha Slavníkovce, Anežku Českou, Karla IV., Jana Husa, Jana Žižku, Jana Amose Komenského, Tomáše Garriguea Masaryka. Je důležité dětem ukázat, že u nás žili skuteční hrdinové i v době docela nedávné. Za první republiky to kromě T. G. Masaryka byli další obdivuhodní lidé – třeba Přemysl Pitter, o vojácích na západní i východní frontě jsem se tu už zmínil. Připomenu aspoň Karla Miloslava Kuttelwaschera a Františka Kajtla za letce a Heliodora Píku za ostatní. Období komunistické vlády pak dalo příležitost dalším čestným a statečným lidem ukázat své kvality. Rozhodně by mezi nimi neměla chybět Milada Horáková.

V poslední době vznikly i velmi zajímavé projekty, které dobu druhé poloviny 20. století mapují prostřednictvím dokumentů i vyprávění přímých svědků. Uvedu tu aspoň *Paměť národa*[39], zpracovanou ve spolupráci s Českým rozhlasem, *Příběhy bezpráví*[40] společnosti Člověk v tísni a *Historii.cs*[41], pořad vysílaný na ČT 24. Vyšla celá řada kvalitních knih od historiků i jiných odborníků (Karel Kaplan, Jan Křen, Pavel Kosatík, Petr Čornej).

Bylo by ovšem velkým omylem vytvořit v dětech představu, že „doba hrdinství" skončila. Lidí čestných a statečných je třeba pořád. Každá doba má své vážné problémy způsobené jak lidmi bezcharakterními, tak všelijak slabými a chybujícími, ale i vadami systémovými, kterých není prosté žádné lidské uspořádání. Násilí nemusí mít vždy zdroj v politické moci. Stejně krutá a nespravedlivá může být moc ekonomická nebo i tlak veřejného mínění či společenské vyloučení.

Má to cenu?

Tentokrát se během občanky stalo něco zvláštního. Většinou nám tam učitelka vykládá o věcech, který mě moc nebaví a kterým ani nerozumím. Například co je to parlament a co zase vláda. Když slyším, jak se potom stejně lidi z těchhle orgánů v televizi jen hádají a jak o nich ostatní lidi pak mluví – předevčírem jsem náhodou na internetu narazil, jak tam jednoho předsedu pořád nazývali Pablbek a toho druhýho zase Tupouš – tak si stejně myslim, že ani nemá cenu se o tom učit.

Ale dneska přišla řeč na lidi, který komunisti zavírali do koncentráků, a některý dokonce popravili. Učitelka o nich říkala, že to sou hrdinové, jenomže Chalupský se přihlásil a řekl: *Já teda nevím, proč to byli takoví hrdinové. K čemu jim to bylo dobrý, že je zavřeli a nakonec i popravili. Podle mě to byla spíš jejich hloupost.*

Učitelka něco na to říkala, ale proti Chalupskýmu, kterej má tátu ředitelem v česko-rakouský bance a s penězma by mohl zatápět, vypadala dost marně. Jenomže pak se přihlásil Jirka Stráský a ten se k Chalupskýmu obrátil s těmahle slovama: *Hloupost – tu říkáš a děláš ty, Chalupský. Můj dědeček byl v takovým koncentráku třináct let. Protože byl skaut a nechtěl zradit svůj slib. Komunisti ho nejdřív chtěli přinutit, aby donášel na svoje kamarády – a když to odmítl, tak ho zavřeli.* Chalupský nejdřív překvapeně kroutil hlavou a pak ze sebe vysypal: *No a co na tom bylo tak úžasnýho? Nechat se zavřít? A kolik má ten tvůj děda teď penzi? Vsadim se, že ani ne poloviční jako ty estébaci, co ho zavírali!*

Jirka Stráský ale docela klidně odpověděl: *Můj dědeček už umřel. Přede dvěma roky. Ale byl to nejlepší děda na světě. Já jsem mu mohl ve všem naprosto věřit. A nejenom já. Na jeho slovo se dalo spolehnout, chápeš?* Chalupský jen nevěřícně kroutil hlavou…

Jasně že nechápeš, pokračoval čím dál tím důrazněji Jirka, *protože mezi lidma, jako jsi ty, slib nic neznamená a slova nemají žádnou hodnotu…*

Pak nastalo chvíli takový zvláštní ticho – a potom učitelka začala mluvit o něčem úplně jiným. Ale já na to pořád nemůžu zapomenout – co se stalo. Tedy – jestli má pravdu spíš Jirka Stráskej, nebo Kamil Chalupskej.

A co si myslíte vy?

Jakých národností jsou lidé u nás, čím jsou typičtí a koho osobně znám?

V současné době na našem území žije přes 480 tisíc lidí, kteří mají cizí národnost[42]. Je mezi nimi i skoro 105 tisíc Slováků, které nejspíš tak úplně za cizince nepokládáme. Ještě trochu víc je tu Ukrajinců (107,6 tisíc). Další velké skupiny představují Vietnamci (57,5 tisíc), Rusové (35 tisíc), Němci (21 tisíc), Poláci (20 tisíc) Bulhaři (11,5 tisíc) a Rumuni (10 tisíc). Američanů je u nás přes 7 tisíc. Ale nějací cizinci jsou u nás skoro z každé země na světě. Třeba v současné době, kdy píšu tuto metodiku, je tu pět občanů, jejichž domovem je tichomořské souostroví Fidži. Tohle se tedy dá díky pečlivé práci naší policie docela snadno zjistit.

39 http://www.pametnaroda.cz/page/index/title/what-is-memory-of-nations
40 https://www.jsns.cz/cz/pribehybezpravi/25/Pribehy_bezpravi.html?index=true
41 http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/dily/
42 http://www.mvcr.cz/soubor/06-2016-tab-internet-stav-k-30-06-2016-xls.aspx

Jakpak je ale poznáme my? Leccos je na první pohled vidět podle barvy pleti. Černochy jen tak nepřehlédneme. Hůř už se orientujeme mezi cizinci z Asie. Jestli je to Japonec, Číňan, Vietnamec nebo Korejec není už vždycky jasné. Araby si sice také většinou nespleteme, ale Indové mohou vypadat různě – od tmavě hnědých až k docela světlým typům. Ještě snad jsme schopní poznat jihoamerické potomky indiánů, ale s bílými obyvateli Ameriky si klidně spleteme naše sousedy. Jsou tu samozřejmě i Židé[43]. Po nacistické vyvražďovací mašinerii jich u nás zůstalo z původních 200 tisíc jen málo, momentálně tak kolem 1 500 příslušníků. Někteří jsou poznat na první pohled, jiní nikoliv. Někteří z nich patří k známým a oblíbeným umělcům, jiný zastávají významné pozice ve vědě – ostatně jako všude ve světě.

Vždycky si musíme dávat pozor, abychom „nedali nálepku" určité skupině jen podle nějaké omezené zkušenosti. Třeba podle toho, co jsme zažili s několika málo příslušníky té skupiny nebo národa. Ale přece jen aspoň u těch velkých skupin jsme si už něčeho všimnout mohli. Pro Slováky je typické to, že se prakticky vůbec nijak od Čechů neliší. Jistě i proto, že řada z nich tu žije už desítky let, vystudovali tady, oženili se a vdaly. Setkat se s nimi můžeme jak v řídících funkcích, tak u pokladny v supermarketu. Vietnamcům se tu také dobře daří. Neprovokují místní většinu, z jejího pohledu žijí tichým, pracovitým a spořádaným životem A to, že dnes provozují většinu obchodu s ovocem a zeleninou nebo Večerek se smíšeným zbožím, skoro nikomu nevadí. Většina na nich oceňuje jejich píli a touhu po vzdělání, která nese už u jejich dětí nepřehlédnutelné ovoce[44]. Nejpočetnější Ukrajinci k nám přijíždějí za prací a jsou ochotní dělat většinou i tu práci, do které se Čechům nechce. A to dokonce i vysokoškolsky vzdělaní Ukrajinci, které bída vyhnala z domova. Pravidelně dojíždějí za svou rodinou, aby ji podporovali z toho, co si u nás vydělají. Kromě této skromnosti a možná i pokory a pracovitosti je ještě charakterizuje to, že jsou zpravidla pravoslavnými nebo řeckokatolickými křesťany. Rusové jsou tu naopak spíš z těch majetnějších vrstev. A v Karlových Varech je přímo ráj ruských podnikatelů. Využívají svoje kontakty z období před listopadem 1989 a docela s chutí dávají své bohatství – v oblékání, v zábavě, ve stravování – na odiv.

Kromě těchto opravdových cizinců je v naší zemi ještě jedna značně početná skupina, která je tu sice doma, ale přesto ji za „domácí" většina ostatních Čechů nepovažuje. A oni sami se tu také jako „doma" moc necítí. Samozřejmě – mám na mysli Romy[45]. Údaje ze sčítání v roce 2011, kde se k romské národnosti přihlásilo necelých 12 tisíc obyvatel, nevypovídají bohužel o skutečném počtu. Ten se podle různých studií odhaduje na 300 tisíc[46]. Počet těch, kteří na Romy mají silně negativní názor, roste u nás k 80 %, a počet tzv. „vyloučených lokalit" se za posledních deset let u nás zdvojnásobil[47]. To, že jde o vážný společenský problém, vidí každý, komu záleží na kvalitě života v naší zemi. Řešení je ovšem dnes ještě dál, než se to jevilo před deseti lety[48].

Naši spoluobčané

Smyslem této aktivity je zprostředkovat osobní zkušenost s příslušníkem cizího národa, který žije u nás. Je dost možné, že děti samy mají nějakého takového spolužáka (Ukrajince, Vietnamce, Bulhara). Pak by bylo nejlepší se s někým z nich domluvit a pozvat rodiče takového dítěte do oddílu na besedu, v níž by šlo hlavně o to, jak se jim tady žije, co jim pomáhá, a co je naopak trápí. Případně takového hosta zajisti jinak. Rozhodně se to vyplatí.

---

43 Pokud píšeme *židé* s malým počátečním písmem, myslíme náboženskou příslušnost, pokud *Židé* s velkým počátečním písmenem, pak se jedná o národnost.

44 Například v olympiádě z českého jazyka se mezi prvními pěti pravidelně umísťují vietnamští studenti, v soutěžích z němčiny angličtiny a francouzštiny se umisťují už řadu let na špici.

45 Vím, že běžné označení *Cikán*, které původně znamenal kočujícího cizince, řadě Romů nevadí, a označení *Rom* jim někdy přijde i směšné. Ale vycházím z toho, že sebeoznační *Rom* (což v romštině primárně znamená člověk) jako přiměřené uvedl v roce 1971 Mezinárodní romský sjezd (World Romani Congress), kde se Romové ze 14 zemí dohodli, že budou pro sebe používat toto označení a žádají majority, aby to respektovaly.

46 http://romove.radio.cz/cz/clanek/18884

47 http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf
http://www.romea.cz/dokumenty/Analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_v_CR_2015.pdf

48 http://www.ok.cz/iksp/docs/281.pdf

Jaká pravidla platí v naší zemi a kde se vzala?

Už jsme se zabývali tím, jaká pravidla platí v oddílu, ve škole, v domě, na sídlišti, v obci nebo ve městě i v přírodě. A teď je tedy na řadě celá naše země. V zásadě jde o variaci stále stejného principu:

1) Část pravidel nám přímo dává příroda, jejíž jsme součástí a také zodpovědnými správci.
2) Další pravidla vznikají dohodou těch, které jsme si zvolili za své zástupce. To jsou pak zákony, vyhlášky, nařízení, směrnice a všelijaké pokyny. Zvláštní postavení mezi nimi mají pravidla, která se dohodla pro země společenství, do něhož od roku 2004 patříme – a to je Evropská unie.
3) A konečně dost velkou část pravidel přejímáme výchovou a učením ze společnosti, v níž žijeme.

Podíváme se poněkud podrobněji na pravidla toho druhého a třetího druhu.

V prvé řadě tedy zákony. Víme, jak vznikají? Myslím, že děti o tom skoro nic vědět nebudou (i když se některé z nich o tom učili ve škole). I mnoho dospělých u nás si myslí, že zákony dává vláda. A někteří novináři je v tom podporují, když píšou, že „vláda schválila zákon". Správně by při tom měli napsat: *vláda schválila **návrh** zákona*. Právě to slovo *návrh* je podstatné, protože skutečně velkou většinu zákonů vláda navrhuje. Tedy navrhují je jednotlivá ministerstva, prostřednictvím ministrů je předkládají ve vládě, kde se rozhoduje, jestli návrh zákona vláda pošle do Parlamentu. Protože orgánem, který u nás zákony opravdu schvaluje, je Parlament. Nejprve se jimi zabývá Poslanecká sněmovna, a když takový zákon (ve třech kolech – tzv. *čteních*) schválí, tak jej pošle do druhé komory Parlamentu – Senátu. Tam se senátoři a senátorky rozhodnou, jestli se určitým zákonem budou zabývat, nebo ne. Když ne, chápe se to tak, že s ním beze změn souhlasí. Pokud ano, tak mohou dát k němu buď nějaký pozměňovací návrh, nebo mohou s návrhem zákona vyjádřit nesouhlas. Potom se návrh vrací do Poslanecké sněmovny a tam buď aspoň 101 poslanců rozhodne, že trvají na původním znění, nebo mohou přijmout pozměňovací návrh ze Senátu. Ve všech třech případech – Senát bez projednávání souhlasí, Poslanecká sněmovna odmítla stanovisko Senátu, nebo přijala jeho pozměňovací návrh – putuje návrh k prezidentovi. A ten jej buď podepíše – a tím se stává platným, nebo ho odmítne podepsat – a pak musí znovu aspoň 101 poslanců rozhodnout, že na návrhu zákona trvají. Pak je prezident povinen zákon podepsat, a tak jej učinit platným. Tuhle proceduru jsem tu popsal proto, že zhruba s touto mírou podrobností by měly celý proces tvorby zákonů chápat i děti minimálně od 11 let. Nemusí třeba vědět, že návrhy zákonů mohou dávat poslanci, Senát a kraje, ale měly by vědět, že rozhodující je ve schvalovacím procesu úloha poslanců (u ústavních zákonů i senátorů) – a že tedy opravdu záleží na tom, kdo se jimi stane. Od složení Poslanecké sněmovny se ostatně odvíjí i složení vlády, která může stanovovat nižší než zákonná pravidla: vyhlášky, nařízení, pokyny.

A tím jsme se dostali k proceduře, která stojí na začátku kvality nebo nekvality pravidel, jež vytvářejí volení zástupci – tedy právě k volbám. Pro naši zemi jako celek jsou důležití poslanci, které si volíme jednou za čtyři roky (ale může to být i za kratší dobu – to jsou pak volby „předčasné"), senátoři – ty volíme po třetinách na šest let (takže volby probíhají každé dva roky, ale jen na třetině našeho území) – a pak samozřejmě prezident. Prezidenta volíme na pět let a volíme ho všichni. Tedy – můžeme ho volit všichni, ale ani k prezidentským volbám všichni nechodí. K poslaneckým chodí něco přes polovinu lidí, kteří mohou volit, a senátory volí většinou tak sotva třetina. V záloze jsem si nechal ještě poslance, které volíme na pět let do Evropského parlamentu. Ti ovlivňují právě ta pravidla, která se přijímají pro celou Evropskou unii, a o těch si řekneme víc v souvislosti s Evropou.

Poslanec, jakého si přeji

Zkuste dát dohromady návrh toho, co by měl splňovat správný poslanec/poslankyně. Jaké by měl mít vlastnosti, co by měl umět. Nech členy oddílu, ať sami tvoří. Pouze je povzbuzuj. Teprve ve druhém kole, kdy budete hledat, čeho byste se u poslanců nechtěli vzdát a proč, tak usměrňuj s ohledem na realitu jejich nápady. Se staršími pak můžeš postoupit k otázce, proč nakonec bývají lidé zklamaní z toho, jací poslanci a poslankyně byli zvolení.

Ještě nám tu zbyla ta pravidla třetího druhu: ta, která nebývají nikde napsaná, ani se o nich nehlasovalo – a přece jejich platnost a dodržování podstatně ovlivňuje život každého z nás. Jsou to v prvé řadě – stručně řečeno – ***pravidla slušnosti***. To, že si při zívání či kašlání zakryjeme ústa, nestanovuje žádný zákon ani vyhláška. Přesto je taková zdánlivá maličkost důležitá pro naše spolužití. A takových je spous-

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

ta: nepředbíhám ve frontě, neodhazuju odpadky na zem, nehulákám tam, kde maminka právě uspává děti, starému člověku uvolním místo nebo pomohu ze schodů, plačícímu dítěti pomohu najít staršího brášku, druhým neskáču do řeči, dám přednost dámě…

A tady jsem se dostal do zvláštní oblasti těchto nepsaných pravidel – totiž k jednání, které je typické pro naši kulturní oblast, kde jim většinou dobře společně rozumíme, ale mimo ni jim zdaleka tak dobře rozuměno být nemusí. Sem patří třeba typické pozdravy – u nás podání ruky – nebo projevy náklonnosti. Třeba takové políbení. Dnes se bez něj neobejde žádný film – ale napadne děti, že jsou jiné kultury, kde políbení neznají (třeba Eskymáci nebo různé kultury Afriky a Polynésie)?

Pozdravy

Nejprve zadej dětem úkol, aby vymyslely a předvedly co nejvíc způsobů pozdravu, které se u nás používají. Můžeš je rozdělit do dvojic a každá si připraví sadu různých pozdravů. Po provedení se můžete pobavit o tom, kdy (pro jakou situaci) je který pozdrav zvlášť vhodný, a naopak které způsoby se třeba někdy hodí méně, nebo vůbec ne.

Ve druhém kole zkuste najít pozdravy jiných kultur[49] a též si je ve dvojicích předveďte – a zkuste srovnat, případně uvažujte, jak mohly vzniknout.

Čím přispívá naše země ostatním, a naopak čím ostatní přispívají mé zemi?

Bylo by zajímavé zjistit, co prvního napadne tebe i kluky nebo děvčata v tvém oddílu, když začnete přemýšlet nad touhle otázkou. Bude to známý plzeňský Gambrinus, proslavený křišťál nebo naše nedostižné škodovky vyráběné s úspěchem už desetiletí pod různými názvy a odebírané všude možně po světě? Nebo se jako první objeví Jarda Jágr či Petr Čech a za nimi celá plejáda hokejistů a fotbalistů, kteří jsou ozdobou nejlepších světových soutěží? Určitě jsou to skutečnosti, na které můžeme být právem hrdí. Úspěšně ke světové kultuře přispívají naši umělci od hudebníků přes výtvarníky až k režisérům. A přidat bychom k tomu mohli ještě řadu vědců – od odborníků v přírodních vědách a medicíně až po naše egyptology a jazykovědce, kteří působí nejen u nás, ale i na řadě prestižních světových pracovišť. A za nimi už jsou vynikající čeští studenti, vítaní na předních světových univerzitách. Tohle všechno je důležité vidět a uvědomit si, co můžeme nabídnout. Současně toho od druhých hodně potřebujeme – nejen zemní plyn a ropu. Bez špičkových technologií, které dovážíme, bychom nebyli schopni udržet svou vysokou úroveň. A co teprve naše obrana! Tu si zdaleka nezajišťujeme sami.

Přesto by bylo dobré, kdybyste dokázali uvažovat ještě o krok dál. Nabízím ti k tomu pasáž z prvního prezidentského projevu Václava Havla z 1. ledna 1990:

Náš stát by už nikdy neměl být přívažkem či chudým příbuzným kohokoli jiného. Musíme sice od jiných mnoho brát a mnohému se učit, ale musíme to po dlouhé době dělat zase jako jejich rovnoprávní partneři, kteří mají také co nabídnout.

Náš první prezident napsal: Ježíš, nikoli Caesar. Navazoval tím na Chelčického i Komenského. Dnes tato idea v nás opět ožila. Troufám si říct, že snad dokonce máme možnost šířit ji dál a vnést tak do evropské i světové politiky nový prvek. Z naší země, budeme-li chtít, může už natrvalo vyzařovat láska, touha po porozumění, síla ducha a myšlenky. Toto záření může být přesně tím, co můžeme nabídnout jako náš osobitý příspěvek světové politice.

Masaryk zakládal politiku na mravnosti. Zkusme v nové době novým způsobem obnovit toto pojetí politiky. Učme sami sebe i druhé, že politika by měla být výrazem touhy přispět ke štěstí obce, a nikoli potřeby obec podvést nebo ji znásilnit. Jsme malá země, ale přesto jsme byli kdysi duchovní křižovatkou Evropy. Proč bychom se jí opět nemohli stát? Nebyl by to další vklad, jímž bychom mohli oplácet jiným pomoc, kterou budeme od nich potřebovat?[50]

---

49 Některé jsou tady https://www.varianty.cz/metodicke-listy/12-pozdravy; dále například japonské uklánění.

50 http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=327_projevy.html&typ=HTML

Wrocław
CZECH
Prague
REPUBLIC
Brno
Vienna
Danube

12. Sousedé naší země

Sousedy (a sourozence) si člověk nevybírá, ale vždycky hrají v jeho životě nezanedbatelnou roli. Jedno, zda jde o sousedy v domě, na venkově, na sídlišti – nebo sousedy našeho vlastního státu. Vždycky platí, že je záhodno se sousedy dobře vycházet a hledat, v čem si můžeme pomáhat. I proto jim věnuju speciální téma. Rozhodně se ti vyplatí, když ho nepřeskočíš.

Proč jsou sousedé důležití?

Zadej do příští schůzky, aby si každý našel aspoň dva důvody, proč si myslí, že sousedé jsou důležití. Neurčuj, o jaký typ sousedství se jedná. Bude docela dobré, když se vyjde z běžné zkušenosti sousedství v domě či na venkově. Nápady, které příště členové oddílu přinesou, shromáždi, přepiš je na flipový papír nebo na větší obdélníkové kusy papíru (s nimiž se dá pohybovat po stole). Pokuste se je nějak utřídit – jednak na důvody, které jsou pozitivní, a naopak negativní, jednak podle dalších kritérií (např. dlouhodobé, krátkodobé, vlivy na celkové soužití a vlivy dílčí). A pak se zabývejte tím, co z uvedených důvodů se může týkat i situace mezi státy. Například klidný a úspěšný život souseda je mnohem výhodnější, než když trpí vnitřními problémy a je neúspěšný, neboť to jednak vytváří celkově příznivé klima, jednak je možné od něj spíš očekávat pomoc, v případě sousedních států se i jejich prosperita skrze obchod a pracovní příležitosti promítne i k nám. Soused, který neprovádí nějaké nebezpečné činnosti, je výhodnější než ten, který je provádí; ten první nás neohrožuje, ten druhý ano atd.

Kdo jsou sousedé naší země a co jsem o nich zjistil?

Kluci a holky by tohle měli znát ze školy, ale spolehnout se na to nemůžeš. Navíc je to docela dobrý úkol, který opět procvičí jejich schopnost sehnat si dobré informace a potom s nimi účinně pracovat, což je schopnost v dnešní době k nezaplacení. Upozorni je, že můžou zjišťovat cokoli: Jací obyvatelé v sousedních státech žijí, kolik jich je a jakým jazykem se tam mluví, jaké mají poštovní zámky, jak jsou ty země veliké ve srovnání s naší, jaká města jsou v těch zemích důležitá, jak tam vypadá příroda, jaké je tam podnebí, co se v těch zemích hlavně vyrábí a pěstuje, jak je to u nich se sporty – v čem vynikají, co se dá zjistit o jejich historii, kultuře – spisovatelích, skladatelích, hercích, zpěvácích, výtvarnících, tanečnících, režisérech, filmové produkci, ale také o hradech a zámcích, o náboženství, o školách všech stupňů (mají podobný vzdělávací systém jako my?). Zjištěné údaje se budou velmi hodit pro další úkoly tohoto tématu. Jistě bude hlavním zdrojem jejich pátrání internet[51], ale oceň, pokud někdo zapátral i jinde – například našel hru německých nebo slovenských dětí v *Encyklopedii her* od Miloše Zapletala.

Jaké jsme měli v minulosti vztahy s těmito zeměmi a jaké máme dnes?

Historie střední Evropy je mimořádně zajímavá a promítá se i do našich společných cest dějinami. Nejde při tom o nějaké letopočty či detaily, ale o pochopení hlavních tendencí.

Slovensko – do nedávna ještě část našeho společného státu, nejmladší samostatný stát střední Evropy. I když náběh ke společnému státu byl v 9. století (Knížectví moravské a nitranské) a se Slováky si nejlépe rozumíme (čeština díky *Kralické bibli* byla až do 19. století spisovnou „slovenštinou"), po většinu doby jsme patřili k jiným státním útvarům. Slovensko jako součást Uher, občas atakované i osmanskou říší. Na jednu stranu jsme hodně podobní, na druhou se až překvapivě lišíme. Z české strany bývala snaha Slovákům pomáhat, někdy poněkud nadřazeně jako méně vyvinutým, ze slovenské strany se mísila vděčnost s pocity ponížení. Společně jsme – například ve sportu i kultuře (slovenské hokejisty, fotbalisty či herce jsme milovali) – dokázali úžasné věci, současně se občas vedly debaty o tom, kdo na koho doplácí. Ty nakonec pro roce 1990 převážily a k překvapení většiny Čechů i Slováků[52] se v roce 1992 Československo rozpadlo. Češi a Slováci se ale mají pořád rádi bez ohledu na aktuální politické poměry.

---

51 Kromě tradiční wikipedie třeba zde https://www.aktualne.cz/wiki/zahranici/nemecko/r~i:wiki:1880/, kde jsou odkazy i na Polsko a Rakousko; http://slovensko.xyz/; http://www.tixik.cz/slovensko-209.htm;

52 Výzkum agentury AISA krátce před volbami roku 1992, které prakticky o rozdělení rozhodly, ukazoval, že 82 % Čechů a 75 % Slováků si přejí být ve společném státě.

Polsko – ačkoliv rovněž slovanský stát a podle pověsti Čech a Lech (zakladatel Polska) byli bratři, je mezi námi a Poláky mnohem větší přehrada než mezi námi a Slováky. Polský stát býval vystavován poryvům z východu – od pravoslavného Ruska – i ze západu – od protestantských německých bojovníků, střídavě vítězil i prohrával, ale s Čechy nijak nepočítal (kromě dost krátké epizody, když na českém trůnu zasedli Jagellonci). Poláci, pro něž katolická víra je součástí jejich národní identity, se s nedůvěrou dívali na husitské Čechy a dnes s podobným nepochopením poslouchají, jak se většina Čechů docela hrdě prohlašuje za ateisty. Češi občas Polákům tiše závidí jejich hrdiny, ale současně je často pokládají za příliš patetické, namyšlené, a ne moc schopné, takže nám například jejich potraviny na českém trhu jasně vadí. Je to zvláštní sousedství, které snad nejlepší období má teprve před sebou.

Rakousko – dlouhé společné dějiny přetržené 1. světovou válkou. Jelikož z Rakousko-Uherska – onoho mocného „žaláře národů" – představuje dnešní Rakousko jen skrovnou část, většina Čechů se dnes vůči Rakousku nevymezuje na základě oné doby „temna" v Habsburské říši. Spíš po roce 1990 s překvapením zjistili, že Rakousko je jednou z nejvyspělejších zemí světa, což se o nás říct nedá, i když jsme měli v době, kdy se naše cesty rozcházely, mnohem lepší startovní pozici. Rakušané pro Čechoslováky projevovali po celou dobu komunistického režimu značné pochopení, poskytli azyl mnoha lidem, kteří museli naši vlast z politických důvodů opustit. A i po roce 1990 pomáhali s obnovou českého pohraničí i budováním některých vzdělávacích institucí (například Jihočeské univerzity). Popudili je pouze jaderné elektrárny poblíž jejich hranic, protože oni se jich už před lety rozhodli z bezpečnostních důvodů vzdát.

Německo – i s ním máme dlouhé společné dějiny, ale v podstatně jiném smyslu než s Rakouskem. Součástí Německa jsme byli jen po německé okupaci jako protektorát Čechy a Morava za 2. světové války. Ale „stýkání a potýkání" s Němci (jak to nazval František Palacký) podstatně utvářelo naše dějiny od počátku. Pokud došlo k nějakému ozbrojenému konfliktu, kde byli účastni Češi i Němci, pravidelně jsme byli na opačných stranách. Současně ale věda a kultura na našem území je nemyslitelná bez těch, kteří mluvili německy. Pravda – nezřídka to byli Židé. Jak už jsem se zmínil, české vlastenectví bylo mnohdy silně protiněmecké. Dějiny 20. století naše vztahy dále zatížily: Nacistické Německo zničilo naši šanci na oněch 50 let vývoje, jimiž podmiňoval Tomáš G. Masaryk úspěch Československa, které zakládal. Poválečná česká společnost se za to pomstila třem milionům německy mluvících spoluobčanů a vyhnala je do Německa. Teprve nejnovější dějiny ve sjednocující se Evropě dávají šanci na dobré sousedské vztahy. První kroky učinil hned na počátku tehdejší náš prezident Václav Havel i představitelé českých katolíků a evangelíků. Z německé strany následovala řada velkorysých kroků finanční i politické podpory.

Na tomto půdorysu můžeš uspořádat program, který začneš brainstormingem o tom, co si děti myslí o vztazích s těmito zeměmi v minulosti a dnes. Pak přejdeš na soutěž podobnou jako AZ-kvíz České televize mezi dvojicemi či trojicemi. Po jejím ukončení budete pokračovat debatou o zjištěných informacích. Důležité je, aby členové oddílu pochopili, že dobrým, prozíravým a přátelským jednáním je množné napravovat i pochroumané vztahy mezi státy – a současně, že přítomnost vyrůstá z minulosti a dává důležité podmínky pro budoucnost. Také je podstatné, aby děti viděly, že nejsme žádný „malý stát", na jehož jednání nezávisí (i po rozpadu Československa jsme v Evropě státem střední velikosti) a respekt je množné si získat hlavně moudrým jednáním politické reprezentace, která dobře vyvažuje zájem vlastní země i zájem ostatních, kvalitní vědou a kulturou.

Jací obyvatelé žijí v sousedních zemích a jak se tam dostali?

Tady do značné míry navazujeme na předchozí problematiku. Současně rozvíjíme porozumění pro značnou šíři národnostního složení ve střední Evropě, která je pro toto území typická. Základem německého i rakouského obyvatelstva je původní germánské osídlení, které představuje „domácí" severoevropské kmeny doložené zde už koncem 1. tisíciletí před naším letopočtem. Dnešní ***Německo*** (SRN) má přes 82 milionů obyvatel, z toho 20 % má přistěhovalecký původ. Prim mezi nimi drží Turci, jichž je v SRN kolem 5 milionů, ale většina z nich už má německé státní občanství. Z Polska a Československa bylo vyhnáno do Německa celkem 8 milionů lidí. Někteří přistěhovalci jsou původem Němci, kteří se vrátili ze zemí bývalého Sovětského svazu, kam je a jejich předky násilně přesunuli v době komunistické vlády nad východní částí Německa. Kromě už zmíněných Turků za prací odešlo do Německa i mnoho lidí

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

z Balkánu (přes 1 milion), Řecka, Španělska, Itálie či Polska. Německo za svou vlast si ale vybralo i několik set tisíc lidí z Afriky a Asie. Prostě německá společnost je dnes hodně barevná. A v přeneseném slova smyslu to platí i o jejich náboženském přesvědčení. V západní části převládají křesťané – dnes stejným dílem evangelíci (luteráni) a katolíci, po připojení bývalé Německé demokratické republiky (NDR) k nim přibyla spousta těch, kteří se označují za ateisty. S Turky i jinými přistěhovalci přišel do Německa islám, k němuž se tam hlásí skoro 5 milionů lidí, zhruba půlmilionové menšiny tvoří i buddhisté a hinduisté. Žijí tam dnes i židé, ale naprostá většina z nich byla vyvražděna během holocaustu za 2. světové války.

Rakousko má dnes přes 8,5 milionu obyvatel, a jak jsem řekl, jejich základem je původní germánské osídlení hovořící typickou rakouskou němčinou. Z doby Rakousko-Uherska jsou ale v Rakousku i menšiny Maďarů, Chorvatů, Slovinců i Bosňáků. Také tam žije menšina několika desítek tisíc Romů, jejichž integrace se ale daří lépe než u nás. V době 90. let minulého stolení za války na Balkáně (Srbského útoku na Chorvatsko a Bosnu a Hercegovinu) přišla do Rakouska další vlna přistěhovalců – hlavně Bosňáků, kteří posílili rakouskou muslimskou komunitu, k níž se hlásí asi 600 tisíc členů. Jinak Rakušani jsou tradičně katoličtí křesťané.

Pravým opakem Německa – co se charakteristiky složení obyvatel týče – je ***Polsko***. Ze současných 38,5 milionu jsou skoro všichni Poláky jak státní příslušností, tak i původem. Tedy původem západoslovanským. Je jich skoro 98 %. V Polsku tomu tak nebylo vždycky. Žila tam mnohamilionová menšina židovská, taktéž německá, spousta Bělorusů a Ukrajinců. To vše změnila 2. světová válka. Židé byli vyvražděni v koncentračních táborech nebo emigrovali (hlavně do Izraele), Němci byli vyhnáni (zbylo jich tam asi 200 tisíc). O Ukrajince a Bělorusy přišlo Polsko násilnou změnou hranic (toto území zabral Sovětský svaz, kompenzováno bylo územím po vyhnaných Polácích německého původu). Jak už jsem také zmínil, Poláci se téměř všichni hlásí ke katolické církvi, protože to pokládají za nezbytnou součást své národnosti. Přesto v posledním desetiletí přibývají ateisté, někdy i v reakci na poněkud útočnou a konzervativní převládající podobu polského katolictví. Je tam též malá pravoslavná menšina.

Slovensko se charakterem složení svého obyvatelstva blíží spíše Polsku než Rakousku, nebo dokonce Německu. Jediný významnější rozdíl je, že kromě Slováků, kteří mají stejný původ s námi (a částečně Poláky) a kterých je z 5,5 milionu obyvatel asi 86 %, tvoří významnou 10 % menšinu Maďaři. Jejich výskyt v jižních částech Slovenska je samozřejmě logický vzhledem k tomu, že po většinu historie bylo Slovensko součástí Uherska. Maďaři jsou – jak známo – z velké části potomci hunských kmenů, které se z Asie postupně přesouvaly od 4. století do východní Evropy a na Balkán. Dnes jsou ovšem Maďaři míšenci celé řady dalších etnických skupin, v nichž Slované a Germáni hrají rozhodující roli. Maďarům z onoho asijského původu zůstal hlavně jejich všem okolním národům nesrozumitelný jazyk (ugrofinský). I na Slovensku bývala dost početná menšina Židů, která dopadla podobně jako ta v Polsku. Významná část slovenských Romů se po 2. světové válce přesunula k nám, nicméně i dnes je jich tam asi 100 tisíc, zejména ve východní části. Také jsou na Slovensku malé menšiny české, rusínské a ukrajinské. Slováci se velkou většinou hlásí ke katolickému křesťanství, ale je tam – zvláště mezi Maďary – i významná menšina protestantská.

Vidíš tedy, že co se týče složení a původu obyvatel, se naši sousedé dost podstatně liší, přičemž ta dvojice, která je nám v tom daleko podobnější – Polsko a Slovensko – má s námi společnou i komunistickou minulost. Je tedy docela zajímavá otázka, zda či do jaké míry to hraje v této záležitosti důležitou roli. Každopádně současný příliv uprchlíků z Blízkého východu do Evropy ukazuje dost odlišnou reakci společnosti v těch zemích, které si komunistickou vládu odpustily – a námi, kteří jsme ji desítky let zažívali.

Může černoch reprezentovat Německo ve fotbale?

Projděte si současné německé fotbalové reprezentanty a sledujte, z jakých zemí pocházejí. Zaměřte se pak na Jérôme Boatenga. Děvčata se mohou podívat na německé atletky Lisu-Marii Kwayie, Yasmin Kwadwo, Tatjanu Lofamakanda Pinto a Shanici Craft.

V čem si dnes se sousedními zeměmi pomáháme?

Všechny čtyři země jsou našimi významnými obchodními partnery[53]. Německo je dokonce bezkonkurenčním dovozcem i vývozcem, se kterým si vyměňujeme celou třetinu našeho vývozu i dovozu. Slovensko je, co se týče vývozu, na druhém, Polsko na třetím a Rakousko (za Velkou Británií a Francií) na šestém místě. Co se dovozu týče, je Polsko (za Německem a Čínou) třetí, Slovensko čtvrté a Rakousko páté (před šestým Ruskem). Zajímavé je, že ani pro Německo nejsme nevýznamným obchodním partnerem. V roce 2015 jsme u něj byli na 8. místě mezi dovozci, např. před Velkou Británií, Rakouskem, Belgií, Ruskem či Španělskem. To je tedy to, co se dá zjistit hned.

O ***německé*** a ***rakouské*** pomoci našemu pohraničí jsem už psal. Jde o pomoc velmi podstatnou a není jen finanční. Například důležitá je naše spolupráce při péči o Chráněnou krajinnou oblast Šumava, zvlášť o její jádro – Národní park Šumava. Od našich sousedů se totiž můžeme poučit, jak taková dlouhodobá péče může vypadat a jak si v ní příroda dokáže s lecčím poradit (konkrétně to bylo velmi cenné v souvislosti s tzv. kůrovcovou kalamitou). Méně viditelná a známá je spolupráce západočeských a jihočeských vysokých škol s partnery na rakouské a německé straně, ale přináší dlouhodobě velmi kvalitní výsledky jak pro studenty, tak pro samotná vysokoškolská pracoviště. Velmi důležitá je naše spolupráce s Německem na úrovni armád a zpravodajských služeb. Cenné je vidět se i očima druhé strany. Proto ti doporučuji projít si aspoň jeden z *Konjunkturálních průzkumů*, které vypovídají o tom, jak němečtí investoři vidí situaci u nás, co pokládají za naše přednosti a výhody oproti jiným zemím, co naopak za nedostatky[54].

Když pominu naši spolupráci s ***Polskem*** v rámci *Visegrádské skupiny* – o čemž bude řeč později, pak jsou tu již z minulosti některé roviny vzájemnosti, navazující na setkávání našich disidentů z Charty 77 se zástupci polské Solidarity a některé důležité kontakty v prostoru katolické církve (například důležitá výpomoc polských kněží u nás, studia na katolické univerzitě v Lublině či Krakově). Celkově ale platí to, co nedávno konstatovala polská náměstkyně ministra zahraničí Henryka Joanna Mościcka-Dendys na setkání Česko-polského fóra: *Největší výzvou zůstávají negativní stereotypy a nedostatečný zájem na obou stranách hranice. Je potřeba širší veřejná debata o česko-polských vztazích, identifikovat nové cesty spolupráce a snažit se o upřímný dialog*[55]. Daří se ovšem místní příhraniční výměny a i to je do blízké budoucnosti nejnadějnější forma sousedské vzájemnosti.

Naše spolupráce se ***Slováky*** – zejména v kulturní oblasti, má ale dobrou a dlouhou tradici. A ani různé politické peripetie (zejména za doby vlády Vladimíra Mečiara) toto naše spojenectví nedokázaly zásadně nabourat. Příkladem toho jsou různé tradiční společné poutě a slavnosti – např. Cyrilometodějská na Velehradě, bratrství Čechů a Slováků na Velké Javořině. Už jsem také psal o tom, že na českých vysokých školáci studují desetitisíce Slovenských studentů – mimo jiné i na uměleckých fakultách (herci, režiséři, filmaři). Nezřídka spolu trénují naši sportovci, běžně mají česká mužstva české trenéry a slovenská zase české. Do pořadů rozhlasu a televize si Slováci často zvou české hosty, a – byť ne tak často – i do českých pořadů jsou zváni Slováci. Slovenská média dost pečlivě sledují dění u nás a část českých médií pozorně sleduje dění na Slovensku včetně působení tamního prezidenta Andreje Kisky.

Rozumíme ještě Slovákům?

Pro mou generaci to bylo samozřejmé, ale dnes to už tak samozřejmé vůbec není. Nejde pochopitelně o jednotlivá zvlášť záludná slůvka. S tím bychom si většinou ani my nevěděli rady (například čučoriedka, paradajky či chalan). Jde vůbec o schopnost pochopit smysl textu ve slovenštině. K tomu se mohou hodit třeba slovenské pohádky[56] nebo slovenské písničky.

---

53 https://www.czso.cz/documents/10180/32619282/vzonucr090616_4.xlsx/53948205-66e2-4c78-9f-70-3f87ee9a0287?version=1.0

54 http://tschechien.ahk.de/fileadmin/ahk_tschechien/Presse/PM_2016/CNOPK_konjunkturalni_pruzkum_2016.pdf
Další zajímavé výsledky jsou zde: http://tschechien.ahk.de/cz/pro-novinare/vysledky-pruzkumu/

55 http://www.mzv.cz/cesko-polske_forum/cz/programove_rady/setkani_programovych_rad_cesko_polskeho.html

56 Inspiraci je možno hledat tady: http://knihy.abz.cz/obchod/cizojazycna-literatura-pro-deti-slovensky

Češi a Slováci ve filmech na střídačku

Výskyt slovenských herců v českých filmech má dlouholetou tradici (od Ladislava Chudíka přes Milana Lasicu a Milana Kňažka až k Magdě a Emílii Vašáryové – abych uvedl aspoň ty největší hvězdy). Ale v českých filmech a seriálech můžeme vidět i slovenské herce mladší generace. A také čeští herci jsou obsazováni do slovenských filmů. Zadej tedy členům oddílu, ať najdou aspoň dva filmy, kde slovenští herci hrají ve filmu českém, nebo naopak čeští ve slovenském[57]. A jako prémii můžeš zadat, aby zjistili, ve kterém úspěšném českém televizním seriálu, který se vysílal i nedávno, hrála slovenská herečka jednu z hlavních rolí[58].

Visegrádská skupina

Tuto poslední část „sousedského" tématu jsem se rozhodl věnovat tomu, jak je důležité umět spolupracovat navzdory různým a někdy i důležitým a velkým rozdílům. Protože ten, kdo si myslí, že se nějak prosadí bez spolupráce s ostatními, tak má jen dvě možnosti: buď se tím rovnou odsoudí k neúspěchu, nebo bude muset sáhnout k metodám, které budou ostatní poškozovat a nakonec poškodí i jeho.

Inspirací pro vznik Visegrádské skupiny bylo setkání tří králů v maďarském městě Visegrád v roce 1335 – uherského krále Karla I. Roberta, českého panovníka Jana Lucemburského a polského krále Kazimíra III. Velikého. Mimo věčného přátelství si přislíbili spolupráci v politických i obchodních otázkách. O 656 let později si ze třech králů vzali příklad i maďarský prezident Árpád Göncz, prezident ČSFR Václav Havel a polský prezident Lech Wałęsa a 15. února 1991 dali vzniknout novodobé Visegrádské trojce. Podepsali deklaraci zaručující kooperaci v evropské integraci, která byla velmi důležitá v době náročného přechodu z totalitního režimu k demokratické společnosti. Po rozdělení České a Slovenské federativní republiky se aliance přejmenovala na Visegrádskou čtyřku či V4)

Tolik tedy základní fakta. Jistě významnou roli při zakládání Visegrádské skupiny hrála podobná výchozí situace oněch tří prezidentů: patřili v předchozím komunistickém režimu k disidentům a už v té době spolupracovali. Měli tedy dostatečnou vzájemnou důvěru i podobné vidění světa. Alespoň v tehdejší době. Po volbách v Československu roku 1992 se ovšem situace ukázala o dost komplikovanější. Nejen že došlo k rozpadu naší země, ale jak u nás, (Václav Klaus), tak na Slovensku (Vladimír Mečiar) se dostali k moci lidé, kteří této spolupráci nedůvěřovali[59]. To nakonec zhoršilo vyjednávací pozice všech čtyř zemí při vstupu do Evropské unie, i když k němu roku 2004 nakonec došlo. Všechny čtyři země také již před tím vstoupily do NATO, aby zajistily dlouhodobě strategicky svou bezpečnost.

I když to není příliš známé, V4 není pouze politická platforma pro členské země, ale má taky svůj kulturní rozměr. Mezinárodní Visegrádský fond (International Visegrad Fund) sídlí v Bratislavě a jeho cílem je podporovat společný rozvoj v oblasti kultury, vědy, vzdělání, turismu i příhraniční spolupráce. Dohoda o jeho vzniku byla podepsána 9. června 2000 v českém Štiříně. Každoročně od té doby podporuje celou řadu vzdělávacích a kulturních činností[60].

Kdy má spolupráce šanci?

Pokuste se stanovit podmínky pro to, aby spolupráce vašeho oddílu s nějakými jinými oddíly, spolky nebo jinými skupinami měla šanci. Začněte brainstormingem a pak se to pokuste uspořádat. Rozhodně by neměly chybět:

- Společně uznávané hodnoty, na kterých spolupráce může být postavená
- Společný cíl spolupráce
- Vzájemný respekt a uznávání kvalit ostatních
- Ochota upřednostnit společný cíl před vlastním prospěchem
- Trpělivost a schopnost racionálně vyjednávat a hledat společné cesty

57 http://literarky.cz/kultura/film/14836-na-festivalu-ve-zlin-se-pedstavi-eti-herci-ve-slovenskych-filmech
58 http://www.ceskatelevize.cz/porady/10266819072-vypravej/o-serialu/ (Andrea Kerestešová-Růžičková)
59 http://www.radio.cz/cz/rubrika/poznamka/klausuv-nazor-na-visegrad-se-nemeni
60 http://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/mezinarodni-visegradsky-fond

13. Naše Evropa

Změna, ke které došlo u nás v listopadu roku 1989, byla výrazně provázena heslem o našem ***„návratu do Evropy“***. Přesvědčení, že jsme byli důležitou součástí Evropy – rozuměj té vyspělé části světa – a jakousi nešťastnou náhodou jsme z ní na 40 let vypadli, bylo tehdy mimořádně silně přítomné. Volební kampaň pro červnové volby v roce 1990 ukázala, že pro mnohé je *„návrat do Evropy = plné krámy zboží“*, ale bylo jasné, že zřejmým potvrzením toho, že se vrátíme tam, kam patříme, bude naše co nejrychlejší přijetí do Evropské unie.

Jak se naše přijetí do EU protahovalo, pozvolna klesal u nás i zájem o Evropu. Válka na Balkáně nás sice značně zaskočila – že se blízko nás vůbec něco takového může dít (rozstřílená města, statisíce vyhnaných lidí na útěku, vyvražďování civilistů, masové znásilňování), ale Balkán jsme přece jen vždycky považovali tak trochu za Evropu druhého řádu. Časem také bylo jasné, že obchody u nás se od těch německých a rakouských budou ještě nějakou dobu dost lišit – stejně, jako se liší naše mzdy od těch v Německu a Rakousku. Nakonec jsme tedy v roce 2004 prvním celostátním referendem celkem přesvědčivě rozhodli, že do Evropské unie chceme, ale od té doby náš zájem o Evropu byl spíše kriticky podezřívavý: co si to zase na nás vymyslí a kde nás nějak přiskřípne. Tiše a bez velké vděčnosti jsme sice každoročně přijímali z EU masivní dotace (a za celou dobu našeho členství jsme byli vždy čistým příjemcem – na rozdíl třeba právě od Němců, kteří jsou trvale čistým plátcem do EU), ale naší hlavní starostí bylo, jestli se ty dotace někam neztrácejí a jestli za ně opravdu něco užitečného vytváříme. O tom časem začala pochybovat i příslušná místa EU. A když se v hovoru řeklo *„Evropa“* – tak se tím zpravidla myslelo mistrovství Evropy ve fotbale nebo aspoň kvalifikace na něj.

Až nyní, od roku 2015, je u nás Evropa zase téma. Je třeba hájit „evropské hodnoty“, Evropě hrozí „útoky muslimských nájezdníků“, „Evropa to nezvládá“. A my s ní. Dokonce se zdá podle převládající atmosféry ve společnosti za poslední rok, že ty největší hrůzy se odehrávají právě u nás. Každopádně debata o „evropských hodnotách“ opravdu není od věci. Když k ní přistoupíme zodpovědně a tvořivě, mohla by skutečně pro nás – i celou naši Evropu – znamenat příležitost k určitému probuzení. S Evropou se totiž opravdu poslední půlstoletí něco děje[61]. My – jako Češi – jsme nejdřív o tom moc nevěděli, protože jsme byli odříznutí „železnou oponou“. A pak jsme měli spoustu svých starostí. Ale teď je nejvyšší čas nezůstat stranou.

Evropa?

Jednoduchým startem do tématu *Naše Evropa* může být takový brainstorming: *Co se mi vybaví, když se řekne „Evropa“?* Bude určitě zajímavé slyšet od kluků či holek, jaké asociace mají ve skutečnosti spojené s tímhle slovem. Po sebrání všech nápadů se pokuste v nich udělat nějaký pořádek – k jakým oblastem se všechny sesbírané představy pojí. Ke stylu života, k typu počasí a přírody, k chování lidí, k materiálnímu zajištění, k dějinám, k vynálezům, k typu kultury…

Se staršími účastníky se můžeš pustit ještě dál a pokusit se udělat v tom nějakou hierarchii – co pro koho bude zvlášť důležité – a jak to bude z hlediska celé skupiny. Každý bude mít třeba tři nebo pět hlasů (podle počtu získaných původních nápadů) a může je rozdělit mezi sebrané nápady. Jak to dopadne?

Je něčím Evropa zvláštní?

Tohle je zásadní otázka. Zvlášť dnes. A vyjít bychom mohli právě z předchozí aktivity. Ukázalo se v ní, že s Evropou se pojí nějaké významné charakteristiky? Třeba že jsme nejbohatší kontinent? Nebo že základní životní podmínky jsou tady daleko nejlépe zajištěné skoro pro všechny lidi? Nebo že z Evropy vzešla věda, která proměnila svět? Nedochází tu k žádným velkým přírodním katastrofám – záplavám, hurikánům, zemětřesení? Lidé jsou tu dost namačkaní? Máme tu nejvíc kulturních památek? Neválčí se tu tak jako jinde ve světě? Dodržují se tu lidská práva? Tohle všechno se může objevit – a bude to do značné míry pravda. Ale přece jenom – to, co Evropu dělá Evropou, je minimálně o jedno patro hlouběji – a to všechno, o čem byla dosud řeč, je toho důsledkem. Poslechněme Václava Havla:

61 Někdo dokonce píše o „umírající Evropě“ - https://www.levneucebnice.cz/p/znavena-evropa-umira/

Neobyčejně šťastné spojení ducha antiky, židovské religiozity, křesťanství a čerstvé energie někdejších takzvaně barbarských kmenů vedlo posléze k onomu historicky bezprecedentnímu evropskému rozmachu, který dal postupně lidstvu bezpočet hodnot a který ovlivnil podobu celé soudobé planetární civilizace. Evropa jako by vnesla do života lidstva kategorii času, dějinnosti, objevila vývoj a posléze i to, čemu se říká pokrok. Možná že s odstupem staletí se budou celé dosavadní známé dějiny Evropy jevit jako jeden jediný den plný činorodého ruchu, velkých lidských vzepětí, velkých objevů ducha, velkého elánu a s nimi spojeným étosem expanze. Od tajemství bytí a spásy až po tajemství hmoty, od pokladů, které skrývaly vzdálené kontinenty, až po soubory politických hodnot, jako je důstojnost a svoboda člověka, vláda práva a rovnost občanů před zákonem – to všechno jsou oblasti, v nichž Evropa vykonala své obdivuhodné objevitelské dílo.

Toto své dílo šířila dál, začasté k prospěchu celého světa, začasté ovšem i k jeho neprospěchu. Vždyť dějiny Evropy nejsou jen dějinami šíření ideje spásy, svobody, pokroku a humanity, ale jsou i dějinami tvrdého potlačování jiných kultur, dějinami dobývání, drancování, kolonizace a vývozu velmi sporných artiklů, z nichž bych jen namátkově jmenoval jeden velmi nebezpečný, jehož důsledky mi bylo dáno poznat na vlastní kůži, totiž komunistickou ideologii. A vděčí-li svět evropskému duchu pokroku, vzmachu a trvalého hledání za tak dobré či užitečné věci, jako je demokracie, idea lidských práv nebo třeba televize či počítač, pak mu do značné míry vděčí i za své gigantické sociální rozpory, pyšně antropocentrické zacházení s planetou, kult konzumu i za to, že je přeplněn neuvěřitelně ničivými zbraněmi, které jsou začasté v rukách velmi podezřelých režimů. Smutným vyvrcholením této dvojsmyslné evropské expanze byly v tomto století dvě světové války, do nichž právě náš kontinent uvrhl svět.

Václav Havel: Evropa jako úkol[62]

Pokud to s Evropou opravdu myslíme vážně, nemůžeme se vyhýbat duchovním kořenům Evropy na jedné straně – a dějinné vině na straně druhé. Jen když neztratíme ze zřetele obojí, budeme připraveni být pevnými, a přitom neagresivními občany Evropy – i skutečnými ochránci a nositeli evropských hodnot. A pokud by tě k tomu zajímalo víc – tak si přečti aspoň to, co ti nabízím v poznámce. Projev papeže Františka při přebírání ceny Karla Velikého patří k tomu nejlepšímu, co k aktuální situaci Evropy zaznělo v posledním desetiletí[63]. Ono není k zahození, když nám, Evropanům, nastaví zrcadlo Argentinec. Ostatně Jeremy Rifkin, jehož knihu ti tam také doporučuju, je Američan.

Jakou Evropu bychom si přáli

Mohla by to vlastně být taková oddílová anketa na téma „evropských hodnot". Kluci nebo děvčata to sice takhle nejspíš vyjadřovat nebudou, ale za jejich touhami ty hodnoty určitě budou – svoboda, solidarita, spravedlnost, ochrana přírody, tolerance, možná i skutečná služba pravdě, která chce přijít věcem na kloub – padni komu padni. To by byl tvůj úkol: vytáhnout z jejich představ o Evropě, jaké hodnoty musíme hájit, aby se ty pěkné představy naplnily.

Hodnoty nejsou jen nějaké lehce naivní nápady v našich hlavách, nesídlí dokonce ani nad našimi hlavami v nějakém rajském prostředí. Skutečné hodnoty vyjadřují principy, podle kterých funguje náš svět. Jsou jakýmisi duchovními ohnisky, která přitahují naši mysl i naše srdce a tím směrují naše jednání tak, aby podporovalo růst života, růst dobra. Tohle odhalovat klukům a holkám je ústřední služba, kterou pro ně můžeš udělat.

Jak se stala Evropa bohatým světadílem?

Tohle je pátrání stejně tak zajímavé a napínavé, jako riskantní a ukazující nám i velmi problematické stránky naší civilizace. Už o tom bylo i v úryvku z Václava Havla. Na počátku bylo nepochybně řecké tázání po tom, co je vlastně základ našeho světa. V tom, že se ptali, nebyli Řekové originální. To se ptala

62 http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=173_projevy.html&typ=HTML
63 Papež František: *Sním o novém evropském humanismu* http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=23729
Papež František *K cestě do budoucnosti je třeba minulost* http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=21142
Jeremy Rifkin: *Evropský sen.* Evropský literární klub 2005 https://www.dobre-knihy.cz/evropsky-sen-81363.html

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

prakticky každá větší civilizace na světě. Ale zatímco třeba Indové ten základ pojmenovali *Brahma* nebo Číňané *Tao*, což obojí bylo v podstatě nepoznatelné Tajemství, tak Řekové si odpověděli: *Logos*. Tedy *smysl* – to, co lze uchopit rozumem a co je nakonec „nad slunce jasnější". Když se potom s tímhle řeckým přístupem spojilo židokřesťanské pojetí, pro které svět není božský, nýbrž je stvořením, které má člověk v Božích službách spravovat, mohla vzniknout evropská věda, pěstovaná od konce prvního tisíciletí v klášterech a posléze i na univerzitách. Ta postupně zajistila koncem středověku Evropě výraznou technickou převahu nad zbytkem světa.

Tuto převahu ale Evropa – tehdy hlavně Španělé a Portugalci, záhy následováni Angličany, Francouzi a Holanďany – proměnila nejen v úctyhodné stavby katedrál a hradů či jiná umělecká díla, ale ve dvojí agresi: vůči ostatním částem světa a posléze i vůči přírodě. Na obojí začala nahlížet jako na samozřejmý zdroj pro své bohatství. Neodpovídalo by skutečnosti, kdybychom jen Evropany viděli jako násilníky a ostatní jen jako oběti. V Asii, Africe, obou Amerikách i v Austrálii se válčilo o sto šest dávno před příchodem evropských dobyvatelů. Proto například Hernánu Cortésovi stačilo k vyvrácení říše Aztéků tak malé vojsko – pomáhaly mu ostatní kmeny porobené a krutě vydírané Aztéky. Ale způsob, jakým si Evropané počínali v jiných částech světa, byl v zásadě zcela bezohledný: Rozvrátili místní společensko-politický systém, zpravidla zahájili „pokřesťanštění" místních obyvatel metodami, nad kterými nám dnes vstávají vlasy hrůzou (byly samozřejmě čestné výjimky[64]) a začali z té země vyvážet její bohatství.

Stručně řečeno, evropské bohatství vyrostlo na jedné straně z evropské vědy a tvrdé práce, na druhé z bezohlednosti vůči ostatnímu světu včetně přírody. Co z toho dnes pro nás plyne?

Zavazující bohatství

Tenhle program by bylo nejlepší začít tak, že přineseš na schůzku tolik koláčků, kolik je členů oddílu, dáš je na podnos, aby je všichni viděli, nech je, aby je spočítali – a potvrdili si, že tam je pro každého jeden. A potom rozděl členy zhruba v poměru 1 : 5 a stejně tak i koláčky. Malé skupince dej na talířek pět dílů koláčků a velké skupině dej jen jeden. Nechej je reagovat – předpokládám, že začnou protestovat, že je to nespravedlivé rozdělení. Chvíli je nech a pak řekni: *„Možná že je to nespravedlivé, ale tihle, co jich mají 5× víc, i když je jich tak málo, patří teď do Evropy, tak mají na těch hodně koláčků nárok, zatímco vy, kterých je hodně, do Evropy nepatříte, ani do Spojených států nebo Kanady, tak, máte smůlu a máte nárok jen na tuhle malou část koláčků."*

Předpokládám, že takové vysvětlení stačit nebude – a mělo by to vést právě k objasnění toho, jak je možné, že ti v Evropě (a severní Americe) mají tolikrát víc než ti v ostatních částech světa. A poté bys měl přejít k debatě, jestli to tak má zůstat, nebo co se s tím dá dělat. A co by to znamenalo ve skutečnosti, kdyby se opravdu mělo všechno rozdělit nějak spravedlivě (s koláčky to nakonec zvládnete, ale praktické důsledky toho, kdybychom se měli ve prospěch těch mnohem chudších 80 % obyvatel Země vzdát svého „standardu", by znamenaly zásadní pokles naší životní úrovně).

Dokáže Evropa táhnout za jeden provaz?

To je skutečně zásadní otázka.

Z hlediska hospodářského není pochyb o tom, že by bylo nejlepší, kdyby Evropa byla jedním státem, kde platí jedna soustava zákonů, soudy rozhodují jedním způsobem a všichni počítají s tím, že se tato pravidla dodržují. V takové situaci by například nemohlo dojít k ohromným problémům, které vznikly v Řecku, nejprve kvůli falšování statistik a později neschopnosti Řeků situaci efektivně řešit. Ještě zásadnější je to v pohledu na celosvětovou (globální) ekonomickou situaci, kde žádný jednotlivý stát Evropy nemá šanci obstát v konkurenci nastupujících ekonomických dravců typu Číny, ale i Indie, Brazílie, Ruska – a samozřejmě i USA. Ostatně zranitelnost ekonomiky jednoho státu – byť tak silného, jako je Velká Británie, ukázal před časem úspěšný „spekulativní útok na libru"[65]. Rozdrobená Evropa tedy znamená – ekonomicky slabá.

Nejzjevnější, že by Evropa jako jeden státní celek byla mnohem silnější, je to z hlediska bezpečnostního. Všichni jsme se o tom přesvědčili při prudkém nárůstu příchodu migrantů. Málo zodpovědní politici i různí pracovníci médií sice s chutí vykládají, jak „Evropská unie nezvládá" ochranu hranic Evropy, jako by nevěděli (a možná to skutečně nevědí), že ochranu hranic si – aspoň zatím – musí zajišťovat kaž-

64 Například Bartolomé de las Casas, biskup indiánů v Mexiku, jezuité v Paraguayi nebo Matteo Ricci v Číně

65 https://cs.wikipedia.org/wiki/George_Soros

dý stát samostatně a EU do toho nemá co mluvit. A proto je to tak děravé – dodávám já. A Řecko s Itálií „to nezvládají“ a ostatní státy dílem odmítají jim účinně pomoct (známý problém s „kvótami“) a dílem hází všechnu vinu na ně.

Podobně by se daleko jednodušeji řešily otázky ochrany životního prostředí včetně používání či nepoužívání jadernách elektráren, energetických sítí, rozvodných soustav, dopravy, zdravotních standardů. Zkrátka kde co by šlo snadněji a efektivněji.

Jenomže Evropa má už dlouho úplně jinou tradici: hlavně si držet to svoje. Raději vládnout malému území – ale suverénně než se s někým dělit o moc nad územím podstatně větším. A k tomu se přidá, kolika různými jazyky se v Evropě mluví, jaké různé náboženské a kulturní tradice tu jsou, rozdílná životní úroveň mezi severem a jihem a také jaké křivdy si kdo nese z minulosti. Je tu zkrátka spousta překážek k tomu, aby Evropa „táhla za jeden provaz“. Do toho ještě někteří přidávají nutnost „hájit hlavně národní zájmy[66]“.

Přesto se někteří prozíraví duchové Evropy čas od času snažili z této nejednoty hledat cestu, která by dodala Evropě skutečnou sílu. Jedním z nich byl i Tomáš G. Masaryk. V knize Nová Evropa[67] mimo jiné napsal: *„Evropa tíhne ke kontinentální organizaci,… lidstvo a Evropa směřují ke sjednocení“.* Dokonce od něj pochází ono spojení, které se stalo heslem současné Evropské unie – *jednotná v rozmanitosti*. Masaryk totiž řekl: *„Evropa má být sjednocena, ale to neznamená, že má být jednotvárná. Naopak, vývoj spěje k rozmanitosti, k individualizaci… Skutečná federace národů nastane teprve, až národové budou volní a sami se spojí. K tomu směřuje vývoj Evropy.“* Přišel s tím ovšem v době, kdy se Evropa začala plnou parou řítit do katastrofy 2. světové války. A právě hrůzy, které tato válka přinesla, konečně odstartovaly proces opravdového hledání sjednocení Evropy. Na jeho začátku stála odvaha Francie a Německa odložit nepřátelství a navzdory tomu, co se stalo v nedávné válce, se smířit. A pak dva mužové, kteří měli nejen velkou vizi, ale i dostatek schopností pro ni učinit nezbytné kroky: Robert Schuman a Jean Monnet[68].

Jak a proč vznikla Evropská unie

I u nás je spousta lidí, kteří to dodnes nevědí. Ale pro vás by to mohl být docela napínavý program. Rozděl účastníky do čtyř skupin (zhruba stejně početných). Francouze, Němce, Italy a příslušníky Beneluxu (Nizozemci, Belgičané a Lucemburčané). Je právě po 2. světové válce – nejstrašnější válce v dějinách světa. Každý z uvedených národů přemýšlí, co se dá udělat pro to, aby se něco takového už nikdy neopakovalo.

Výchozí situace, kterou sdělíš účastníkům:

Francouzi: Za posledních 50 let je třikrát napadli Němci, vždycky je nejdřív porazili, teprve s pomocí ostatních (Britů, Američanů) se jim podařilo znovu se osvobodit. Byli světovou mocností, ale po 2. světové válce, i když nakonec patří k vítězům, jsou zdecimovaní.

Němci: Vyprovokovali dvě světové války, obě nakonec prohráli. Jejich země je zničená a je pod správou vítězných mocností. Přicházejí k nim miliony německy mluvících občanů vyhnaných z Polska a Československa, miliony vojáků mají naopak v sovětském zajetí. Chtěli být vládcem celé Evropy a nyní jsou sražení na kolena. Přesto zůstávají nejpočetnějším národem v Evropě.

Italové: Mají za sebou neslavné dobrodružství v Habeši a už podvakrát se ve válce přidali na stranu toho, kdo nakonec prohrál. I jejich země je vyčerpaná.

Belgičané, Nizozemci a Lucemburčané: Vždycky je ohrožovalo Německo a byli první na ráně. Vědí, že jsou příliš malí a slabí na to, aby se ubránili, když je napadne nějaká mocnost.

Cílem programu bude vyjednat nejprve uvnitř jednotlivých skupin a potom vzájemně podmínky, které do budoucna všem zaručí bezpečný život a prosperující vývoj. Každá skupina si tedy vydiskutuje, s čím půjde do závěrečného vyjednávání. Jde o to, co bude po druhých vyžadovat, a co jim naopak může nabídnout. Společné rokování všech čtyř skupin by mělo vyústit v písemný dokument – deklaraci – o budoucí spolupráci.

---

66 U nás v tom byl nejsilněji slyšet Václav Klaus

67 Masaryk, T. G.: Nová Evropa, Brno 1994, Doplněk;
viz též https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/3949/3054

68 Základní údaje jsou tady: https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_Evropsk%C3%A9_unie
https://europa.eu/european-union/about-eu/history_cs (také odkaz Zakladatelé Evropské unie)

Rámcovou směrnicí pro tvoje případné vstupy je toto stručné vymezení původního smyslu vzniku evropského společenství, které se postupně změnilo v Evropskou unii:

- *zabezpečení míru na evropském kontinentě*
- *překonání nacionalisticky orientovaných státních struktur*
- *umožnění společného trhu jakožto prostředku ke zvyšování hospodářského blahobytu*

Co dnes trápí Evropu?

„Evropa mocná, je moc nemocná…" zpívali Jan Werich s Jiřím Voskovcem krátce před druhou světovou válkou. Ačkoliv je dnes Evropa bezpochyby nejbezpečnějším světadílem s nejvyšší průměrnou životní úrovní, včetně minimální kojenecké úmrtnosti a schopnosti zkrotit kdekterou nemoc, Evropané nijak nejásají a většina z nich vidí budoucnost Evropské unie černě – u nás je to evidentní[69]. Čím to je?

V prvním přiblížení vidíme, že Evropa – zejména ta „stará tradiční demokratická" – ztratila vnitřní elán. V listopadu roku 2014 to docela stručně a jasně popsal papež František ve svém projevu k poslancům Evropského parlamentu: *Z mnoha stran je patrný všeobecný dojem únavy a stárnutí babičky Evropy, která už nemá plodnost a vitalitu. Zdá se, že přitažlivost velkých ideálů, které Evropu inspirovaly, ustoupila před byrokratickým technicismem jejích institucí. K tomu se druží některé poněkud egoistické životní styly charakterizované již neudržitelným blahobytem, často lhostejným vůči okolnímu světu, zejména k těm nejchudším lidem.* A klade představitelům Evropské unie zásadní otázku: *Jak tedy obnovit naději v budoucnost, aby mladé generace znovu nalezly důvěru ve velký ideál jednotné a mírumilovné, tvořivé a podnikavé Evropy, která respektuje práva a uvědomuje si vlastní povinnosti[70]?*

V podstatě se – byť poněkud zjednodušeně – dá říci, že současnou Evropu trápí to, že

1) se rodí málo dětí[71] – což má za následek celkové stárnutí evropské populace, a tím i vážné společenské a ekonomické důsledky,
2) nad zájmy rodiny, společenství i celé společnosti často vítězí individuální zájmy jednotlivců – což se projevuje neochotou lidí přijímat trvalé a dlouhodobé závazky (například vstupovat do manželství) – bez nich ale není možné udržovat potřebnou míru solidarity i zprostředkovávání tradic včetně hodnot,
3) čím dál tím více mladých lidí je dlouhodobě bez práce – vzniká doslova armáda těch, pro které se zdá, že není ve společnosti místo, není o ně zájem; často jsou to potomci přistěhovalců do Evropy z Afriky a Asie,
4) čím dál tím větší počet lidí postrádá nosný zdroj naděje, a tím i důvěru v budoucnost.

Jak vyléčit Evropu?

Není pravděpodobné, že by děti v tvém oddílu dokázaly nějak jasně pojmenovat hlavní současné neduhy Evropy. Proto bude třeba je uvést do toho, co je vyjádřeno v oněch čtyřech rysech současného „ochoření" Evropy. Možná se ti to povede jen u prvních dvou nebo tří, ale i to by bylo dobré. Můžeš třeba začít tím, že si uděláte přehled toho, kolik má kdo sourozenců a jak to vypadá u nich ve třídě[72]. A otestovat, kdo by chtěl mít ještě o nějakého sourozence navíc. A pak společně uvažujte o tom, proč tomu tak je a co by se s tím dalo dělat.

---

69 http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7556/f3/pm160504.pdf
70 http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=21141
71 Poněkud paradoxně je nejnižší současná porodnost v „tradičních katolických zemích" Itálii a Španělsku, ale prakticky v celé Evropě je výrazně pod hranicí 2,1 dítěte na ženu, což je podmínka udržitelnosti populace.
72 V současné době je u nás třetina jedináčků, skoro dvě třetiny má jednoho sourozence a nepatrný zbytek má sourozenců víc. Ještě před deseti lety bylo o dost více rodin se třemi dětmi i těch se dvěma.

Platí nějaká pravidla pro celou Evropu?

Dneska člověk docela často slyší: „Zase nám Evropa něco nařídila! Co si to zase v tom Bruselu vymysleli?!!“ Tu nám údajně předepisují, jak mají být ohnuté banány, tady zase zakazují naše skvělé pomazánkové máslo a kvůli „nim“ nemůžeme svítit našimi osvědčenými tradičními žárovkami. A na druhou stranu, když je třeba opravdu něco důležitého – jako třeba ochránit hranice Evropy před přívalem uprchlíků, tak je Evropa úplně neschopná.

Jak to tedy je?

O pravidlech, která jsou vlastně přírodními zákony, už mluvit nebudu. Naštěstí tedy působí i v Evropě – tak jako na celé naší planetě – a jak jsme přesvědčeni i všude jinde ve vesmíru. To, s čím jsme se zatím nějak přímo nesetkali, jsou pravidla daná *mezinárodním právem*[73]. Už víme, že právo uvnitř jednotlivých států dává dohromady většinou vláda, rozhoduje o něm Parlament (a tak trochu prezident) – a nad jeho dodržováním pak bdí soudy (které nejsou součástí vlády, ale jsou samostatnou institucí demokratického státu), případně státní zástupci a policie (to když ho někdo porušuje a je třeba ho vypátrat a postavit před soud).

Pravidla mezinárodního práva tedy musejí vznikat jinak: většinou na základě smluv států, které se rozhodnou pro vzájemnou lepší souhru přijmout i společně závazná právní ustanovení. Například v oblasti ochrany přírody je to prakticky nutné, protože to, co se děje s přírodou v jednom státu, skoro vždycky ovlivňuje i přírodu – a tím celý život – ve státech dalších. Někdy se do mezinárodního práva promítají i mezinárodní obyčeje, pravidla obdobná tomu, co platí v jednotlivých státech, nebo rozhodovací praxe soudů. Ještě zapeklitější je to s tím, kdo tato práva zajišťuje (když neexistuje obdoba vlády na úrovni státu) a kdo potom soudí toho, kdo tato práva porušuje.

Takovým evergreenem je třeba záležitost *lidských práv*. Ta byla dohodnuta v roce 1948 v rámci Organizace spojených národů ve formě *Všeobecné deklarace lidských práv*[74]. Stojí za to si ji přečíst. Jsou tam opravdu úžasně pěkně lidská práva vyjádřena. Jde jen o to, zda se opravdu dodržují – a co se děje, když ne. Světová policie nám chybí (a nejspíš se jí jen tak nedožijeme – určitě ne takové, o kterou bychom stáli). Ale přece jen se občas objeví něco, co ukazuje, že ani mezinárodní právo není tak bezmocné. Například soud, který soudil zločince z války na Balkáně, měl až překvapivě velkou sílu, i když zdaleka na všechny z nich nedosáhl[75].

Kromě toho pro státy sdružené v Evropské unii (a jsme u toho, čím jsme začali) platí určitá právní ustanovení (nařízení, směrnice, rozhodnutí a doporučení), která ovšem musejí projít schvalovacím procesem, v němž rozhodující slovo mají jednotlivé státy EU a jejich zástupci v Evropském parlamentu[76]. Takže obviňování „Bruselu“ je skoro vždycky nespravedlivé.

Jak je to s dodržováním lidských práv?

Vezměte si několik článků ze *Všeobecné deklarace lidských práv* – a debatujte o tom, jak jsou tato ustanovení dodržována u nás (případně jak u nás byla dodržována do roku 1990) a i v jiných státech. Zkuste pátrat, proč některá ustanovení dodržována nejsou.

Potřebuje Evropa ostatní svět?

To je tedy otázka! Nejspíš se ti nejdřív vybaví ruský plyn a ruská ropa. Rusko je i není Evropa – to je jasné. Ale co třeba v potravinách? Soběstačnost Evropské unie v oblasti potravin byla jednou z hlavních cílů velmi nákladné zemědělské politiky[77]. Ve většině potravin je dnes skutečně EU jako celek soběstačná – ale co s přebytky? A jsou tu i jiné záležitosti: Změna klimatu, která se týká celé planety. Také už zmíněné stárnutí Evropy. A bude Evropa pořád spoléhat na vojáky USA? Chce mít Evropa slovo ve světě – a má co říct? Co vy na to?

---

73 Mezinárodní právo je možné chápat jako soubor právních norem stanovících způsoby chování, které jsou nezbytné ke spořádanému soužití lidí na této planetě a které nejsou upraveny ve vnitrostátním právu jednotlivých suverénních zemí.

74 http://www.lidskaprava.cz/uploads/03_dokumenty/04_uvod/00_VDLP_UDHR-.pdf;
Dále viz též ***Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*** a ***Evropská sociální charta***

75 https://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_trestn%C3%AD_soud

76 https://cs.wikipedia.org/wiki/Pr%C3%A1vo_Evropsk%C3%A9_unie

77 https://www.vse.cz/vskp/id/1162569

14. Náš svět

Co to vlastně máme na mysli, když řekneme „náš svět“? Nejspíš v prvé řadě lidi, lidstvo jako celek, a dění, které uvnitř něho probíhá. Od všednodenních miliard drobností až po události, které živí mediální byznys a kterým svou pozornost zpravidla věnujeme i my. Počítáme do toho i určitý díl minulosti (například když říkáme „tak to ve světě chodí“) a také budoucnosti („kam ten svět spěje!“). Svět je prostředí, do kterého nepochybně patříme, i když bychom mnohdy raději zůstali stranou. Dotýká se nás, nezřídka mění i naše plány a nebere ohled na naše touhy – to je jasné. Ale jak je to s naším *vlivem na svět*. Jsem skutečně bezvýznamným práškem uprostřed miliard stejně bezvýznamných, nebo je to jinak?

Co dokáže internet?

Upřímně řečeno – něco, co jsme si ještě před 25 let vůbec nedovedli představit. Internet vytváří jakousi ***nervovou síť lidstva*** na naší planetě. Díky internetu mohou miliardy lidí prakticky naráz nejen něco sledovat (to mohly už díky televizi), ale také se nějak do probíhajícího dění zapojit. To je na jednu stranu úžasné. Představ si, že se třeba shání pomoc pro nějaké dítě, které potřebuje nákladný lék nebo nějakou operaci či přístroj. Nebo někdo má výborný nápad, k jehož uskutečnění by potřeboval pár set tisíc korun. Prostřednictvím internetu se o tom dozví statisíce a možná miliony lidí, z nichž každý může hned poslat na uvedený účet internetovým bankovním převodem (nebo ještě jednodušeji internetovou platbou přímo ze své karty) nějaký dar. Nemusí být nijak velký – pár set korun. Ale už jenom kdyby to bylo 100 Kč a poslalo je 1 000 lidí, je to 100 000 Kč. Podobné podpůrné kampaně už na internetu běží a jsou velmi úspěšné. A nemusí jít samozřejmě jen o peníze. Mnohdy jde o informace. Zvlášť, pokud člověk vládne ještě nějakým světovým jazykem, má rázem otevřený celý svět.

Tak tohle všechno, předpokládám, více méně víš. Jistě také víš, že na internetu kromě miliard užitečných informací jsou biliony naprostého škváru. Musím se přiznat, že když se u nás začal ve druhé půlce 90. let minulého století internet rozvíjet, tak mě vůbec nenapadlo, jak rychle a v jak strašlivé míře bude tenhle skvělý vynález zaplevelený. A co se teprve stalo s diskusemi! Smečky anonymních destruktorů mění téměř každou internetovou debatu v krátké době na stoku osobních útoků. To je samozřejmě smutné, ale ani to není to hlavní nebezpečí, které v sobě internet ukrývá.

Pro nás, kteří se snažíme podporovat děti a dospívající v jejich zdravém vývoji k dospělosti, je zvlášť důležité vybavit je pro používání internetu hlavně následujícími přístupy:

1) Internet ti může pomoct, ale jen když si budeš umět vybírat ty správné stránky a informace. O tom, které jsou ty „správné stránky“, je dobré se bavit s lidmi, kterým důvěřuješ a kteří jsou zkušenější.
2) Pokud narazíš na něco, co tě překvapí nebo kde si nejsi jistý, co si o tom máš myslet, svěř se tomu, kdo je zkušenější, a víš, že to s tebou myslí dobře.
3) Nikdy na internet nebo přes internet (včetně e-mailu, skypu atd.) nedávej nebo neposílej informace, které bys nechtěl/a, aby byly na titulní straně Blesku nebo na nástěnce ve vaší škole. Cokoliv umístíš na internet nebo pošleš jeho prostřednictvím, může být totiž zveřejněno nebo tě někdo může začít vydírat, že to zveřejní. Zvlášť časté a nebezpečné je posílání fotografií, za které by ses styděl/a, kdyby je veřejně vyvěsili. Tohle NIKDY nedělej!
4) Nikdy nechoď na schůzku s člověkem, kterého znáš jen přes internet. Bohužel není tak neobvyklé, že takové schůzky končí tragicky. S neznámým člověkem se napoprvé vždycky scházej v přítomnosti rodičů či jiných důvěryhodných dospělých lidí.
5) Pozor na „internetovou informační bublinu“. Zejména k tomu svádí Facebook: sejde se nás tam partička „kluků, co se spolu baví“ – kteří se vzájemně ubezpečují v tom, co chtějí slyšet, co podporuje jejich názory a vkus – a přestanou cokoliv mimo tuhle uzavřenou „informační bublinu“ brát v potaz. To je zvlášť dnes velmi časté.
6) Internet se zvlášť dobře hodí k vytváření naprostých desinformací. Stačí vzít nějaké video z YouTube a dát mu nějaký titulek, který zcela změní jeho skutečný smysl, umístit ho na svoje facebookové stránky – a je desinformace na světě.

Jak bezpečně používat internet?

Věnujte se na schůzce tomu, k čemu všemu se dá používat internet. Začni naším známým brainstormingem, aby se shromáždil dostatek podnětů, pak je zase roztřiďte podle podobných okruhů, kterých se možnosti použití týkají (získávání informací potřebných pro školu, sebevzdělávání, nakupování, posílání pošty, videohovory, ovládání svého účtu, přístup k databázím videí, hudby, obrázků atd.). A pak o jednotlivých okruzích veďte debatu, co je na tom použití zvlášť přínosné, a kde jsou naopak nějaká rizika. Nakonec celý program doplň šesti výše uvedenými principy bezpečného užívání internetu.

Cestou trika, čokolády a mobilu

Teď si ukážeme, jak věci, které běžně každý z nás používá, skutečně vznikají, a jak se k nám dostávají. Samozřejmě: mohli bychom reagovat podobně jako muž v jednom vtipu, když na otázku „Kde se bere elektřina?", odpověděl: „To je přece jednoduché – podívejte!" A zmáčkl vypínač. Předpokládám, že nikdo z tvého oddílu si nemyslí, že mobil, tričko nebo čokoláda se jednoduše koupí v obchodě – a tím je vše jasné.

Tyhle tři věci naší obvyklé potřeby (a spotřeby) jsem vybral úmyslně. Přivedou nás totiž k otázce – a jejím důsledkům – za jakou cenu si vlastně tyhle věci pořizujeme. Na první pohled nás stojí málo. Zejména ***triko***, kterým začněme. Bude bavlněné. Pokud to bude tričko obyčejné, pak je skoro jisté, že bavlna vyrostla a byla sklizená v Číně nebo v Indii. A tam byla také zpracována – včetně barvení. Zajímat nás bude dvojí: jak pěstování vypadá z hlediska dopadu na životní prostředí a kdo bavlnu sklízel, případně vyrobil přízi a z ní to tričko ušil.

Čokoláda – tu nikomu nemusíš představovat. Tedy pokud jde o to, jak vypadá a chutná. Ale jak se vlastně dostane do našich obchodů. Základem je kakao – což se běžně ví. Méně se ví, že kakao pochází ze Střední Ameriky a do Evropy ho přivezl dobyvatel Mexika Hernán Cortés. Než mohou být sklizeny nejlepší plody kakaovníku, potřebuje strom růst po dobu přibližně deseti let. Každý rok na stromě uzraje jen asi 50–60 plodů (roční úroda jednoho kakaovníku tak stačí přibližně na tři větší tabulky čokolády). Plody kakaovníku se ze stromu odsekávají ostrou mačetou nebo se očesávají hákovitým nožem upevněným na tyči. Pro sklizení plodů není možné použít stroje, jelikož strom neustále rodí další plody, takže kůra nesmí být poškozena. Sklizené plody se pak otevírají krátkými nožíky, případně klackem. Jak vypadá další proces, než vznikne skutečná čokoláda (která se vyrábí už pak většinou v Belgii, Švýcarsku, USA. Německu a také u nás), si můžeš přečíst třeba na stránkách cokolada.cz[78], ale i tady nás bude zajímat, kdo vlastně ty kakaové boby sklízí a praží – a jak za to dostane zaplaceno[79].

Nakonec nám zůstal ***mobil***[80]. Tam je to nejkomplikovanější – a taky vlastně nejsmutnější. Trochu si to zjednodušíme – a tak se soustředíme na jeho čtyři základní části: procesor (to je ta nejkomplikovanější část – „srdce" mobilu), pak baterie, displej a kryt. Když si koupíš takovou Nokii, nic z toho není vyráběno ve Finsku. Tam se to jen kompletuje a distribuuje do obchodní sítě. Procesor bude s největší pravděpodobností mít původ v Jižní Koreji (nebo v Hongkongu či Singapuru). Na displeje jsou specialisty Japonci. Kryty se vyrábějí převážně v Indii. A hlavní složky pro baterii pochází z Demokratické republiky Kongo (to je ten obrovský stát v centru jižní části Afriky, který býval belgickou kolonií). Tam se totiž těží největší část koltanu (kolumbitu-tantalitu) – kovu, který se dnes používá pro výrobu malých baterií i jiných výrobků mikrotechniky (například notebooků). Jak to tedy bude s mobilem?

Proč je tady ***fair trade***? Pěstitelé kávy, kakaa, čaje, bavlny, banánů nebo květin nedostávají za svou produkci dostatečně zaplaceno. Kvůli tomu je tady fair trade. Fair trade je ***dobrý obchod***. Lidem ze zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky dává možnost uživit se vlastní prací za důstojných podmínek, dostávají spravedlivě zaplaceno, jejich děti mohou chodit do školy a pěstují s ohledem na životní prostředí. Takový má přece obchod být[81]!

78 http://www.cokolada.cz/vyroba-cokolady/
79 https://cz.makechocolatefair.org/news/novy-americky-vyzkum-detska-prace-v-zapadni-africe-na-vzestupu
80 viz ***Po stopách ukradeného mobilu***: http://arpok.cz/wp-content/uploads/2013/02/Poznáváme-svět.pdf
81 http://www.nazemi.cz/cs/fairtrade

Fair trade – má to šanci?

Nejdřív členům oddílu přibliž, co to znamená „férový obchod" – Fair trade – a proč vůbec něco takového vzniklo. Pro jednoduchost se soustřeď na tři základní principy Fair Trade (celkem je jich dnes osm[82], ale nám budou stačit tři):

1) *Spravedlivá odměna*, která pokrývá náklady na pěstování a důstojný život celé rodiny
2) *Zákaz dětské práce*, aby děti pěstitelů a ostatních pracovníků mohly chodit do školy a měly čas na hry
3) *Ochrana přírody* – zejména nepoužívání pesticidů a geneticky modifikovaných sazenic

A teď se podíváme na naše tři tradiční výrobky:

Bavlněná trička – zvláště ta čínská jsou charakteristická tím, že jsou výrazně levná. Čím to je? (nechej děti přemýšlet). Je to z takové dálky, a přece je to podstatně levnější než běžná trička vyráběná u nás. Tyhle levné bavlněné věci z Číny jsou dokonce ohrožením oděvního průmyslu v Evropě. Rozluštění je jednoduché a smutné: stojí za tím práce dětí. Navíc bavlníkové plantáže jsou v Číně i Indii silně práškovány, což ubližuje jak přírodě, tak těm, kteří na plantážích pracují. Jsou tu tedy porušovány všechny tři principy Fair trade.

Čokoláda – i u ní si můžeme všimnout, že některé značky jsou podstatně levnější než ty ostatní. Zvláště ty prodávané ve velkých potravinářských řetězcích – Lidlu, Bille či Albertu. Po zkušenosti s bavlněnými věcmi už tady nejspíš budou děti ostražité – a právem. Kakaové boby se dnes pěstují nejen ve Střední a Jižní Americe, ale zejména v rovníkové Africe – Ghaně, Pobřeží slonoviny, Nigérii a Kamerunu. Pak také ještě v Indonésii. Nejvíc čokolády na člověka ale snědí v Belgii, Švýcarsku a Velké Británii – kolem 10 kg/rok. To my jsme se svými 2,5 kg/rok docela žabaři. Kakaové boby skutečně velice často sbírají děti, které se navíc nezřídka při osekávání zraní. Jak komplikovaný je to ale problém ukazuje pěkná aktivita, kterou připravila NNO Na Zemi[83]. Je bohužel dost časté, že zákaz dětské práce pokládají právě rozvojové země za další diskriminaci ze strany našeho bohatého světa.

Mobil – kromě toho, co nás asi napadne v souvislosti s Korejci a Japonci (totiž že to s tou prací už skutečně přehánějí na úkor všech ostatních stránek života) a opět dětské práce u Indů, se tady ukazuje ještě jeden tragický moment: koltan není pro Demokratickou republiku Kongo v prvé řadě zdrojem bohatství, ale je zdrojem válečného konfliktu, který už přes deset let ničí tuto zemi. Jednak jako občanská válka, jednak i nájezdy z okolních zemí. Všichni chtějí urvat co nejvíce z bohatství koltanu, protože velké firmy jako Nokia nebo Erikson ho berou od každého – a pak tvrdí, že není možno se dopátrat, od koho to vlastně je. Válka o koltan si vyžádala už pět milionů obětí.

Po těchto zjištěních se pusťte do závěrečné části: Má tedy vůbec nějaký pokus o *férový obchod* smysl? Rozhodujícími komoditami v oblasti fair trade jsou banány, kakao, káva, bavlna, cukr a čaj. V roce 2011 bylo do tohoto systému zapojeno 1,2 milionu farmářů. Dnes už je to 2,5 milionu. V roce 2013 dosáhl obrat fairtradových výrobků jen u nás 174 milionů Kč. Ve Švýcarsku je už polovina prodávaných banánů z produkce fair trade[84]. Zdá se, že to není úplně marné. A co si o tom myslí oddíloví kluci a holky?

Proč jsou některé země chudé[85]?

Předpokládám, že tuhle otázku sis už dávno sám položil. Byly doby, kdy si lidé tady v Evropě s chudobou dělali starosti jen tehdy, když se týkala jich nebo jejich blízkých. Možná že ještě i ty jsi zažil lidi, kteří pamatovali Velkou hospodářskou krizi z let 1929 až 1934, kvůli níž se i u nás spousta lidí propadla do chudoby. Byla to mimo jiné právě tato krize, která přinesla hlasy nacistům, fašistům i komunistům. I v Evropě je dnes možné běžně potkat lidi, kteří jsou – z hlediska toho, co pokládáme za standard životní úrovně – chudí. Dokonce jich (i v důsledku finanční krize z roku 2008) přibývá. Nejčastějším důvodem

82 http://www.fairtrade.cz/
83 http://www.nazemi.cz/sites/default/files/prednasky/kakao-ruzne-pohledy.pdf
84 https://cs.wikipedia.org/wiki/Fair_trade
85 Chudobou se zpravidla rozumí stav, který nezajišťuje člověku základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb. Je spojen se značnou hmotnou nouzí, nedostatkem potravin, nezávadné pitné vody, ošacení, špatné situace s bydlením, nedostatečným či žádným přístupem k základní zdravotní péči, vzdělání apod. Za hranici absolutní chudoby se pokládá situace, když člověk má na den méně než 1,25 $. Za méně než 2 $ žije dnes na naší planetě 2,7 miliardy lidí – zejména v subsaharské Africe a jižní a jihovýchodní Asii.

jejich situace je nezaměstnanost[86]. Ta sice v poslední době začala klesat, ale pořád je jen v EU více než 20 milionů práceschopných lidí bez práce.

Na dotaz, proč jsou někteří lidé chudí, se zpravidla vyskytují tři různé typy odpovědí:

1) ***Jsou chudí proto, že jsou neschopní*** – buď nic pořádně neumějí, nebo nechtějí pracovat. Jejich chudoba je jejich vinou.
2) ***Jsou chudí proto, že se „špatně narodili"*** – lidově řečeno „mají smůlu". Narodili se do poměrů, ve kterých je chudoba dlouhodobým stavem, proto jim chybí vzdělání i jiné předpoklady, které jsou nutné k tomu, aby se z chudoby dostali. Není to jejich vina, ale také se jim nedá nijak rychle pomoct.
3) ***Jsou chudí proto, že je nespravedlivý systém odměňování lidí***. Jejich chudoba není jejich vinou, ale obžalobou systému a lhostejností společnosti. Ve skutečnosti je okradli ti, kteří kvůli nespravedlivému nastavení systému mají neúměrně vysoké zisky. Tuto situaci je třeba změnit (než povede k násilné revoluci): jednak pomocí celé společnosti, jednak tím, že ti zvlášť bohatí se vzdají v jejich prospěch části svého bohatství.

Skutečná situace je komplikovaná tím, že obecně vzato platí všechny tři možnosti, jen se u různých lidí mění to, která se vztahuje právě na ně, případně která je u nich ta hlavní. A navíc – jedna věc je udělat dobrou diagnózu, a druhá začít tu situaci nějak napravovat. Kupříkladu o tom, že systém odměňování lidí je nespravedlivý, prakticky nepochybuje nikdo, kdo není úplně bezcitný. Ale pokusy o jeho nápravu – zejména ty, které to chtěly udělat „od základů" a rychle – dopadly naprosto tragicky. Jeden takový jsme v letech 1945 až 1989 zažili i u nás.

V současné době je chudoba považována za jeden z nejpalčivějších problémů našeho globalizovaného světa. Mezinárodní společenství vnímá chudobu stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, respektive zmírnit jeho dopady, nemá-li být nadále brzdou globálního společenského rozvoje.

Motivace západního světa pro boj s chudobou jsou převážně dvojího druhu. V důsledku ničivých světových válek 20. století vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci cítí spoluzodpovědnost. K tomu velkým dílem přispívá i rozmach komunikačních technologií a celosvětové turistiky.

Zadruhé pro boj s celosvětovou chudobou existují pragmatické důvody: globální jevy, které s chudobou mají spojitost (příliv migrantů a uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi a drogami a mezinárodní a lokální terorismus), ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí. S tím souvisejí i důvody ekonomické – rozvíjející se státy mohou představovat odbytiště výrobků vyspělých zemí a zdroj levné pracovní síly[87].

I chudoba, která se týká států nebo i celých velkých území (příkladně subsaharská Afrika), bývá vysvětlována velmi podobně jako chudoba jednotlivých lidí a rodin:

1) ***Mohou si za to sami***, a to jednak svou neschopností a neochotou vytvářet skutečnou prací hodnoty, o něž je ve světě zájem, nebo tím, že si neumí vládnout a jejich politika je prorostlá korupcí, kde se i veliká pomoc ztrácí. A ta neschopnost je důsledek jejich náboženství, kultury nebo rasy.
2) ***Mají smůlu***, že na jejich území není dostatek nerostného bohatství, podnebí je nepříznivé a půda neúrodná. S tím se ale nic nedá dělat.
3) ***Za chudobu*** těchto států a území jsou podstatnou měrou ***zodpovědní Evropané a dnes i Američané***. Svými kolonialistickými výboji rozvrátili život a původní kulturu na těchto územích, vyčerpali mnohdy jejich bohatství a za sebou zanechali chaos a bídu. Je dnes povinností těch bohatých těmto zemím pomáhat. Je to dokonce nejen v zájmu spravedlnosti, ale i celkového rozvoje světového hospodářství a světové bezpečnosti.

86 http://dumfinanci.cz/clanky/5290-aktualni-nezamestnanost-v-zemich-eu/
87 http://www.rozvojovka.cz/chudoba

Ještě, než se s dětmi v oddílu pustíte do uvažování nad tím, proč jsou některé země nebo národy chudé, rozmysli si následující informace. Začátkem srpna roku 2013 byly i u nás publikovány některé údaje (původně uveřejněné na mezinárodním ekonomickém portálu Zero Hedge[88]), které stručně reflektují to, co se vlastně dnes ve světě děje. Zde je přehled těch hlavních faktů:

- Z bohatých zemí jde jako pomoc každý rok do chudých států 130 miliard dolarů.
- Velké firmy však díky daňovým únikům vyvádějí podle zprávy Global Financial Integrity ročně z chudých zemí 900 miliard dolarů.
- Na úrocích z dluhů platí chudé země bohatým 600 miliard dolarů ročně.
- Kvůli obchodním pravidlům bohatých zemí přicházejí chudé země o 500 miliard dolarů ročně.

Sečteno a podtrženo – každým rokem jsou chudé země světa (zejména v Africe, Asii a Latinské Americe) obrány o dva biliony dolarů těmi nejbohatšími, zatímco od nich dostanou almužnu 6,5 % toho, co je z nich současně „vypumpováno". Velice opatrné odhady uvedené na stránkách české organizace Glopolis to vidí „jen" na bilion jeden, který každoročně „vytáhnou" ti nejbohatší z těch nejchudších zemí[89]. Nejsou tam ale započítány dluhy ani ztráty způsobené chudým zemím nemožností vyvážet své produkty. Každopádně strašlivým faktem zůstává, že drancování chudých zemí není minulost, ale nejčerstvější přítomnost.

Má chudoba řešení?

Průběh tohoto programu závisí na vyspělosti členů tvého oddílu. S těmi mladšími by bylo dobré začít nějakým příběhem o situaci chudých lidí, nejlépe dětí. A pak bys uspořádal brainstorming k otázce, proč si myslí, že jsou některé země chudé. Získané odpovědi uspořádej do hlavních typů názorů. Pak bys je seznámil s hlavními fakty, aby vyniklo, že příčiny jsou jak na straně chudých zemí – nestabilní režimy, případně časté občanské války, korupce, nevzdělanost – tak i na straně těch, kteří na tom vydělávají: zneužívají špatnou situaci chudých zemí, uzavírají s nimi nevýhodné smlouvy, neodvádějí daně, z nichž by tyto země mohly svou situaci zlepšit, podplácejí a tím dál podporují korupci. A poté přejdete k návrhům, jak by se to dalo řešit. Jelikož jde samozřejmě hlavně o to vůbec děti zaujmout problémem a vést je k tomu, že se musíme snažit přispět k jeho řešení, je třeba ocenit jakékoliv nápady.

Se staršími by bylo vhodné si nejdřív promítnout dokument ze seriálu ***Proč chudoba*** – nejlépe hned ten první: ***Ukradená Afrika***[90], kde jsou vidět skoro všechny základní důvody toho, proč je dnes chudoba některých zemí tak veliká a jak je spojená s ohromnou bezohledností a zločinem jak mezi těmi nejbohatšími, tak i mezi těmi, kteří v chudých zemích jsou zodpovědní za vládnutí a řízení klíčových hospodářských oblastí. Po zhlédnutí dokumentu by se měli členové oddílu pokusit dát dohromady hlavní zjištění ohledně chudoby – zejména toho, co ji v dnešním světě hlavně působí (spojení korupce a často i neschopnosti místních zodpovědných činitelů s bezuzdnou touhou po zisku zejména nadnárodních společností, které zneužívají chyby místních autorit i děr v právním řádu a neštítí se ani vyloženého zločinného jednání). Následně se v debatě pokuste navrhnout kroky, které by bylo třeba udělat pro nápravu. Inspiraci můžete najít třeba tady[91]. Na závěr byste se měli zabývat tím, jak sami můžete k řešení přispět (osvětou, spoluprací s nějakou spolehlivou neziskovkou – *Člověk v tísni* apod.).

Ohrožují nás ti, kteří jsou jiní?

Téměř po celé známé dějiny lidstva bylo napříč různými civilizacemi shody v tom, že „ti, co k nám nepatří" – tedy cizinci – jsou minimálně podezřelí, ne-li rovnou nebezpeční. Dokonce i v Bibli to můžeme najít mnohokrát. Tady uvedu jeden takový typický výrok: *Nesmíte jíst žádnou zdechlinu. Buď ji dáš bezdomovci, který žije v tvých branách, aby ji jedl, nebo ji prodáš cizinci*[92]. Jinakost druhých – od toho, že obývají území za řekou, přes to, že mluví (poněkud) jiným jazykem, vyznávají jiné bohy (či „jiného

88 http://www.zerohedge.com/archive/all/2013/
89 http://glopolis.org/cs/projekty/nelegalni-uniky-kapitalu/
90 https://www.youtube.com/watch?v=ztb2rx5oQxI; nebo ***Honba za půdou*** https://www.youtube.com/watch?v=AdxAlaHuC_Y
91 http://www.rozvojovka.cz/download/docs/384_cz-wbn-newspaper-2016.pdf
92 Deuteronomium (5. kniha Mojžíšova) 14,21

Boha"), až k tomu, že jinak i vypadají (barvou pleti, stavbou těla apod.), byla – a dosud mnohde je – chápana jako problém, leckdy přímo ohrožení[93].

Dají se nashromáždit možná i tobě známé argumenty, že tahle nedůvěra a strach z cizího jsou zcela „přirozené", že je pozorujeme i u zvířat a tím spíše u malých dětí. To je skutečně pravda. Některé děti velmi silně, jiné s menší intenzitou, ale prakticky všechny na přítomnost cizího, neznámého člověka reagují negativně. Představuje pro ně ohrožení. A tenhle způsob prožívání si mnozí lidé uchovají až do dospělosti. Zejména lidé, kteří nemají příliš velkou sebedůvěru, kteří mají „rádi své jisté". Podobně jsou na tom lidé uzavřených povah (introverti), kteří se celkově obtížněji seznamují s neznámými lidmi, i lidé s nedostatečnou důvěrou vůči světu[94]. A můžu ti prozradit, že mám pro tyhle lidi pochopení. V dnešním světě si mohou připadat podobně jako já tehdy v pěti letech, když jsem se ocitl z plzeňského rodinného domku na kraji města uprostřed pražského sídliště.

Jelikož ale dobu a většinou ani místo, kde prožíváme svůj život na téhle planetě, nemůžeme nijak změnit, je potřeba se s charakterem své doby zodpovědně a pokud možno tvořivě vypořádat. Právě tahle schopnost charakterizuje dospělého člověka. A tak jsme v současné době povoláni k tomu, abychom podrobili své strachy z jinakosti „cizinců" přezkoumání, do jaké míry jsou jen dětinsky iracionální a do jaké oprávněné. A pokud jsou v něčem oprávněné, tak co chceme rozumně a čestně podniknout, abychom případné ohrožení minimalizovali. A současně se musíme zajímat o to, zda naše setkávání s jinakostí – v míře daleko větší, než u nás byly předchozí generace zvyklé – není i šancí k lepšímu pochopení světa i schopnosti společně lépe řešit úkoly, před kterými stojíme.

Nechci lehkomyslně hovořit o „obohacování", které tváří v tvář současnému přílivu lidí prchajících z Afriky a Blízkého východu do Evropy a přinášejících s sebou do očí bijící jinakost bývá snadno zesměšňováno a leckdy až hystericky odmítáno. Má-li dojít ke skutečnému obohacení při setkání s jinakostí, pak cesta k tomu vede spíš přes určitou střízlivost spojenou se snahou porozumět a předčasně nesoudit než automatické nadšení, které se v nesnázích (jež nepochybně přijdou) snadno zvrtává ve frustraci, či dokonce zklamání a odmítnutí. Každopádně žádné řešení nepředstavuje snaha izolovat se, uzavřít se do ghetta, kam nepustíme žádnou jinakost. Na to nás už v roce 1999 upozornil docela přesvědčivě Václav Havel:

V prostředí plotů, dělicích čar a nedůvěřivého či pohrdavého vztahu k jakékoli jinakosti bývají ovšem takové vlastnosti jako laskavost, vlídnost, nezištnost či bezelstná upřímnost předmětem tichého posměchu. Cynismu, kariérismu, závisti, zbabělosti a zlobě – zvlášť jsou-li zahaleny do svatouškovského hávu – se v něm naopak daří.

Duch zdí může mít nakonec jediný důsledek: nenápadné ochromení tak důležitých údů demokracie, jakými jsou princip občanské rovnosti, úcta k nezcizitelným lidským právům, vůle k soužití, respekt ke kulturní odlišnosti a svéprávné a odpovědné občanství.

Duchu zdí je třeba čelit. Jsem přesvědčen, že to je v silách této společnosti. Stačí, když se ho nebudeme bát a když ho tak říkajíc obklíčíme svými lepšími vlastnostmi a začneme systematicky bořit po velkých zdech i zdi malé, které se pokouší tento duch stavět na vyprázdněných prostranstvích...[95]

Naše zkušenost s cizinci

Nejlepší by bylo, kdyby se ti povedlo uspořádat během roku aspoň jednu (lépe dvě či tři) setkání s nějakým cizincem, který tu u nás pobývá (například rodičem některého ze spolužáků někoho z oddílu nebo tvým známým). Pokud tuhle možnost nemáš, tak by stálo za to pozvat aspoň někoho, kdo má větší zahraniční zkušenosti. A také členové oddílu by mohli přidat ty své.

Ještě přidám k téhle problematice jednu poznámku, která mi přijde zvlášť v dnešní době důležitá. Týká se toho, co se zpravidla nazývá ***multikulturalismem*** – a co je v dnešní české společnosti pokládáno za příčinu všech možných problémů – zejména s přistěhovalci muslimského vyznání v Evropě. Samotný koncept multikulturalismu[96] má různé podoby, ale ta, o níž se nejčastěji hovoří, se chápe tak, že všechny

---

93 Viz např. http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7544/f3/ov160418b.pdf - výzkum CVVM z března 2016.

94 Nejčastěji jim v raném dětství chybělo plné nepodmíněné přijetí, které tuto důvěru hlavně u dítěte vytváří.

95 http://www.vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=projevy&val=118_projevy.html&typ=HTML

96 Jeho hlavním představitelem ve filozofické rovině je kanadský filozof a sociolog Charles Taylor.

kultury jsou stejně cenné, žádná nemá právo se vyvyšovat nad ostatní a každý má právo udržovat tu svou kulturu, i když třeba žije v prostředí kultury jiné, a tak se s ní dostává do rozporu třeba i z hlediska dodržování práva. V takovém pojetí se ale směšují určité rozumné myšlenky se zjednodušeními, která pak vedou k napětí, konfliktům a nakonec paušálnímu odmítnutí i toho, co je na multikulturalismu cenné.

Co je tedy třeba mít hlavně na paměti:

- Hodnocení jednotlivých kultur má smysl tehdy, když existuje kritérium, které nevychází z kultury jediné, ale je akceptováno napříč kulturami. Dnes za takové kritérium možno pokládat ***Všeobecnou deklaraci lidských práv***, která byla přijata zástupci prakticky všech kulturních okruhů. To, co je s ní v rozporu, lze považovat za nepřijatelné bez ohledu na konkrétní kulturu.
- V prvé řadě je třeba, aby člověk byl skutečně „doma" ve své vlastní kultuře. Rozuměl jí, vážil si jejích silných stránek i znal její slabiny. Bez toho nemůže s dostatečným nadhledem a otevřeností přistupovat ke kulturám ostatním, protože se cítí jimi ohrožen[97]. Strach je ale špatný rádce. Pod jeho vlivem dělají lidé špatné věci.
- K jiným kulturám má člověk přistupovat s respektem, se snahou jim porozumět a hledat, jak a v čem můžeme spolupracovat ve prospěch všeho a všech. To nevylučuje přiměřenou kritiku, ale ta je tím účinnější, čím víc je nesena skutečným zájmem o druhého. Samotné odsuzování nevede ke zlepšení, ale vytváření hradeb.
- Předpokladem dobrého soužití je uznávání důstojnosti všech lidí a respektování práva, které vychází ze *Všeobecné deklarace lidských práv* a v konkrétní podobě je výsledkem demokratického procesu.

Platí pro celý svět nějaká pravidla?

Podstatné informace k tomuto tématu jsme si do značné míry řekli už v souvislosti s Evropou. V rámci celého světa je situace ještě komplikovanější tím, že jsou zde jednak výrazné kulturní odlišnosti (o nichž byla předchozí část), jednak i politické uspořádání je daleko pestřejší než v Evropě: kromě diktátorských a autoritativních režimů (s nimiž má Evropa určité historické zkušenosti) jsou na světě i země s uspořádáním, které odpovídá spíš feudalismu než modernímu způsobu vlády[98]. Přesto raději znovu zdůrazním, že existuje *Všeobecná deklarace lidských práv*, která však nemá právní závaznost, a jsou státy, které se k ní tehdy v roce 1949 nepřihlásily[99]. Právní závaznost naopak má ***Mezinárodní pakt o občanských a politických právech***[100] z roku 1976, který je pro nás zajímavý tím, že na jeho základě vznikla *Charta 77*[101].

Samozřejmě že zůstává vážným problémem, kdo zajistí skutečné dodržování těchto práv. Celosvětovou organizací, která by měla nad tím bdít, je ***Organizace spojených národů*** (OSN), jejíž váha je spíš morální – a je třeba říct, že v současné době ne příliš veliká. Určitou politickou závažnost má naopak orgán OSN nazvaný ***Rada bezpečnosti***[102], která má pět stálých členů (USA, Rusko, Čína, Velká Británie a Francie) a deset, kteří se střídají, přičemž jsou voleni v OSN tak, aby zastupovali určité světové oblasti. Rozhodnutí Rady bezpečnosti – rezoluce – jsou brány jako základ pro hodnocení konfliktů ve světě, případně pro nasazení vojsk pod hlavičkou OSN. S ohledem na složení stálých členů je jasné, že domluva nebude vždy snadná, přesto se občas Rada bezpečnosti dokáže dohodnout na důležitých rozhodnutích.

---

97 Z toho hlediska je příznačné, že se náhle mnozí lidé u nás odvolávají na „evropské a křesťanské hodnoty", ačkoliv se o křesťanství do nedávna většina české společnosti nijak pozitivně nezajímala.
98 Například Arabské emiráty, Sultanát Brunej apod.
99 Bělorusko, Československo, Jihoafrická unie, Jugoslávie, Polsko, Saúdská Arábie, Sovětský svaz a Ukrajina.
100 http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1976-120
101 https://charta77.wordpress.com/; https://cs.wikipedia.org/wiki/Charta_77
102 https://cs.wikipedia.org/wiki/Rada_bezpe%C4%8Dnosti_OSN

Kromě těchto dosud uvedených pravidel ale podstatně náš skutečný život ovlivňují – a někdy přímo určují – pravidla, která působí poněkud obrazně řečeno ***„neviditelná ruka trhu“***[103]. Tedy pravidla, kterými se řídí svět podnikání, výroby, financí a obchodu. Je nepochybné, že tato oblast zajišťuje důležité předpoklady života. Současně ale v našem světě zaujímá tak silné mocenské postavení, že bere význam prakticky všem ostatním oblastem života. Papež František ve své encyklice *Laudato si'* to mimo jiné popisuje takto:

Je nevyhnutelné vytvořit normativní systém, který bude obsahovat nedotknutelná omezení a zajistí ochranu ekosystémů, dříve než nové formy moci založené na technicko-ekonomickém paradigmatu zničí nejenom politiku, ale také svobodu a spravedlnost. Za zmínku stojí nedostatečnost mezinárodní politické reakce. Podrobení politiky technice a finančnictví se ukazuje v selhání světových summitů o životním prostředí. Existuje příliš mnoho partikulárních zájmů a ekonomický zájem velmi snadno převládne nad obecným dobrem, manipuluje informacemi, aby nebyly dotčeny jeho projekty.

Spojenectví mezi ekonomikou a technikou staví stranou všechno, co není součástí jejich bezprostředních zájmů. Tak se lze dočkat pouze povrchních deklarací, osamocených filantropických počinů a snah ukázat citlivost k životnímu prostředí, zatímco jakýkoli pokus sociálních organizací o změnu věcí se ve skutečnosti považuje za obtěžování ze strany romantických snílků anebo za překážku, kterou je třeba obejít.

Obchody usilují o bezprostřední zisk, a proto ještě víc stimulují poptávku. Kdyby někdo sledoval společnost na této planetě zvnějšku, žasnul by nad podobným jednáním, které nezřídka působí až sebevražedně. Ekonomické mocnosti mezitím i nadále ospravedlňují nynější světový systém, kde převažují spekulace a snaha o finanční výnosy, a jsou nakloněny ignorovat každý kontext a dopad na lidskou důstojnost a životní prostředí. Mnozí řeknou, že si nejsou vědomi toho, že by se dopouštěli nemorálních činů; tato neschopnost mravního uvědomění vychází z neustálé roztěkanosti, jež nás zbavuje odvahy všímat si reality ohraničeného a konečného světa. Proto je dnes cokoli křehkého – jako například životní prostředí – bezbranné vůči zájmům zbožštěného trhu, které se staly absolutním zákonem.[104]

Pod vládou trhu

V tomhle programu se soustředíte na konkrétní projevy toho, jak se ekonomický tlak podepisuje na vašich rozhodnutích a na podmínkách vašeho života. Takovou typickou oblastí je například nadbytek hraček, které se hromadí v dětských pokojích, aniž by si s nimi někdo skutečně hrál. Dále snaha vyrovnat se ostatním v kvalitě (nákladnosti) oblečení i dalšího vybavení (typicky mobilu). Nakupování levných potravin, kterými sice šetříme vlastní peníze, ale nešetříme přírodu ani dětskou práci a potápíme ty, kteří se snaží potraviny produkovat šetrně a bez zneužívání dětí a jiných slabých členů společnosti. Totéž platí u jiných výrobků, jejichž cena může být nízká proto, že za nimi stojí dětská práce, drancování přírody a někdy i neplacení daní a obcházení autorských práv. Možná že i u nás se nakonec vyhazují potraviny[105]. Většina dětí by byla ráda, kdyby jim rodiče věnovali víc času. Ti jsou však v práci, mnohdy daleko víc, než je běžná pracovní doba. Proč? Mají leckdy obavu ze ztráty místa. Hrozba nezaměstnanosti je jako bič v „neviditelné ruce trhu“.

Optimálním vyústěním tohoto programu by bylo hledání možností, jak se oddíl i jeho jednotliví členové ve svém životě tomuto automatickému podléhání diktátu trhu budou bránit. Nač si budete dávat pozor, co budete ochotni obětovat, abyste podpořili zdravější a morálnější způsoby podnikání. Kde omezíte plýtvání, kde budete šetrnější.

Komu patří náš svět?

V návaznosti na předchozí část by se snadno mohlo zdát, že náš svět patří těm, kteří mají dostatek bohatství, aby si zaplatili – a podplatili – všechno a všechny. Zejména nadnárodním finančním skupinám. A často se tak skutečně chovají. Přesto jim náš svět nepatří. Komu tedy?

---

103 http://is.muni.cz/elportal/estud/esf/js08/dejiny/web/ch05s02.html; tento termín zavedený Adamem Smithem u nás v 90. letech velmi zpopularizoval Václav Klaus, v jehož pojetí transformace společnosti hrál klíčovou roli.

104 Laudato si' článek 53–56; http://www.kosmas.cz/knihy/210295/laudato-si.pdf

105 http://www.eea.europa.eu/cs/signaly/signaly-2012/zaostreno/plytvani-potravinami

Komu patří náš svět?

Na první pohled je tohle přece úplně hloupá votázka, jaká nemůže napadnout rozumně myslícího člověka. Jenomže my jsme se k ní dostali na občance cestou, která tak hloupá nebyla. A to je to, co mě na tom mate.

Účа vykládala vo tom, že hlavní vada toho režimu, kterej tu byl, ještě než sme se narodili – říkalo se mu socialismus – byla v tom, že nikomu nic pořádně nepatřilo. Vo všem se vykládalo, že to patří všem. Zatimco dneska všechno má svýho majitele, je jasný, co komu patří – a proto sme na tom tak dobře. Sice Koudelková, která má tátu už dva roky nezaměstnanýho, hned říkala, že se teda dobře nemají. Ale účа ji utřela, že dneska se může mít dobře každej, ale musí holt pořádně makat, a ne se flákat na podpoře. A Bibiana Kocourková se taky hned přihlásila, že to říkal i prezident v novoročním projevu – že se dneska máme všichni nejlíp. Karas sice vykřikoval něco vo tom, že to teda jejich táta se měl za komoušů líp, ale Karas vždycky nehorázně kecá, takže sme se mu všichni vysmáli.

Jenže pak to začalo bejt zajímavý, když se Honza Řehák zeptal, komu teda patří u nás lesy – to účа řekla, že věčinu zatím vlastní náš stát, pak soukromníci a obce, a dokonce něco i církev. To mě teda překvapilo, k čemu církev potřebuje lesy, ale Řehák se pak ptal dál, komu patřej silnice. Tak to účа říkala, že některý silnice – hlavně dálnice – patřej státu a ostatní krajům. A do toho se namotal Štefan Kobylka, kterej si hraje na velkýho ekologa, a zeptal se, komu tedy patřej řeky a naše ovzduší. Bylo vidět, že účа už tady pořádně neví. Říkala něco jako že to „určitě někomu patří". Nakonec vysoukala, že to je ten stát, ve kterým ty řeky sou nebo nad kterým to ovzduší je. Jenže Kobylka se zeptal, co řeky, který tečou přes několik států – jako třeba Labe. Nebo jak může státu patřit ovzduší, který se pohybuje třeba po celý Evropě. A to je fakt, že když nám třeba Němci na druhý straně Krušnejch hor zaneřádí ovzduší, tak to ničí lesy u nás.

A právě když se zdálo, že účа bude v koncích – tak najednou řekla: „No vidíte – to je to, co vám tu vykládám pořád. Když něco nemá svého jasného majitele, tak je to chyba, protože se o to nikdo pořádně nestará." Jenže na to se přihlásila Jana Hrubá a zeptala se: „A kdo se tedy pořádně stará o celej náš svět? Komu ten patří?" Účа byla zjevně překvapená, a tak jen zakroutila hlavou a pak ze sebe vypravila něco jako: „No, komu by patřil, přece nám všem, ne?"

Na tý vodpovědi bylo něco divnýho – to mi bylo jasný hned, ale protože zazvonilo, tak už sme se vo tom dál nebavili. Co mi na tom nesedělo, sem zjistil až doma: Účа přece nejdřív sama říkala, že když něco „patří všem" – tak to vlastně nepatří nikomu a je v tom pořádnej maglajs. Jenže když de vo náš svět, tak jí to nevadí. A přitom je jasný, že v tom našem světě pořádnej maglajs je. Teda to s tim voteplováním asi nebudou úplně jenom kecy. Co když ten náš svět vopravdu nepatří nikomu – a dopadne to s náma podle toho. Nebo patří?

A co si myslíš Ty? Patří ten náš svět někomu – nebo ne?

Tahle otázka samozřejmě směřuje k zásadním filozofickým tématům, takže nápady, které dáte dohromady, jistě budou mít už nějaký vzor v dějinách filozofického myšlení. A je dobře s tímhle typem uvažování děti seznamovat, protože běžně se s ním bohužel skoro nikde nesetkají. A přece – pokud je něco typického pro evropskou tradici (na níž se náhle dneska kdekdo odvolává), tak je to právě ono filozofické tázání a pátrání. V zásadě jde o odpověď na otázku, jaký to všechno má smysl: život každého z nás i lidstva jako celku, je-li nějaký smysl dějin, a pokud ano, tak jaký. Odpověď na tuto otázku totiž podstatně souvisí s tím, proč se vůbec snažit být *svědomitý, otevřený, přátelský, spravedlivý, tolerantní a nesobecký.* Vzpomínáš? Tím, jsme začínali. Každý, kdo to s výchovou myslí vážně, si dříve nebo později takové otázky musí položit. A bez odpovědí, za kterými je schopen stát celou svou bytostí, bude jeho výchovné působení velmi obtížné. Nebude totiž pro ty kluky a holky, kterým by chtěl pomáhat na cestě k dospělosti, přesvědčivý. A na to jsou děti a mladí lidé zvlášť citliví...

15. Naše planeta

Kdybychom se zúčastnili školního poznávacího výletu vesmírnou lodí po planetách naší sluneční soustavy, setkali bychom se s planetami vytvořenými z plynů, ledu a pevných látek. Viděli bychom chladný, -230 °C studený svět Pluta, dosahující pouhých dvou třetin našeho Měsíce, Plutův vlastní měsíc Cháron, modrý Neptun s mořem tekuté směsi vodíku, hélia metanu a amoniaku, Uran, planetu „ležící na boku" (osa jeho otáčení je horizontální vzhledem k oběhu kolem Slunce, k němuž je stále obrácen svým jižním pólem), plynný obr Saturn se známým prstencem, minimodel sluneční soustavy Jupiter s 39 měsíci, Mars s periodickými prachovými bouřemi a koryty, kterými kdysi proudila voda, a ohromnými vyhaslými sopkami, Venuši, jejíž teplota povrchu 450 °C by byla schopná roztavit olovo, s mlhou z kyseliny sírové, a nakonec Merkur, bez atmosféry, v níž by mohly shořet meteory, a proto rozbrázděný krátery s hrozivým rozpětím teplot od +467 °C do -183 °C. Všude buď velká zima, nebo velké horko, atmosféra buď příliš hustá, nebo chybějící, déšť hélia a mraky a moře z metanu. Jedno však mají všechny planety společné: nikde nic, co by připomínalo život.

Na Zemi by nás po průchodu atmosférou přivítalo šplouchání delfínů a křik ptáků. Naše planeta připomíná modrý vesmírný koráb plný života, obrovskou zoologickou zahradu, loď plující vesmírem plnou květin a motýlů. Dějiny života nejvíc ze všeho připomínají příběh: velký třesk, vznik sluneční soustavy a Země, vývoj života, vznik bytostí schopných si uvědomit existenci sebe samých a následně i harmonii celého vesmíru a schopných se tomu divit. Podle všeho, co o tom dnes víme, jsme už byli nějak obsaženi nebo zakódováni v nepředstavitelných teplotách a částicích velkého třesku. Hořeli jsme ve hvězdách. Za 15 miliard let po velkém třesku prostým vývojem událostí vznikají bytosti schopné složit Devátou symfonii a Fugu d moll. Od ostatních fantasy příběhů se však ten náš liší: stal se.[106]

Tady Marek Orko Vácha vylíčil naši planetu jako skutečný zázrak. I lidi tu charakterizoval jejich vrcholnými díly. Ti lidé ovšem jsou schopní nejen trápit a ničit sebe navzájem, ale také ničit samotnou planetu. Dokonce to vypadá, že jsou schopní ji opravdu zásadně ohrozit. Planetu Zemi jako ten krásný „vesmírný koráb" života. A my jsme účastníky tohoto dramatu, kteří se na to ale nedívají jen na nějakém plátně. Jde o náš život, o naši budoucnost, o naši zodpovědnost.

Co je na naší planetě krásné?

Je docela možné, že taková otázka kluky nebo děvčata v tvém oddíle zaskočí. Nebývají totiž zvyklí dívat se na naši planetu až s takovým nadhledem. Budeš jim muset pomoct. To, co je na planetě Zemi skutečně obdivuhodné, je život v různých podobách. Nejprve ten, který za život ani nepokládáme, protože probíhá pomalu – v řádu milionů a někdy i stamilionů let vytváří pohoří i reliéfy krajiny, jeskyně, kaňony, vodopády. A k tomu ještě proměny způsobené dvojím otáčením Země – kolem své osy i kolem Slunce: hra mraků na modravé obloze, nebo naopak stříbro Měsíce na černém nebi, různé tváře ročních období. Pak je tu bohatství rostlinné říše s nepřeberným množstvím tvarů, barev, povrchových „úprav" a vůní. Je docela příznačné, že když starověký biblický autor hledá formu pro vyjádření ráje, tak ji najde v krásné zahradě[107]. A konečně je tu celý vějíř tvorů, které naopak pokládáme za typické vyjádření života – včetně člověka, tvora schopného úžasné krásy i otřesné ošklivosti, velkodušnosti, při níž se tají dech, i zloby, při níž se dech tají rovněž. Lásky a nenávisti. Koruna i propast života.

Zázračná planeta

V současné době jsou k dispozici velmi kvalitní dokumenty o krásách naší planety. Já jsem ti tu dal odkazy na dva z nich *Krása planety Země – aneb kam směřujeme 1 a 2*[108]. Ale můžeš si najít i jiné – *Zázraky přírody* s Vladimírem Kořenem, 11. dílný seriálu *Zázračná planeta* atd.

Promítni si je na schůzce a pak se s členy oddílu o nich pobav. Co je zaujalo, překvapilo. Neboj se jim sdělit i to, jak to působí na tebe. Určitě to bude pro ně skvělá inspirace.

---

106 Marek Orko Vácha: *Tančící skály.* Brno 2003, Cesta, s 38 a 39
107 Genesis 1,8
108 https://www.youtube.com/watch?v=6VcEB-q1b_E; https://www.youtube.com/watch?v=zhg2XxogeQY

Je lidí na naší planetě moc?

Tohle je závažná otázka – a je příznačné, že na ni neexistuje jednoznačná odpověď[109]. Jedná se totiž o to, podle čeho to budeme posuzovat. Z hlediska plochy planety Země lidí určitě moc není. V *Malém princi* Antoine de Saint-Exupéryho se to dokonce v podání malého prince počítá: tehdejší dvě miliardy by se – shromážděné jako jedna velká manifestace – vešly na jeden malý tichomořský ostrůvek 20 × 20 mil[110]. Jsou sice území, kde jsou lidé skutečně hodně „nahusto" – v Macau, což je bývalá portugalská kolonie na jihovýchodním pobřeží Číny poblíž Hongkongu, je hustota 20 tisíc lidí na km^2, ale třeba u nás je to asi 120 osob (což samozřejmě na sídlištích je daleko víc), a jsou celá velká území, kde o člověka ani nezavadíte.

Daleko závažnější je potravinová, surovinová a energetická kapacita planety. Podle údajů OSN[111] je v současné době na naší planetě víc než 750 milionů lidí, kteří akutně trpí hladem. Před pětadvaceti lety to byl dokonce dvojnásobek, ale pořád je to příšerné množství. I v současném světě každých šest sekund umře jedno dítě hladem, 24 tisíc lidí denně[112]. Jak je to možné? Je opravdu málo jídla pro všechny? Když si uvědomíš, že před 25 lety bylo na naší planetě o více než miliardu lidí méně, ale dvakrát tolik jich hladovělo, je jasné, že je tu nějaký háček. A ten spočívá v tom, že na jedné straně roste naše schopnost vyprodukovat více potravin, na druhé straně se s nimi hrozně plýtvá. Třetina až polovina produkce potravin se momentálně vyhazuje. Snadno by se tím mohli nasytit hladoví. Rozhodně tedy není v současné době pravda, že je potravin málo (ve skutečnosti je jich dost), ale nedostanou se k těm, kteří by je nutně potřebovali pro záchranu života. V odkazech[113] ti k tomu nabízím velmi zajímavé informace. Aspoň něco byste si měli prohlédnout na nějaké schůzce a „dát o tom řeč".

Větší problém je se zdroji surovin a energie. Bylo vypočítáno, že pokud by všichni obyvatelé Země měli stejnou spotřebu (vody i dalších surovin) jako obyvatelé Evropy, USA nebo Japonska, musela by naše Země být minimálně trojnásobná. Takže tady jsme narazili skutečně na hranice, které nejen nejde překročit, ale současně ukazují, jak nespravedlivě jsou zdroje na naší planetě rozdělené. A – jak ti jistě dochází – my patříme k těm, kteří žijí na úkor většiny obyvatel planety. Jestliže při tom alespoň ve výhledu není snížení počtu obyvatel na zeměkouli, nýbrž jejich další růst[114], pak je jasné, že stojíme před kolosálním problémem.

Ten je navíc ještě prohloubený tím, že nedostatek zdrojů (zvlášť tíživý je nedostatek pitné vody – skoro miliarda lidí nemá dnes přístup ke kvalitní pitné vodě[115]) nutně vyvolává vzájemná nepřátelství (jak mezi „bohatými" a „chudými", tak mezi „chudými" navzájem, ale tvrdý boj se vede i mezi těmi „bohatými"), takže se všude možně válčí a tím se dál hromadí neštěstí. A pak není divu, že stamiliony lidí jsou dnes na útěku a mnozí chtějí konečně do bezpečí – a tak se hrnou do Evropy, případně do USA a Kanady, které přece jen působí jako oázy míru.

Jednání OSN

Zkuste si takové simulované jednání v OSN, kdy rozdělíš členy oddílu do dvojic či trojic, které budou zastupovat některé typické skupiny obyvatel Země (např. USA, Čína, Indie, Rusko, Evropa, Nigérie, Brazílie, Japonsko, Austrálie, Saúdská Arábie, Egypt). Připraví si doma aspoň stručný návrh toho, jak situaci hladu a omezených zdrojů řešit. Ty jim k tomu poskytni několik zásadních informací. A na příští schůzce uspořádáte takové veřejné slyšení, kde každá skupina předloží své řešení. Bylo by dobré hlavní rysy každého řešení zapisovat. Po skončení prezentací se pokuste o nich diskutovat. Jaké jsou jejich přednosti či nedostatky.

---

109 https://www.prirodovedci.cz/geograf/clanky/hrozi-zemi-prelidneni
110 Cca 1 014 000 000 m^2
111 http://www.osn.cz/wp-content/uploads/sdgs_pro_deti_4-1.pdf
112 http://www.lonweb.org/hunger/hung-cec-eng.htm
113 https://www.youtube.com/watch?v=kM8Mkhacues (krátké video o plýtvání potravinami v zemích EU)
https://www.youtube.com/watch?v=XM4cznYYmDg#t=60.5250158 (slovenský dokument)
https://www.youtube.com/watch?v=JBTpcSg0VBE (stručný souhrn lékaře)
https://www.youtube.com/watch?v=IqfD3p8Fn-g (anglicky)
114 https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/pocet-obyvatel-sveta-poroste-rychleji-kvuli-africe/r~050fcf363f7011e494e8002590604f2e/?redirected=1474814374
115 http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=8&tema=152

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Smyslem tohoto programu samozřejmě není „tlačit“ děvčata a chlapce k tomu, aby „vyřešili“ tyto veliké problémy, s nimiž marně dosud zápasí politici i odborníci z celého světa. Program jim má ukázat, že tady stojíme před něčím, co běžnými dosavadními postupy nemůžeme zvládnout. Co rozhodně bude vyžadovat daleko větší ochotu naslouchat druhým, slevit ze svých požadavků a ustoupit. Určitě se to neobejde bez uskrovnění nás, kteří žijeme v té bohaté pětině světa. A také bez určitého přerozdělení bohatství, dnes silně soustředěného do rukou několika málo procent nejbohatších (o tom už ostatně byla řeč v souvislosti s chudobou). Budeme muset vzít vážně omezení, která nám dává naše planeta – život zaměřený na neustálé zvyšování spotřeby a systém, který tento růst spotřeby pokládá za nutný ke svému úspěchu, je neudržitelný a nutně vede ke kolapsu celého světového společenství. A bude třeba daleko více podporovat výzkum a vzdělání.

Čím trpí naše planeta?

Na naši planetu můžeme nahlížet jako na velký živý organismus[116] nebo jako vesmírné těleso, které je podmínkou i nositelem života. V obou případech je tím, oč v té úvodní otázce běží, ochrana života. Čím ten život ohrožujeme?

Člověk – nepřítel planety?

Prohlédněte si nejdřív jedno ze dvou videí *Jak člověk ničí planetu*[117] nebo *Globální dopad člověka na přírodu*[118]. Poté uspořádej debatu, v níž se nejdřív pokuste dát dohromady hlavní sdělení – oč v tom videu hlavně jde (to krátké ukazuje člověka jako bezohledného nepřítele všech ostatních tvorů i samotné planety, to delší ukazuje, kam vede neprozíravost, která trpí neschopnost omezit požadavky a spotřebu, což vede k drancování a globálnímu oteplování, což lidstvo zásadně ohrožuje). Pak se zaměřte na některé dílčí momenty, které někoho zaujaly. Nakonec se zabývejte tím, co je typické pro naši společnost, případně co se týká přímo vás – a co se s tím dá dělat.

Ještě ti tu nabídnu přehled těch hlavních ohrožení, kterým musí naše planeta čelit. Jsou jasně popsány v první kapitole encykliky papeže Františka ***Laudato si'***[119]. Kapitola se jmenuje *Co se děje našemu domovu* a na jejím vytvoření se podílela řada předních odborníků. Jejich mluvčím byl ředitel postupimského Ústavu pro výzkum dopadů klimatu prof. Hans Joachim Schellnhuber[120]:

1) Znečištění ovzduší, půdy i vodstva odpady a jednání ve stylu „použij a vyhoď“
2) Klimatická změna působená a urychlovaná lidskou činností
3) Nedostatek pitné a čisté vody
4) Hubení rostlinných a živočišných druhů nezbytných pro udržování řádu v přírodě (ničení biodiverzity[121])
5) Zhoršení kvality lidského života a sociální úpadek
6) Globální nerovnost
7) Poslední dvě skutečnosti mají za následek ozbrojené konflikty, které rovněž ničí naši planetu

Jakou budoucnost má naše planeta?[122]

Na tuto závěrečnou otázku odpověď závisí podle toho, zda se na Zemi díváme hlavně jako na planetu sluneční soustavy, nebo jako na nositelku života, který si navíc uvědomuje sám sebe. Při tom prvním hledisku (k němuž se vztahuje i doporučená kniha v poznámce) je před námi ještě několik miliard let. Vypadá to tak na tři. Záleží to na životnosti Slunce a jeho vývoji. Takže pro uplatnění hlediska druhého máme celkem dost času ☺.

116 https://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_Gaia
117 https://www.youtube.com/watch?v=AXi8bLAsbig
118 https://www.youtube.com/watch?v=_IfZMSDT-Nw
119 http://www.kosmas.cz/knihy/210295/laudato-si.pdf
120 https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Joachim_Schellnhuber
121 http://www.enviwiki.cz/wiki/Biodiverzita
122 http://www.kosmas.cz/knihy/121443/zivot-a-smrt-planety-zeme/

To druhé hledisko se tedy hlavně ptá po možnostech rozvoje života na Zemi – a to ve všech jeho důležitých rovinách – tedy nejen v rovině biologické, ale i duševní a duchovní. A tady je zřejmé, že času moc není. Aspoň pokud nechceme přispět k nějaké přírodní či klimatické katastrofě, jakou zatím lidstvo nezažilo. Je jistě možné, že i pak by došlo k „restartu" vědomého života na naší planetě, ale rozhodně by to nebylo hned a v jistém smyslu by se začínalo „od nuly". V šedesátých letech minulého století se pokládala za největší hrozbu pro svět i planetu atomová válka. Dnes vidíme, že si dokážeme zničit naši planetu i bez ní. Stačí k tomu nenasytnost a nespravedlivé rozdělení bohatství.

I když je jasné, že tahle hrozba je velice reálná, přesto cílem této publikace nebylo tě vyděsit, ale povzbudit (a skrze tebe „tvé" oddílové kluky a holky) k tomu nestrkat hlavu do písku, nýbrž s nadějí čelit všem výzvám současného světa. Opravdu vzít za svůj celoživotní program, že záleží na každém, jestli si dokáže opravdu ***pozorně všímat*** toho, co se děje kolem něj i s ním, dá si práci ***o tom pečlivě uvažovat***, a nakonec z toho vyvodí vše potřebné k tomu, aby mohl ***odpovědně jednat***. K takovému životu vyzývá tahle publikace. Životu, který rozhodně není snadný, ale je úžasným dobrodružstvím, které má smysl.

Naděje není optimistické přesvědčení, že všechno dobře dopadne,
ale jistota, že ať to dopadne jakkoliv, má to smysl.
Václav Havel – Dopisy Olze

Co nám říkají hvězdy?

I ve městě se mi občas stávalo, že jsem na nočním nebi viděl hvězdy. Ale teď – na táboře uprostřed lesů – to bylo něco docela jinýho. Při noční hlídce jsem si to všechno mohl konečně pořádně prohlídnout. Nádhera! Taková, že mě při ní až mrazilo v zádech. Tam totiž bylo vidět, že to není jen tu a tam nějaká hvězda. To byly úplný mračna hvězd.

Teprve tam mně došlo, jak je ten vesmír obrovskej. Připadl jsem si proti němu jako malinkatej prášek. Naprostý nic! A napadalo mi všechno možný. Třeba – co když si ten vesmír taky prohlíží mě? Že je to směšný? No jasně že to nejdřív vypadá naprosto praštěně. Ale když si já – taková nicka – prohlížím ten nekonečnej, ohromnej tajemnej vesmír, proč by totéž nedokázal i ten vesmír? Že nevidím jeho oči? To přece nevadí – signály se dají přijímat i úplně jinak – to ví každej, kdo má třeba i jen obyčejnej mobil. Ten vesmír mi totiž najednou vůbec nepřipadal jako nějaká „mrtvá hmota". Jako by nějak ožil. Nebo se na mě někdo díval skrze ten vesmír?

To jsem se teda dostal k podivnejm otázkám. Doposavad mě nic takovýho nikdy nenapadalo, ale tam na tý lesní louce pod hvězdama se to najednou nějak probudilo. Jak to, že já vůbec tady na tý louce jsem? Co tu dělám – na týhle planetě Zemi? Jasně – mohl bych si říct: je to náhoda a nedumej o blbostech. Jenže od tý noci na hlídce pod hvězdama mi takováhle odpověď přijde jako hloupost nejtrapnější. Potřeboval bych se s někým poradit. S někým, kdo by se mi nesmál. S někým, kdo podobně aspoň jednou v životě slyšel „mluvit" hvězdy...

Dokážeš mu poradit?

Rozsáhlejší aktivity

Třífázový model – EUR

Na úvod této části ti nabízím jednu účinnou metodu učení: třífázový model EUR (***e****vokace,* ***u****vědomění si významu,* ***r****eflexe*). Jde v něm především o dobře promyšlený sled různých aktivit a činností, v nichž účastníci zkoumají vlastní poznání, uvědomují si vztahy v poznatcích, hledají vlastní východisko problému, zpracovávají informace, hodnotí a nakonec porovnávají dosaženou změnu. Je osvědčenou cestou v oblasti zážitkové pedagogiky a vůbec mimoškolní výchovy.

Popíšeme si jej nyní podrobně.

Evokace (E)

Účinná evokační strategie má tři základní cíle:

1. ***Vybavit si, co již o tématu vím, co se jen domnívám, jaké mám k tématu otázky.*** Účastník je přiveden k tomu, aby o tématu začal samostatně přemýšlet, což je velmi významná aktivační činnost. To, co účastníci na začátku učení aspoň nějakým způsobem vědí, se v procesu vybavování (evokování) strukturuje a díky tomu se v další fázi mohou nové informace zařadit na vhodné místo v jejich mysli. Znalosti, které nepřijímáme nahodile, nýbrž jako součást nějakého kontextu, jsou trvalé. Při učení se spojuje nové s již známým. Základem pro nové, hlubší porozumění se účastníkům stává soustava předchozích znalostí.
2. Druhým cílem fáze evokace je ***zaktivizovat účastníky***. Efektivní učení předpokládá aktivitu samotného učícího se jedince. Bez ní k žádnému učení dojít nemůže. Aby byli účastníci schopni porozumět výkladu a dokázali z něj trvale čerpat, musejí se aktivně zapojit do procesu učení. Aktivním zapojením rozumíme to, že přemýšlejí samostatně a užívají vlastního jazyka k vyjádření svých myšlenek. Ve fázi evokace si účastníci sami ujasňují, na jaké úrovni jsou jejich znalosti tématu.
3. Třetím cílem evokační fáze je ***vzbudit vnitřní zájem účastníků řešit předložený problém – tedy učit se***. Učení se zřejmým smyslem je daleko efektivnější než takové, kdy učící se jedinec smysl svého učení nevidí nebo se s ním nedokáže ztotožnit. Zde mají účastníci před sebou konkrétní cíl, k němuž jejich práce směřuje, a tento cíl si stanovili sami tím, že si zformulovali vlastní otázky, na které je třeba hledat odpovědi. ***Již v této fázi se učí (není to jen příprava)***.

Docela dobrou metodou pro evokaci je brainstorming, který, předpokládám, znáš, ale pro jistotu shrnu jeho hlavní rysy. ☺

Brainstorming

Cílem této metody je získání co největšího počtu návrhů, postojů, názorů a myšlenkových nápadů žáků v co nejkratším čase.

Na začátku je třeba zadat téma, otázky nebo nedokončené věty, na které se má skupina zaměřit. Během dalších několika minut se členové skupiny vyjadřují – sdělují vše, co je na dané téma napadne, a zapisovatel všechna vyjádření postupně zaznamenává na tabuli. Zapisuje vše, co je řečeno, ať je to jakkoliv irelevantní – mimo téma, hloupé nebo vyzývající. Během této doby se nevede žádná diskuse, protože účelem je vyprodukovat maximum různorodých nápadů, myšlenek a představ.

Během tohoto vyburcovaného myšlení se nic necenzuruje ani nehodnotí. Teprve po uplynutí vymezené doby mají účastníci možnost se k návrhům vyjádřit a vyvolat diskusi ke všem vyprodukovaným myšlenkám a nápadům. Jestliže je tok nápadů a myšlenek pomalý, může vedoucí napsat na tabuli i některé své nápady a názory, ale měl by před tímto krokem vždy počkat.

Metoda brainstormingu sjednocuje skupinu. V dobře vedených skupinách má každý člen příležitost se vyjádřit a přispět svým nápadem tak, že skupina cítí, že nápad a myšlenka každého z nich stojí přinejmenším za záznam na tabuli. Skupina se zaměřuje na hromadné (společné) řešení problémů a zabraňuje tak vytvoření soutěživé atmosféry, kdy se členové přou o své vlastní nápady a myšlenky a vynucují si jejich akceptaci. Skupina naopak spěje k vytvoření atmosféry spolupráce se společným vkladem myšlenek a názorů, kdy je primárním protivníkem samotný řešený problém, ne jiný člen skupiny.

Uvědomění si významu (U)

V průběhu této fáze se aktivně zpracovává nový zdroj informací, prochází novou zkušeností, a to například prostřednictvím čteného textu, zhlédnutím filmu, poslechem přednášky, zážitkové aktivity nebo exkurzí a pokusem. Nové informace si účastníci propojují s těmi, jež si vybavili a utřídili už v první fázi učení.

Základními úkoly této fáze je:

a) udržet zájem účastníků vyvolaný ve fázi evokace;

b) podnítit účastníky, aby sledovali, jak se vyvíjí jejich vlastní chápání nových poznatků.

Jakmile textu rozumějí, začnou si nové informace ukládat do vlastních vědomostních schémat, která pak zdokonalují a upevňují. Zdroj nových informací by měl být vedoucím dobře promyšlený, aby přinesl něco nového, zajímavého a uceleného. Nové informace musejí zodpovědět hodně z otázek účastníků, a přitom je nesmějí zahltit podrobnostmi tak, že ztratí orientaci.

Nově získávané informace nebo formulované myšlenky se propojují s vlastní dosavadní vědomostní strukturou účastníků. Dochází k rekonstrukci jejich původního schématu podle objevování a pochopení vztahů. Uvědomují si, co potřebují zjistit a doplnit. Tato potřeba se projevuje vznikem otázek, na něž hledají odpověď. Účastníci pracují samostatně nebo v kooperaci s ostatními. Kooperace přispívá ke zpětné vazbě i k hodnocení vlastního poznání, aktivně vytváří spojení mezi starým a novým poznáním. V této fázi je mimo jiné možné využít např. metodu R/A/F/T (R – role, A – auditorium, F – forma, T – téma), kterou teď popíšu:

R/A/F/T

Postup R/A/F/T, vyvinutý Carol Santovou (1988), nabízí procvičování celé škály řečnických vztahů: o různých tématech, pro různá obecenstva, s různým záměrem. Přidává ještě jeden rozměr: psaní v různých formách. Vedoucí zadá celé skupině téma a potom všichni pracují formou brainstormingu – volně vymýšlejí různé role lidí, kteří by o takovém tématu mohli psát. Potom je každý účastník požádán, aby specifikoval obecenstvo, pro které by daná osoba psala. Nakonec mají účastníci ještě vymyslet formu, jakou by text měl mít.

Pokyny pro vedení R/A/F/Tu:

- Zadejte téma. Přemýšlejte o tématu, které je předmětem místního zájmu – nějaké kontroverzní téma, ale ne příliš vyostřené. Napište je na flipchart či tabuli.
- Přemýšlejte o tom, jací lidé by o takovém tématu mohli psát. Každý si vybere jednu roli, takže ve skupině bude rolí pro psaní na jedno téma více. (Jako alternativu můžete zvolit brainstorming šesti rolí a pak mohou účastníci pracovat ve skupinách po čtyřech až šesti – každý v jiné roli).
- Každý účastník si představí, pro koho by text měl být určen.
- Každý si vymyslí formu, jakou by text měl mít.

Diskuse by měla proběhnout společně, aby se účastníci mohli navzájem podněcovat v představivosti. Čas na psaní musí být omezen (asi patnáct až dvacet minut).

V závěru programu mohou účastníci číst své texty v malých skupinách, vyvěsit je na zeď pro ostatní nebo je nabídnout k publikaci v oddílovém časopise na dané téma.

Reflexe (R)

Jde o reflexi poznaného, osvojeného, změněného. Účastníci si revidují, co nového se naučili, revidují změny v oblasti:

- ***kognitivní*** – co se naučili, co jim zůstává nadále utajeno a co chtějí vědět?
- ***metakognitivní*** – jak se tomu naučili, jak myslí, jak zapadají nové poznatky do dříve známého, jaký účinek mělo učení a myšlení na jejich původní názory?

Tyto fáze tvoří kostru celého postupu. Vedoucí volí podle vzdělávacích cílů a charakteru tématu metody, jimiž budou probíhat poznávací procesy odpovídající modelu EUR.

Program směřuje ke struktuře vzdělávacích cílů – kognitivních, afektivních a výcvikových.

Na reflexi se při běžném programu často zapomíná, ač je stejně závažná jako dvě fáze předchozí. Během ní si účastníci ***třídí, sjednocují, systematizují vše nové, čemu se naučili, a nové poznatky si upevňují, přetvářejí svá původní vědomostní schémata***.

Pro reflexi je důležité, že si ji dělá každý účastník za sebe. Vedoucí v ní nemůže sledovat vytvoření nějakého jednotného názoru nebo to, co by si měli zapamatovat všichni. Proto také – ve snaze předejít tomu, aby si účastníci vybírali věci nepodstatné – není řešením jim ty důležité jen tak nadiktovat. Je třeba účastníky naučit, jak se podstatná věc pozná. To se jim bude hodit po celý život, i když si v dané chvíli různí účastníci jako podstatné vyberou rozličné informace.

V této fázi má být splněno několik základních cílů:

a) účastníci vyjadřují myšlenky a získané informace **vlastními slovy**;
b) účastníci si **mezi sebou vyměňují názory**, čímž získávají jiná vědomostní schémata;
c) účastníci se **ohlížejí za procesem učení**, kterým právě prošli, a formulují si svůj nový obraz tématu (co teď o něm vědí, co si potvrdili, opravili, jaké otázky zůstaly nezodpovězeny, čemu by se chtěli v daném tématu příště naučit). Užitečnou pomůckou může být ***Pětilístek***

Pětilístek (Cinquains)

Schopnost shrnout stručně téma, názor, postoj je velmi důležitá. Vyžaduje důkladnou úvahu založenou na bohatých vědomostech. Cinquains je „básnička", která vyžaduje slučování informací a názorů do stručných výrazů, které popisují námět nebo o něm uvažují.

Cinquains pochází z francouzského slova „pět". Cinquains je tedy pětiřádková básnička. Tato metoda se zpočátku může zdát náročnou, a tak je lépe začít ve dojicích.

Pokyny pro tvoření pětilístku:

Zadejte téma.

- Každý bude mít 5 až 7 minut na napsání svého cinquains na papír.
- Potom se obrátí ke svému partnerovi a dohodou společně vytvoří z obou cinquains jeden.
- Partneři budou muset hovořit o tom, proč napsali právě ten či onen výraz, navzájem se obohatí, ujasní si své chápání tématu a rozšíří si slovní zásobu. Cinquains vytvořené v párech mohou být sdíleny s celou skupinou pomocí meotaru a fólie. Tak dojde k další diskusi.

První řádek je jednoslovné téma, námět (obvykle podstatné jméno):

NÁZEV

Druhý řádek je dvouslovný popis námětu, jaký je:

POPIS

Třetí řádek vyjadřuje třemi slovy dějovou složku námětu:

CO DĚLÁ

Čtvrtý řádek je čtyřslovný výraz ukazující vcítění se do námětu:

POCIT

Poslední řádek je jednoslovné synonymum, které rekapituluje podstatu námětu:

OPĚTOVNÁ FORMULACE PODSTATY

Zpracováno podle
PaedDr. Pavel Lazárek
Metody vedoucí k rozvoji kritického myšlení
Cesty katecheze č. 2/2012

Každý má své bohatství[123]

Cíl: *Symbolický:* Každý dává malý kousek ze sebe, něco přináší – svou osobnost, své zkušenosti, dovednosti, v součtu je to velká hromada, kterou se zde navzájem můžeme obohatit.
Praktický: Program může přispět k lepšímu poznání účastníků, a tak jim následně umožnit, aby se mohli vzájemně na sebe obracet s nějakou otázkou či žádostí o radu nebo pomoc.
Výchovná kategorie: starší děti 13–15 let
Počet účastníků: družina/oddíl
Typ akce: vícedenní pobyt, tábor
Roční doba: celý rok
Prostředí: kde se dá dobře sedět a je teplo (místnost nebo v létě louka)
Doba trvání: 40 až 90 minut (podle počtu otázek i účastníků a jejich vyspělosti)
Čas na přípravu: 10 minut
Počet organizátorů: aspoň 2
Pomůcky: kamínky (přinesené účastníky, je dobré mít nějaké v zásobě pro zapomnětlivé), ošatka

Úvodní příprava

Na rituál-hru si předem každý přinese hrst kamínků (aspoň 20). Pokud se programu účastní lidé, kteří pocházejí z různých míst, je symbolicky vhodné, když si kamínky přinesou odtamtud. Program je možno využít i pro vzájemné seznámení na rádcovském kurzu či jiné podobné akci.

Vlastní provedení

Účastníci sedí v kroužku, příjemná, klidná atmosféra (svíčky, hezké místo uvnitř nebo – je-li hezky – venku). Jeden z organizátorů přečte motivační příběh (Svatební kytice). Dva organizátoři: jeden čte otázky, druhý chodí s miskou v kruhu a sbírá kamínky. Všichni ostatní se zúčastňují předávání kamínků (kamínky můžou, a nemusí dávat i organizátoři – spíše ano).

Po přečtení otázky následuje kratičká pauza, pak každý, kdo na otázku může odpovědět kladně, položí svůj kamínek do misky, se kterou obchází druhý organizátor. Po skončení kolečka přichází další otázka atd. Po vyčerpání připravených otázek můžou být účastníci vyzváni, aby ostatním položili svoji otázku.

Pokud je program jako úvodní poznávací aktivita, zde může končit. Jinak je vhodné provést reflexi: *Každý, kdo sedí v kruhu, přináší něco ostatním a celému společenství, nikdo nepřichází s prázdnou jenom brát, každý něco dává ostatním (své zkušenosti, znalosti…) To, že něco umím, něco jsem zažil a teď to přináším s sebou a nabízím ostatním, symbolizuje to, že dám svůj kamínek na společnou hromádku.*

Námět na využití symboliky kamínků na závěr tábora či jiného delšího pobytu:

Vedle ohně leží hromada větších kamínků (velikost něco mezi pingpongovým míčkem a tenisákem). Během rituálu si každý vezme jeden kamínek – nebo ho dostane od vůdce tábora či jiného nosiče kamínků.

Symbolika: Každý jsme dali něco ze sebe táboru – to symbolizovaly malé kamínky na začátku. To, co každý z nás dal ve prospěch ostatních, se spojilo, vzájemně obohatilo a já si z tábora odnáším už ne hromádku nesourodých kamínků, ale jeden pořádný kámen.

Praktický význam – mám něco hezkého na památku.

Příklad možných otázek

1) Kdo je v naší organizaci sedm let a déle?
2) Kdo přečetl alespoň deset knížek Jaroslava Foglara?
3) Kdo měl některého z rodičů členem naší organizace?
4) Kdo měl některého z prarodičů členem naší organizace?
5) Kdo se účastnil vodáckého putovního tábora?
6) Kdo byl s oddílem aspoň ve třech cizích zemích?

---

123 Program se tradičně uskutečňuje pod názvem *Kamínky* jako úvodní rituál na akcích skautského vzdělávacího střediska Gemini, kde byl vymyšlen.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

7) Kdo přivedl nováčka do oddílu?
8) Kdo našel pro oddíl nové tábořiště?
9) Kdo samostatně vedl letní nebo zimní tábor?
10) Kdo se podílel na přípravě a vedení putovního tábora nebo expedice?
11) Kdo se podílel na přípravě a vedení akce pro veřejnost?
12) Kdo vymyslel nebo se podílel na vymýšlení hry, kterou si zahrálo aspoň 50 lidí?
13) Kdo absolvoval lesní kurz?
14) Kdo vydává nebo se podílí na vydávání oddílového, střediskového nebo jiného skautského časopisu?
15) Komu vyšel článek ve veřejném časopise nebo novinách?
16) Kdo na táborech našel místa v krajině, která má stále v mysli a na která by se rád vracel?

Příklad otázek „neoddílových“:

1) Kdo umí hrát na nějaký hudební nástroj?
2) Kdo ovládá nějaký cizí jazyk?
3) Kdo umí plavat?
4) Kdo umí vařit?
5) Kdo umí opravovat elektropřístroje?
6) Kdo umí druhým pomáhat s počítačem?
7) Kdo umí dobře psát?
8) Kdo je schopný něco natočit na video?
9) Kdo se zajímá o pomoc rozvojovým zemím?

Svatební kytice

Petr ležel na rozkvetlé louce za potokem směrem k lesu, kde prožil většinu svého dětství. Co všechno se tu za ty roky událo! Teď však vidí před sebou jen tu jedinečnou tvář, jejíž úsměv v posledních měsících vládl nade vším. Jana! Zítra touhle dobou už Petr a Jana budou svoji. A pak je čeká cesta do nového bytu ve městě, kde oba dostali i práci. I proto se Jana rozhodla, že svatební kytici si nasbírá sama – právě z květin, které jim budou připomínat louky jejich dětství…

Jak tak Petr leží, hledí vzhůru a z modra oblohy se k němu sklání Jana, zdá se mu, že slyší různé drobné hlásky. Hlásky? Není to jen šelest cvrčků? Nebo vzdálený brum čmeláka? Ne – nic z toho. Opravdu tu někdo mluví…? Těžko rozsoudit, když Petr skutečně usnul. Ale aspoň můžeme nahlédnout do jeho snu. Tam totiž ty hlásky znějí jasně a srozumitelně. Právě tam někdo říká:

„Myslíte, že se jí má žlutá hlava bude líbit? Neleskne se moc? A není to vůbec trapné, že mám tak dlouhý krk?“

A vzápětí jiný hlas volá: *„Ať dělám co dělám, pořád jsem střapatá – a k tomu ještě modrá. Dřív jsem si myslela, že je to tak v pořádku, ale teď mám tedy hroznou trému, jestli si mě Jana vybere. K tomu ještě ty moje chlupaté listy…“*

Jenomže to už zase volá někdo jiný: *„Kdybych já měla aspoň jednu jasnou barvu, ale co ta moje strakatina! To se přece už dneska nikde nenosí…“*

A odkudsi z větší výšky zaznělo: *„Nosí, nenosí – aspoň ti nikdo neotrhává lístky a nebrumlá při tom ‚má mě rád, nemá mě rád‘. Já všude vyčuhuju – a jistě proto se nakonec na mě nedostane.“*

Načež odkudsi zazněl zvonivý smích: *„Teda dámy, jak vás poslouchám, jste najednou jedna skromnější než druhá – a přitom se ve slunci vypínáte den co den velmi sebevědomě. To já tu svou hlavu pokorně skláním, protože ji ani pořádně nemůžu unést. To bude důvod, proč si mě Jana nevybere!“*

Skutečně: na té louce probíhal hotový sněm květin, z nichž každá toužila být vybrána do svatební kytice, kterou si zítra bude z nich tvořit Jana. Pryskyřníky, chrpy, violky, kopretiny, zvonky – a také hvozdíky, chrastavce, hrachory, čekanky, hlaváčky, jetel i lomikámen. Zatím si na louce žily docela bezstarostně, moc se nestaraly o to, jak působí a čím jsou vlastně pro louku důležité, ale teď bylo všechno jinak. Tenhle byl moc červený, ten zase dlouhý, té chyběla výraznější vůně, tenhle se naopak za ní styděl…

„Docela by se tu odborník na květinové komplexy vyřádil,“ pomyslel si v tom snu docela pobaveně Petr – když zaslechl jen takové vzdychání. Jako tiché, smutné ševelení. Docela blízko. Aha – to vzdychala tráva lipnice hned vedle Petrovy hlavy.

„Proč vzdycháš, lipnice?“ zeptal se jí účastně Petr.

„Ále – jak nemám vzdychat, když slyším, jak tu všechny ty květiny, daleko krásnější než já, vykládají, jak se asi do té Janiny kytice nedostanou. To já nemám vůbec šanci. Já jsem jen obyčejná tráva, které si nikdy nikdo nevšimne. Co já bych asi tak v té svatební kytici dělala?“ – a zase se pohroužila do svého tichého naříkání.

Petr jí chtěl nějak potěšit, jenomže najednou všechno zmizelo – a slyší docela jasně a zblízka Janu, jak napůl překvapeně, napůl rozesmátě říká: *„Jé, Petře, vždyť ty jsi tady usnul. Pojď rychle, všichni už na nás čekají!“* A události skutečně nabraly překotné tempo – jak to zpravidla v posledních hodinách před svatbou bývá. Takže ani s Janou nestihl pohovořit o tom svém zvláštním snu – a pak už na něj vlastně skoro zapomněl. Vždyť ho čekaly události daleko důležitější…

Teprve, když Janu spatřil, jak vystoupila ve svatebních šatech před kostelem z auta i s kyticí v ruce, vzpomněl si Petr znovu na sen na louce… Byly tam. Všechny: kopretiny se žlutými terči a bělostnými okvětními kvítky, modravé chrpy i zvonky, výrazně žluté pryskyřníky stejně jako malé violky… A všechny obepínal kruh vytvořený z jemných hlaviček trávy lipnice. I pro ni tam bylo místo. I díky ní byla ta kytice skutečně krásná.

Kytka identity[124]

Cíl: Účastníci a účastnice reflektují vlastní identitu a pojmenují její jednotlivé složky.
Účastníci a účastnice si uvědomují jedinečnost každého člověka.
Účastníci a účastnice porozumí rizikům generalizace založené na skupinovém pojetí identity.
Výchovná kategorie: starší děti a dospívající 13–18 let
Počet účastníků: 5 až 20
Typ akce: jakákoliv, kde se dá sedět a psát
Roční doba: celý rok
Prostředí: kde se dá dobře sedět, psát a je teplo (místnost nebo v létě louka)
Doba trvání: 75 až 90 minut (podle počtu účastníků, otázek i jejich vyspělosti)
Čas na přípravu: 10 minut
Počet organizátorů: 1
Pomůcky: tužka a papír pro každého

Charakteristika programu:

Tento program nabízí bezpečnou strukturu, díky které se účastníci a účastnice mohou věnovat poznávání sebe sama. To je náročné, ale nezbytné pro rozvíjení vztahů s druhými lidmi. V průběhu programu budou reflektovat vlastní identitu a její jednotlivé složky a zároveň demonstrovat rizika generalizace založené na skupinovém pojetí identity.

Poznámka pro vedoucího programu:

Program vychází z předpokladu, že identita každého člověka je mnohovrstevnatá a proměnlivá v čase. To znamená, že jedince nelze vnímat pouze skrz jednu část identity – jako ženu/muže, Čecha/Češku apod. Složek identity je podstatně více, závisí na individuálním kontextu a životní etapě každého jedince.

Základními cíli pro práci s identitou je její reflexe, vytváření prostoru pro respekt vůči odlišným životním zkušenostem a reflexe konkrétních vrstev identit jednotlivců namísto jejího skupinového pojetí. To znamená – mohu např. reflektovat „kým se jedinec cítí být", nemohu však reflektovat, jaké je češství majority nebo jací jsou Vietnamci. Stejně tak nemohu reflektovat, jaké jsou ženy či jací jsou chudí lidé. Reflektovat lze vždy jen osobní zkušenosti zasazené do sociálního kontextu dané osoby. Kategorie nám usnadňují orientaci ve světě, je přirozené, že je využíváme. Na druhou stranu nás mohou ochuzovat o jedinečnost světa a lidí. Tato východiska a cíle lekce účastníkům a účastnicím předem nesdělujte, měli byste se k nim společně propracovávat v průběhu lekce.

Postup:

Vytváření kytky identity (45 minut)

Připravte účastníky a účastnice na to, že se nyní budete zabývat poznáváním sebe sama. *To může být náročné, ale je to nezbytné pro rozvíjení našich vztahů s druhými lidmi. Čím lépe poznáme sami sebe, tím jasněji můžeme porozumět našim vztahům s ostatními.*

Řekněte jim, že na úvod si každý samostatně písemně odpoví na šest otázek. Úkolem bude vcelku rychle napsat odpověď na každou z otázek. Doporučte, aby si každý napsal pod sebe čísla 1–6 pro každou odpověď. Zdůrazněte, že jednotlivé odpovědi se musí lišit a v odpovědích je třeba používat podstatná jména. Až budou všichni připraveni, začněte:

1. *Kdo jsi?*
2. *Kdo jsi?*
3. *Kdo jsi?*
4. *Kdo jsi?*
5. *Kdo jsi?*
6. *Kdo jsi?*

124 Eva Malířová, Petra Frühbauerová, Kristýna Hrubanová, Džestr: *Lidé v pohybu*. Praha 2016, Tiskové a distribuční centrum – Junák – český skaut

Otázku pokládejte s krátkými pauzami (cca 10 sekund). Účastníci a účastnice budou pravděpodobně překvapeni/y, že se jedná o stále stejnou otázku. Pokud budou mít problémy odpovídat, snažte se je motivovat k hledání nových odpovědí. Jakmile odpoví na poslední otázku, nechte je sdílet dojmy a odpovědi ve trojicích (pokud nechtějí, nemusí ukazovat své odpovědi; podstatné je sdílet dojmy a pocity z toho, co v nich otázka vyvolávala). Z pozice lektora/ky zatím proces nekomentujte.

Uveďte, že jste si vědomi toho, že aktivita je náročná a že není jednoduché na otázky odpovídat. Pomáhá nám ale začít přemýšlet nad tím, kým jsme a kým se cítíme být v tomto okamžiku našeho života. To budeme prozkoumávat i nadále.

Kreslení květiny

Vysvětlete následující postup: Každý si nyní nakreslí květinu se šesti okvětními lístky. Květina by měla být dostatečně velká, aby bylo možno psát do jednotlivých lístků i do středu květiny. Vyzvěte účastníky a účastnice, aby do středu napsali své jméno a zamysleli se nad částmi květiny, různými identitami, které dohromady tvoří to, kým jsme:

Přemýšlejte, co vše vás utváří. Je možné použít odpovědi z předchozí aktivity, ale není to nutné. Okvětní lístky nemusí mít stejnou velikost, pokud je některá část identity významnější, je možné udělat lístek větší.

Demonstrujte postup předkreslením vlastní květiny, ve které vyplníte jeden až dva příklady (např. žena/muž, skaut/ka, ...). K popisu je opět třeba používat podstatná jména. Stanovte 5–10 minut na práci a upozorněte, že po dokončení květiny bude prostor ji ostatním ve skupině ukázat (pokud ale tušíte, že pro někoho ze skupiny by to mohlo být příliš osobní nebo citlivé, do sdílení ho nenuťte).

Sdílení

Po uplynutí stanoveného času nechte účastníky a účastnice vytvořit dvojice, aby si květiny mohli navzájem ukázat. Pokud uznáte za vhodné, můžete nechat dvojice několikrát prostřídat tak, aby květiny postupně sdílely s více lidmi.

Reflexe (30–45 minut)

V první části reflexe se zaměřte na to, jak se účastníkům a účastnicím přemýšlelo nad vlastní identitou, co je napadalo. Ptejte se:

Jak se vám květiny vytvářely? Co bylo jednoduché? Co bylo náročné?
Kterou část květiny, svojí identity, považujete osobně za nejdůležitější?

Nechte je také zamyslet se nad tím, jak jejich identitu vnímají ostatní a proč. Ptejte se:

Když vás někdo potká, čeho myslíte, že si nejdříve na vás všimne? Kterou část květiny uvidí nejdříve?
Proč myslíte, že to tak je?
Jaké by to pro vás bylo, kdyby na vás ostatní nahlíželi jen skrz jednu z těchto kategorií?

V tento moment se hodí uvést i příklad, zaměřit se na aspekt, který je společný pro více účastníků či účastnic. Pro záměr práce s kontroverzními tématy se navíc můžete věnovat speciálně kategorii národnosti. Ptejte se např.: *V jakých okamžicích může být důležité vnímat přednostně tuto identitu? Proč? Kdy je to pro vás příjemné, kdy nepříjemné?* Kategorie národnosti může vystupovat, když např. cestujeme do zahraničí nebo se ocitneme v mezinárodní skupině. Viz častá otázka: *Odkud jsi?*

Zaměřte se pak na to, jak zacházíme s vnímáním identity lidí, které moc neznáme, se kterými se potkáváme poprvé, nebo o nich dokonce pouze slyšíme. Dostáváme se tu k tématu uprchlictví. Ptejte se:

Jak by asi vypadala květina dítěte, které je se svou rodinou na útěku, kdyby si ji samo vytvářelo?

Zde je užitečné, abyste měli k dispozici fotografii malého uprchlíka či uprchlice a znali jméno. Abyste se mohli bavit o konkrétním jedinci. Tuto otázku mohou účastníci a účastnice nejprve prodiskutovat ve dvojicích, pak teprve sdílet s celou skupinou.

Jaké části jeho/její identity vnímáte nejvýrazněji, když se podíváte na fotografii?
A jaké části budete pravděpodobně vnímat nejvýrazněji, když si o daném člověku přečtete v médiích?

Nakonec se věnujte zobecnění, ke kterému je možné na základě této diskuze dojít. Použijte otázky:

Je podle vás důležité (a možné) znát květiny ostatních lidí? Co vám to může přinést? Co to může přinést jim?

Co naopak přináší situace, kdy se o toto poznání nesnažíte?

Na závěr diskuzi uzavřete konkrétními nápady, které pomohou účastníkům a účastnicím přenést podněty z aktivity do jejich každodenního života. Ptejte se:

Když potkáte někoho nového, co můžete udělat, abyste jej co nejlépe poznali?

Seznam použitých zdrojů:

Moore, D. (2008): *Než začneme s multikulturní výchovou.* Člověk v tísni, o. p. s. Praha. Dostupné z http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001326.pdf (cit. 17. 3. 2016).

Pavlíčková, M., Holcová, M., Hrubanová, K., Chatrná, M., Machová, B. (2012): *La Ngonpo – Místo setkávání.* Multikulturní centrum Praha ve spolupráci s NaZemi.
Dostupné z: http://www.nazemi.cz/cs/la-ngonpo-misto-setkavani (cit. 18. 3. 2016).

Rodinné záležitosti[125]

Cíl: Mezilidské vztahy v rámci rodiny, komunikace, společenské chování, spolupráce, řešení problémových situací
Výchovná kategorie: děti a dospívající 11–15 let
Počet účastníků: oddíl (aspoň 12)
Typ akce: vícedenní pobyt, nejlépe tábor
Roční doba: po celý rok
Prostředí: okolí tábora i jeho prostor, ubytovací prostory (základna)
Doba trvání: několik dní i týdnů (přerušovaně)
Počet organizátorů: 2 až 3
Čas na přípravu: průběžně od několika minut po několik desítek minut
Pomůcky: tužky a papíry, fixy, pastelky, obaly na vizitky, nůžky

Většina dětí žije v rodinách s oběma rodiči, nebo alespoň s jedním z nich. Každý člen rodiny se podílí na jejím fungování. Svým jednáním přispívá k atmosféře vztahů mezi jejími členy. Rodiče se snaží zabezpečit rodinu materiálně a vychovat dobře své děti. Model soužití v rodině, ve které děti vyrostly, si často přenáší do nového partnerského vztahu v dospělém věku. Každá rodina prožívá příjemné i méně příjemné chvíle. Vytvořte i vy rodiny a prožijte spolu rodinným životem několik dnů (týdnů). Lidé v rodině si vzájemně pomáhají, jsou oporou jeden druhému. Rodiče nesou zodpovědnost za jednání svých nezletilých dětí.

Utvoření rodin: Vytvořte skupiny maximálně pětičlenné. Rozdělte si role: otec, matka a děti (1–3). Otec s matkou se dohodnou na společně užívaném příjmení. Vytvořte si vizitky, na kterých bude uvedeno jméno, příjmení a role v rodině, například Jan Dvořák – syn, Lenka Dvořáková – matka atd. Vizitky noste viditelně připevněné na oděvu.

Identifikace: Nakreslete na papír formátu A3 velké slunce s jednoduchými paprsky, na papír nahoru doprostřed napište příjmení rodiny.

Společně se zamyslete a napište dovnitř slunce, co vás – členy rodiny – spojuje (zájmy, záliby, členství na táboře aj.). Uveďte co nejvíce příkladů. Potom si každý vyberte jiný paprsek a mimo slunce napište, čím jste v rodině výjimeční. Pokud některý člen váhá s odpověďmi, smí ostatní pomoci radou. Uveďte opět co nejvíce možných odpovědí, např. já jediná umím uvařit pudink, jsem krajský přeborník v tenise, měl jsem zlomenou nohu, nosím brýle, navštívila jsem Francii aj.

Návrh jídelníčku: Vaše rodina pojede na týdenní (tuzemskou) dovolenou. Máte zaplacený pobyt a stravu. Vedoucí hotelu vám nabízí možnost navrhnout vlastní jídelníček. Společně navrhněte snídaně, obědy a večeře na sedm dnů, od pondělního oběda do nedělního oběda. První den budete cestovat, proto nepište snídani, a poslední den pojedete domů v odpoledních hodinách. Vedoucí rozdá nevyplněné jídelní lístky. Rodiny se podepíšou a po společné domluvě začnou doplňovat jídla.

Rodina:			Počet osob:
Jídelní lístek			Datum od: do:
den	snídaně	oběd	večeře
Po	X		
Út			
St			
Čt			
Pá			
So			
Ne			X

Doplněné jídelníčky vystavte. Mohou si je kromě ostatních rodin přečíst také kuchařky z tábora, jistě jim poslouží jako inspirace při přípravě jídel.

125 DOLEŽALOVÁ, Edita: *Hry na dětské tábory.* Grada, Praha 2005; str. 19 – 23.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Volný čas: Na dovolené máte spoustu volného času. Přemýšlejte, jak ho může vaše rodina strávit.

Navrhněte a společně realizujte zábavné činnosti vhodné pro volný čas rodiny. Můžete hrát stolní hry, sportovat, jít na vycházku, koupat se apod. Můžete se domluvit s jinou rodinou a volný čas si užít ve větší skupině.

Práva a povinnosti, rozdělení povinností: O dětských právech se mluví stále častěji. Naše republika přijala *Úmluvu o právech dítěte* v roce 1993. Připojili jsme se tak k dalším státům, ve kterých jsou zabezpečena práva dětí. Seznamte děti s jejich právy.

Dítě má právo:

- na jméno
- na rodinu
- na státní příslušnost
- na ochranu zdraví
- na životní úroveň, která zajistí jeho rozvoj
- vyslovovat své názory ve všech záležitostech, které se ho týkají
- na soukromí
- na pokojné shromažďování
- na ochranu před týráním a zanedbáváním a další

Ovšem práva nelze prosazovat na úkor práv jiného. Práva dospělých lidí jsou vymezena v *Listině základních práv a svobod*.

Rozdělte si povinnosti ve vaší táborové rodině. Dohodněte se, které činnosti budou vykonávat jednotliví členové rodiny, například kdo bude prostírat stůl, uklízet, čistit obuv, ustýlat lůžka aj.

Porovnejte povinnosti a vykonávané práce jednotlivců ve vašich skutečných rodinách. Uveďte výčtem, jaké povinnosti mají ve vašich rodinách děti. V rodině, ve které se její členové o povinnosti dokážou podělit, mají více času na společnou zábavu, rozhovory aj.

Problémové situace: Napište na lístky různé problémové situace, které mohou nastat v rodinném životě. Zástupce každé rodiny si vylosuje jeden lístek, ve své rodině přečte ostatním „problém". Společně o něm diskutujte, řekněte, jak byste situaci řešili, a připravte scénku, ve které ukážete možné řešení ostatním rodinám. Každá rodina předvede svou scénku. Diváci z ostatních rodin se mohou k předvedenému problému vyjádřit, komentovat ho, navrhnou další možnosti řešení.

Uvádíme příklady problémových situací:

- dítě rodičům lže
- dítě se špatně učí
- dítě si přeje např. mobilní telefon, ale rodiče mu ho nechtějí (nemohou) koupit
- rodiče zakazují dítěti kamarádit s konkrétní osobou
- rodiče se hádají
- jeden z rodičů kouří
- některý z rodičů konzumuje nadměrné množství alkoholu
- rodičům se nelíbí účes a oblékání dítěte
- rodiče nechtějí dovolit dítěti piercing
- rodiče hodně pracují, nemají čas věnovat se dětem
- rodiče dítě neustále kontrolují

K návrhům řešení problémových situací by se měli vyjádřit také dospělí lidé zastoupení psychologem, výchovným poradcem nebo vedoucími tábora.

Závěr:

Působení rodin můžete pochopitelně prodloužit a doplnit o řadu dalších aktivit. Záleží jen na vaší nápaditosti a tvořivosti. Zejména řešení problémových situací se dá velmi vhodně „vytěžit" z výchovného hlediska i pro utváření dobré party. Ostýchavé a bázlivé děti budou mít ve své táborové rodině zázemí, děti se vzájemně lépe poznají a společné prožitky upevní fiktivní rodinná pouta. Rodiny mohou mezi sebou soutěžit, v dalších aktivitách zase spolupracovat.

Procházky pro pět smyslů[126]

Smysl hry: vědomě zažít, vnímání přírodního prostředí všemi smysly
Čas potřebný k programu: aspoň 60 minut
Počet účastníků: do 25
Věková kategorie: od 6 do 13 let
Pomůcky: fotoaparát (nebo mobil s fotoaparátem), pastelky, provázek, zvětšovací skla, krabičky či plata od vajec, obruč, hranolové zrcátko, konvexní a konkávní zrcátko, vzorkovník barev, papír a tužka pro každého
Prostředí: volná příroda

Charakteristika programu:

Pro tento typ programu je nejvýznamnější pozorovací schopnost. V některých úkolech se ale zapojují všechny ostatní smysly. Po návratu z výpravy může vedoucí využít zážitků dětí jako podnět k dalšímu programu – třeba výtvarnému.

Postup:

Vypravíme se prozkoumat určité stanoviště v přírodě – například les, břeh řeky, pole nebo park. Skupiny dětí mohou dělat stejné, ale i různé úkoly:

1. Vyfotografujte neobvyklý nebo jinak zajímavý tvar, který v přírodě naleznete, případně nějakou běžnou přírodninu z nezvyklého pohledu (třeba detail trávy).
2. Najděte přírodniny, které mají barvu některé části duhy. Vezměte si pastelku stejné barvy a přírodninu nakreslete.
3. Lehněte si na zem a pomocí zvětšovacího skla sledujte natažený provázek. Vyzkoušíte si tak sledování z perspektivy hmyzu.
4. Vezměte si různé typy zrcadel (rovné, konvexní – vypuklé, konkávní – vyduté), podržte si je pod nosem a dívejte se na svět tímto novým způsobem.
5. Zavřete oči. Pozorně naslouchejte zvukům kolem sebe. Pokuste se určit, kdo nebo co je vyvolává. Jaké obrazy ve vás jednotlivé zvuky vyvolávají?
6. Položte na zem obruč. Potom zkoumejte a kreslete různé tvary listů, květů a trav, které najdete uvnitř v ploše ohraničené obručí.
7. Dívejte se na rostliny a květiny pomocí rozkladného hranolu – přesvědčíte se, jak vidí okolí hmyz svým složeným okem.
8. Najděte a seřaďte různé odstíny jedné barvy. Použijte k tomu vzorkovnici barev.
9. Používejte všechny smysly. Zkoumejte, co všechno můžete na jednom místě cítit, vnímat pokožkou, vidět, slyšet, chutnat (pozor na jedovaté rostliny).
10. Sbírejte předměty s kontrastními vlastnostmi: hrubé – jemné, matné – lesklé, tvrdé – měkké, suché – vlhké atd. Každý předmět se musí vejít do jedné jamky obalu na vejce.

Je-li to možné, tak účastníci svá pozorování a dojmy průběžně zaznamenávají v psané či kreslené podobě (případně je mohou namluvit na diktafon v mobilu). Po návratu do klubovny se všichni vzájemně mohou podělit o své dojmy, pozorování a zážitky. Pokusíme se i využít záznamy – ať psané, kreslené, či namluvené pro kroniku, nástěnku či internetové stránky.

Možnosti rozšíření nebo pokračování

1. Je zajímavé opakovat takové vycházky v různých ročních obdobích – a provést srovnání
2. Účastníci se mohou pokusit neobvyklým způsobem kombinovat své smyslové prožitky – a prohlubovat tak fantazii i schopnost smyslového vnímání:
   - Nakreslit barvu štěkotu psa
   - Popsat zvuk trávy
   - Předvést pantomimicky chuť stráně (to je tedy hodně těžké – pozn. JZ)
   - Nakreslit povrch hromu
   - Zazpívat o vůni mraků

126 Podle Graham Pike, David Selby: *Cvičení a hry pro globální výchovu 1*. Praha 2000, Portál. Str. 95–97

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Obměny:

V prostředí městského parku či ulice je samozřejmě vhodné pozměnit organizaci i zaměření úkolů. Účastníci dostanou karty, na nichž je uvedeno, jaké skutečnosti mají najít a zaznamenat. Může se jednat například o tyto položky:

1) Něco, co je nezbytné pro život
2) Něco, co by nemělo v parku (na ulici) být
3) Něco, co silně voní nebo zapáchá
4) Něco, co je krásné
5) Něco, co je ošklivé
6) Něco, co vydává neobvyklý zvuk
7) Něco, co je zajímavé na dotyk
8) Něco, co vypadá jako dvě různé věci
9) Něco, co se skládá ze dvou kontrastních částí
10) Něco, co dosud v životě neviděl

Společně dokážeme víc[127]

Smysl hry: pochopit, že spolupráce je nutnou cestou k záchraně lidstva
Čas potřebný ke hře: záleží na počtu hráčů – ten je třeba násobit deseti a získá se délka hry v min.
Počet hráčů: 6 až 20
Věková kategorie: od 14 let
Pomůcky: třímetrové provazy nebo lanka (průměr aspoň 1 cm, aby byla na zemi dobře viditelná) v počtu minimálně 1,5x× větším než je počet hráčů; pro snazší zacházení by navíc mohly být na jednom konci očko a na druhém háček, aby se snadno spojovaly jak s jinými provazy, tak i samy pro vytvoření kruhu z jednoho provazu na počátku hry
Prostředí: větší rovný prostor – tělocvična, hřiště, kus posečené louky.

Provedení:

Hráči předem vědí pouze to, že jde o pochopení nějakého důležitého principu pro jejich život i pro celou společnost. Na začátku jsou v prostoru na zemi rozmístěny kruhy z provazů. Je podstatné, aby jejich velikost byla tak malá, že se do žádného z nich nevejdou všichni hráči, i kdyby byli namačkáni na sobě. Při počtu 10 hráčů tomu odpovídá zhruba kruh o poloměru 1 metr (jeho obsah je $\pi = 3{,}14\ m^2$). Kruhů je minimálně 1,5× tolik, kolik je hráčů, maximálně 2× tolik (při 10 hráčích tedy 15 až 20 kruhů).

Po celou hru platí pravidlo, že maximálně 5 minut mají hráči na to, aby zaujali oběma nohama pozici uprostřed kruhu. Jakmile se stane, že po uplynutí 5 minut zůstane nějaký hráč mimo kruh, hra končí a nepodařilo se splnit úkol. Zaujmout polohu v kruhu je na začátku samozřejmě triviální, jenomže v každém dalším kole ubere vedoucí hry jeden kruh. Interval 5 minut mohou zkrátit sami hráči, když všichni zvednou ruce na znamení, že už stojí oběma nohama v nějakém kruhu. Nové kolo začíná tím, že vedoucí odebere jeden kruh a každý se musí přesunout do jiného kruhu, než v jakém právě stál (nejen tedy ti, kteří případně stáli ve „zrušeném" kruhu) – a běží další maximálně 5minutová lhůta.

Nejpozději ve chvíli, kdy je kruhů méně než hráčů, musejí pochopit, že

a) musí několik hráčů stát v jednom kruhu – což je ještě snadno pochopitelné
b) musí z několika menších kruhů vytvořit jeden větší, protože jeho obsah je o dost větší, ne jen pouhý součet obsahů jednotlivých kruhů[128]

První fáze hry může skončit buď tím, že některý z hráčů se „nevejde" do existujících kruhů, nebo naopak hráči pochopí nutnost spojování kruhů a vedoucí hru ukončí, když všichni budou v jednom společném kruhu (což musejí učinit nejpozději ve chvíli, kdy zbývají poslední tři kruhy); při odebírání kruhů musí vedoucí pamatovat na to, aby neznemožnil vytvoření tak velkého kruhu, do něhož se vejdou všichni hráči (nemusí to být kruh vytvořený ze všech zbývajících kruhů, stačí, když pojme spolehlivě všechny účastníky hry).

Druhá fáze je rozborem hry, a to jak z hlediska pochopení hlavního principu – kdy a na základě čeho k němu hráči dospěli, případně co jim bránilo v tom jej objevit a uplatnit, – tak z hlediska průběhu prožívání. Následně je vhodné to aplikovat na reálnou situaci ve světě – omezené zdroje a jejich rozdělení. Jaká cesta by vedla k podstatně spravedlivějšímu uspořádání poměrů na naší planetě. A co my s tím můžeme dělat.

---

127 Hra je modifikací programu *Životní prostor*, který je uvedený v publikaci Zdeňka a Barbary Šimanovských *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti* – Portál 2005, Praha

128 To se dá dokázat jednoduše matematicky: obsah kruhu o poloměru R_1 je $\pi.R_1^2$, obsah kruhu o poloměru R_2 je $\pi.R_2^2$ – dohromady tedy mají obsah $\pi.(R_1^2+R_2^2)$; kruh, který vznikne spojením obvodu (provazů) obou kruhů, má poloměr R_1+R_2, a tedy jeho obsah je $\pi.(R_1+R_2)^2 = \pi.(R_1^2+2R_1R_2+R_2^2)$. Konkrétně například pro poloměry $R_1=R_2=1m$ je součet jejich obsahů $2\pi\ m^2$ (tedy asi 6 a čtvrt m^2), zatímco obsah kruhu o poloměru 2m (který lze vytvořit spojením obvodů dvou kruhů o poloměru 1m) má obsah $4\pi\ m^2$ – tedy obsah dvojnásobný.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Globální vesnice[129]

Cíl: hráči získají představu o nerovnoměrném rozdělení prostředků a potravin ve světě a začnou uvažovat o řešeních
Výchovná kategorie: děti a dospívající 11–18 let
Počet účastníků: 5 až 40
Typ akce: jakýkoli vícedenní pobyt
Roční doba: po celý rok
Prostředí: prakticky libovolné (v dešti kryté ☺)
Doba trvání: 30 až 40 minut
Počet organizátorů: 1
Čas na přípravu: několik minut
Pomůcky: pracovní list pro každého – viz dále

Charakteristika hry

Diskusní aktivita, ve které hráči nejdříve odhadují složení lidstva podle různých kritérií (obyvatelé světadílů, příjem, vzdělání, dostupnost technologií) a pak diskutují nad skutečností.

Příprava hry

Organizátor by měl znát následující fakta (tučně):

Možná jsi už slyšel něco o tom, že svět se stává „globální vesnicí". Pojďme se toho chytit a představit si, jak by vypadal, kdybychom ho zmenšili na vesnici, která má právě 100 lidí.
Kdyby svět byl vesnicí, která má 100 lidí...
... žilo by v ní: 61 obyvatel z Asie, 13 Afričanů, 12 Evropanů, 7 obyvatel z Jižní Ameriky a Karibiku, 5 obyvatel ze Severní Ameriky, 1 obyvatel z Tichomoří,
... mluvilo by v ní tolik lidí těmito mateřskými jazyky:
... 17 čínsky, 9 anglicky, 8 hindu/urdu, 6 španělsky, 6 rusky, 4 arabsky.
Z těchto 100 lidí je asi...
... 33 dětí a 7 obyvatel starších 65 let.
... 17 obyvatel nemá přístup k nezávadné pitné vodě.
... 20 lidí žije v absolutní chudobě – méně než s jedním dolarem na den
Z celého sta lidí jich...
... 20 dostává 80 % všech příjmů, dalších 20 jen 2 %,
... 7 lidí vlastní automobil, 13 obyvatel má přístup k internetu,
... 17 lidí je podvyživených, 17 lidí nemá domov.

Provedení

Úvod (evokace)

Moderátor uvede aktivitu například takhle: „Možná jsi už slyšel něco o tom, že svět se stává „globální vesnicí". Pojďme se toho chytit a představit si, jak by vypadal, kdybychom ho zmenšili na vesnici, která má právě 100 lidí."

Rozdá účastníkům pracovní listy a vyzve je, aby odhadli vynechaná čísla.

Když jsou hotovi, zeptá se, podle čeho odhadovali. (10 minut)

Uvědomění významu

Moderátor sdělí správné údaje. (5 minut)

129 Magda Grillová a Petr Chára podle UN Fund for Population activities. Pro rok 2007 aktualizoval Petr Klápště
Převzato z Petr Klápště – Hříbek, Kateřina Hořavová – Káča, Marek Bečka – Me2d: ***Svět okolo nás***; Praha 2008,
Tiskové a distribuční centrum Junáka – českého skauta.

Reflexe

Každý si porovná výsledky a sdělí ostatním, kde se trefil nejblíže a kde nejdále.

Moderátor poté seskupí účastníky do čtyř až pětičlenných skupin. Každá skupina dostane za úkol vybrat jeden údaj, který by ze všech nejraději změnil, zdůvodnit výběr a navrhnout, co by pro to šlo udělat (co mohu já a co mohou vlády).

Na závěr si své výsledky sdělí a vzájemně je porovnají. (15–25 minut).

Pracovní list

Kdyby svět byl vesnicí, která má 100 lidí...
... žilo by v ní:
___ obyvatel z Asie
___ Afričanů
___ Evropanů
___ obyvatel z Jižní Ameriky a Karibiku
___ obyvatel ze severní Ameriky
___ obyvatel z Tichomoří
... mluvilo by v ní tolik lidí těmito mateřskými jazyky:
___ čínsky
___ anglicky
___ hindu/urdu
___ španělsky
___ rusky
___ arabsky
Z těchto 100 lidí je asi ___ dětí a ___ obyvatel starších 65 let.
Asi ___ obyvatel nemá přístup k nezávadné pitné vodě.
Asi ___ lidí žije v absolutní chudobě – méně než s jedním dolarem na den.
Z celého sta lidí jich ___ dostává 80 % všech příjmů, dalších ___ jen 2 %.
___ lidí vlastní automobil
___ obyvatel má přístup k internetu
___ lidí je podvyživených
___ lidí nemá domov

Africká krása[130]

Cíl: hledat a na vlastní kůži zažít krásu v pojetí jiné kultury
Výchovná kategorie: dospívající 13–18 let
Počet účastníků: aspoň 4, sudý počet
Typ akce: oddílová schůzka, vícedenní výprava, tábor (ideální!)
Roční doba: léto, teplé počasí
Prostředí: v uzavřeném prostředí bez asistence veřejnosti, voda nedaleko
Doba trvání: 90 minut
Počet organizátorů: 1
Čas na přípravu: 10 minut přímo před programem, 120 minut domácí příprava
Pomůcky:

- *Výtvarné potřeby* – podle zvolených motivů a možností. Určitě: nějaké barvy na tělo v jednoduchých odstínech (doporučuji prostudovat zvolené vzory a vyřadit všechny barvy, které v nich nefigurují, určitě růžovou a fialovou), korálky, drátky a kladívka nebo sekyry na vyklepávání vzorů, nitě, pruhy bílé i barevné látky.
- *Materiály* – nedoporučuji předkládat přímo knihy (určitě by došly úhony), stačí ofocené materiály nebo i výstřižky z časopisů. U některých vzorů hrají roli barvy.
- *Hudba* – Zpěv Afriky: původní nahrávky etnické hudby; Radioservis 2004
- *Mýdla, ručníky, voda* – pro mytí po hře, ale i průběžné úpravy a napravování zkažených vzorů.
- *Na sebe* – nejlépe plavky.
- *V okolí* – je dobře, když najdete v okolí trochu jílu, hodí se velmi pro zpevňování účesu.

Charakteristika hry

Kreativní a barevná hra, která je založená na nigerijské bajce. Vhodné spíše pro dívky, pro kluky může sloužit k jinému pohledu na zdobení, ale spíše až v pozdějším věku.

Příprava hry

Co by měl organizátor vědět:

Krása – je kvalitativní estetickou kategorií, která v nás vzbuzuje libost. Protože je založena na vnímání a pocitech, vyvinula se v každé kultuře jinak a my bychom měli děti bez recesního nádechu seznámit s tím, jak krásu pojímají v Africe.

V průběhu každého předkládaného vzoru je dobré vysvětlit jeho význam v dané kultuře a kulturu přiblížit (např. jde o svatební vzor na těle ženicha, který vyjadřuje jeho dobré vlastnosti, v této kultuře si ženy vybírají muže a nikoli obráceně).

Kwaku Ananse je asi takovým hrdinou jako u nás Hloupý Honza nebo nejmladší bratr. Prostě postavou, která je všeobecně známá v Ghaně a jejíž příběhy se odvíjejí od jejího charakteru, ale jinak zasahují do všech oblastí lidského života.

Zdroje pro kopírování vzorů zdobení lidského těla najdeš například v těchto knihách:

- JIROUŠKOVÁ, Jana. *Černá Afrika – dějiny odívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003
- KANDERT, Josef. *Afrika*. Praha: Mladá Fronta, 1984

Motivační příběh *Africká krása* je uveden na konci tohoto programu

Průběh hry

Motivace

Přečtěte nebo volně vyprávějte příběh z přílohy. Je možné ho doprovázet promítáním fotek nebo filmů s lidmi, kteří jsou takto ozdobeni.

---

130 Převzato z Petr Klápště – Hříbek, Kateřina Hořavová – Káča, Marek Bečka – Me2d: ***Svět okolo*** nás; Praha 2008, Tiskové a distribuční centrum Junáka – českého skauta.

Vlastní hra

Kwaku Ananse na pochodu

Pro každou část hry jsou hráčům distribuovány v dostatečném množství materiály k zemi, kterou K. A. právě prochází. Na materiálech by měly být jasně zřetelné vzory na tělo i šperky a účesy, v závislosti na tom, jak chceme zdobit.

Hráči mají v každé části na výběr. Buď přecházejí na stranu ***zdobičů***, nebo ***zdobených***. Dle vlastního rozhodnutí tedy buď se vzory přímo pracují, nebo se rozhodnou nechat se takto vyzdobit. Ze strany vedoucího je dobré sledovat a dělat si poznámky o hráčích: kdo stále zdobí, kdo se radši nechá ozdobit atd.

- Každá část může trvat kolem 15 minut. Záleží na organizátorovi, kolik částí proběhne, ale cca 5 považuji za nejvhodnější.
- Dobrým podkreslením je africká hudba a rytmy.
- Již vytvořená a ozdobená místa těla se v dalších částech hry nepřekrývají, nesmývají ani nemění! Vždy je nutné ze strany ***zdobiče***, aby si našel jiné místo a na něm rozvinul svou kreativitu v duchu předložených vzorů.
- Je důležité, aby se ***zdobič*** před začátkem zdobení vždy se svým objektem zdobení dohodl.

Reflexe

Využijte na závěr např. plachtu, na kterou hráči výtvarně vyjádří a ztvární, který vzor a typ zdobení a zkrášlování je osobně oslovila řeknou, proč.

Doporučení

Nezařazujte hru pro koedukované skupiny, je poměrně kontaktní a je lepší ji využít pro stmelené kolektivy, kterým určitá míra osobního kontaktu nebude vadit. Pokud máte zájem hru zařadit v dřívějších fázích (seznamování skupiny) nebo pro koedukovanou skupinu, omezte vzorování na paže a např. účesy.

Možné obměny

Je možné hru zaměřit pouze na jeden národ a vyhlásit soutěž krásy, ve které se představí část hráčů (druhá část jsou jejich zdobičské týmy). Pak je nutné zohlednit i měřítka krásy, která v daném národu panují a seznámit s nimi hráče (např. dostatek tukových záhybů, velký zadek, u muže delší vlasy atd.).

Na závěr hry je možné zkusit říci, jak vypadá ideál krásy v ČR a zkusit porovnat s ideálem krásy pro určitou oblast Afriky. Vhodně provedené srovnání může pomoci v otevřenosti vůči hodnocení krásy, které je zejména ve věku starších chlapců a děvčat velmi citlivou oblastí.

Africká krása

Za dávných časů se pavouk Kwaku Ananse rozhodl, že shromáždí všechnu krásu světa. Opatřil si na trhu velký džbán s víkem a vydal se na cestu. Vždy, když uviděl něco opravdu krásného, otevřel džbán, přiložil jej k té kráse, a pak jej zase rychle zavřel. Takto putoval několik týdnů. Když pavouk obešel všechny vesnice, které znal, byl tak unavený, že ulehl pod strom a rychle usnul. Kwaku Ananse měl divoký sen a neustále sebou házel. A jak se tak překuloval ze strany na stranu, omylem vrazil do džbánu a ten se rozbil. Pavouk byl velmi smutný. Nejvíce ho však trápilo to, že ve džbánu nebylo vůbec nic.

(Ašanti, Ghana)

A co všechno vlastně do toho džbánu nachytal?

Potkal cestou mnoho krásných žen, spoustu urostlých a obdivovaných mužů, tucty roztomilých dětí. A na každém našel něco, co mohl do džbánu přidat. Od Bumiů si vzal jejich bíle pomalovanou kůži, od Nubů zas jejich popelové vzory, kterými pokrývají celá svá těla od kolen přes genitálie až k hlavě, jejich ženy do džbánu věnovaly obličeje s ornamenty ze šťáv květů. Potkal Surmy a objevil ozdobné disky vložené do propíchnutého spodního rtu každé z dívek, kterým byly v mládí vyraženy přední zuby, aby disk měl více prostoru. Jak je disk velký, takové věno dostane rodina dívky k její svatbě.

Karové přidali do džbánu obrazce z drobných řezů po celém těle. Tady se Kwaku Ananse zajímal, jak vlastně taková krása vznikne. No jednoduše, řekly mu ženy. Kůži drobně nařízneš, ránu posypeš popelem a ona se zcela nezhojí. Stačí jen trpělivost a drobnými tečkami a čárkami můžeš zkrášlit celé své tělo. Pavouk putoval dále, až v západní Africe narazil na Geerewolský festival. Tam se právě sjely kmeny Wodaabe, kočovných nomádů. Říkalo se o nich, že jsou nejkrásnější na světě.

Je to jedinečná příležitost, jak si najít partnera, vysvětlili mu. Celý rok trávíme na cestách, tak aspoň tady se na chvilku zastavíme. Ženy mají dost času ohodnotit a vybrat si partnera. A opravdu, muži se dlouze připravovali a zdobili. Někteří si vyholovali vlasy, aby na jejich obličeji zbylo více místa pro barevné vzory. Tvář natřeli žlutou barvou, která pak sloužila jako podklad pro další kresby. Nejatraktivnější bílou barvou se leskly jejich zuby, také vystavovali na odiv své bělmo a celý oděv zdobili mušličkami. Ženy si tetovaly drobnými tečkami celý obličej a kromě krásných šatů si navlékaly od kolen až ke kotníkům spoustu korálkových náramků.

Když to Ananse viděl, otevřel džbán a všechno do něj rychle uschoval. Při odchodu se ještě zeptal: Ale proč se tak zdobí i támhle ti ženatí muži? Vždyť ti už své ženy jednou okouzlili. Vážíme si krásy a chceme ji mít okolo sebe celý život, odvětili.

Nigerijská vesnice byla dalším místem, kde se Kwaku zastavil, aby hledal krásu. Přišla mu vstříc žena, jejíž jizvami zbrázděná tvář ho ihned upoutala. Desítkami vystouplých proužků měla pokryté celé líce až ke krku. I její krásu uzavřel do nádoby a šel dál.

U Babwů objevil opravdovou krásu – slovo krása zde má ještě jiný význam – tetování. Pestré vzory pokrývající celou hruď, záda i stehna skončily také v jeho zavazadle.

Když Kwaku Ananse přemýšlel, co mu vlastně ještě chybí, kterou krásu si ještě neuschoval, potkal najednou několik mladých dívek. Měly zdaleka viditelné účesy, spletené copánky končily vysoko nad hlavou ve všelijakých spirálách a smyčkách. Jak vám ty vlasy mohou takhle držet celý den?, zeptal se udiveně. To je tajná směs, zasmály se všechny, smíchej dobytčí trus, hlínu a tuk, přidej trochu popela, sazí, drcených pražených burských oříšků a uvidíš, jak ti vlasy budou držet. A opravdu, jak pavouk dále zjistil, účesů, které se daly díky této směsi vytvořit, bylo nespočet. Kloboukové, paprskové, pláštěnkové, kuželovité, věžovité, našel copánky zakončené kuličkami jílu, natřené červenou hlinkou, nastavené zvířecími šlachami i jen volně splývající, dozdobené jehlicemi a kostěnými hřebeny.

Posléze se pavouk vydal na cestu zpět, protože džbán ho začínal tížit. Stejně se ale našlo pár dalších věcí, které stálo za to do něj přidat. Šperky – tolik jich nikdo nikdy pohromadě neměl. Čelenky, pásky pokrývající celé oholené hlavy mladých děvčat, zlaté ozdoby o průměru 10 cm zakrývající celou tvář, desítky kovových kroužků náhrdelníku držícího krk, peří, mušličky i skleněné korálky dovezené z Jablonce. Mnohé ženy měly na sobě celý svůj majetek. A co teprve čepice, klobouky a šátky omotané do nejroztodivnějších tvarů kolem hlavy.

Než došel zpět domů, ve džbánu se mu usadilo plno různých „náušnic" – masivní kovové kruhy nošené v nose u stařešinů v Keni, destičky vkládané do rozříznutých ušních lalůčků, kovové ozdoby propichující bradu či horní ret. Zvláštní krásou, kterou vložil Kwaku Ananse do nádoby, byly kovové perly. Mladí muži je dávají dívkám, které si chtějí vzít. Jinde zas dívky věnují chlapcům takzvané dopisy lásky, což jsou korálové přívěšky vyjadřující souhlas se sňatkem. A samburské dívky by se neměly vdávat, pokud šňůry jejich náhrdelníků nedosahují až k bradě.

To poslední, co bylo uschováno do džbánu, byla samotná obdivovaná těla. Ženy s těly plnými tukových záhybů a dívky s kulatými obličeji byly všude, kam Kwaku přišel, středem pozornosti a chvály. U Ibibiů a Ibů pro ženy dokonce zřídili speciální výkrmné chýše, kam jsou dívky umisťovány před svatbou. Na rukou i nohou mají těžké náramky, které téměř znemožňují pohyb, aby byly v den svatby co nejkrásnější.

Sanové věnovali zas jinou úžasnou část těla. Muži si zde nevolí své nastávající podle krásy obličeje, ale velikosti zadečku. Čím větší, tím lépe. Tato část těla hraje velkou roli i při zásnubách. Muž si zhotoví malý luk a šípy a střelí svou vyvolenou do zadečku. Podle toho, jak se šípem naloží, pozná muž odpověď.

Tak, ale teď už byl pavouk opravdu unaven z té spousty krásy, kterou potkal. Uložil se pod nejbližší palmu, nu, a dál už to znáte...

Svět ve 22. století

Cíl: zhodnotit vliv médií na utváření názorů na Afriku, analyzovat možné vývoje budoucnosti, dokázat ocenit evropskou kulturu a její specifika, rozvíjet fantazii a tvořivost
Výchovná kategorie: dospívající 13–18 let
Počet účastníků: aspoň 4, sudý počet
Typ akce: oddílová schůzka, vícedenní výprava (brainstorming, prezentace, samostatná práce, práce ve dvojicích)
Roční doba: kdykoliv
Prostředí: prostor, kde se dá sedět a psát, případně audiovizuální technika
Doba trvání: 2 × 45 minut
Počet organizátorů: 1
Čas na přípravu: 10 minut přímo před programem, 1 hodina domácí příprava
Pomůcky: papíry, výtvarné potřeby, časopisy a prospekty cestovních kanceláří, nůžky, lepidlo

Charakteristika:

Aktivita zaměřená na porozumění problematice světové chudoby a nerovnosti v době globalizace nabízí účastníkům jiný pohled na Afriku a Evropu: lákají bohaté Afričany na dovolenou v levné, chudé Evropě.

Postup:

1) Účastníci nejdříve na základě brainstormingu jmenují vše, co je napadne, když se řekne Afrika, následně podobně, když se řekne Evropa. Zapisujte návrhy na tabuli (flip)
2) Navažte diskusí:
   - Proč se nám v souvislosti s Afrikou vybaví nemoci, copak v Evropě nejsou?
   - Žijí chudí lidé v Africe i v Evropě? A bohatí?
   - Z čeho pramení naše názory (předsudky), odkud získáváme informace o Africe?
   - Jaký vliv na nás mají média?
3) Ve 22. století – článek z hlavního egyptského deníku Cairo Times:

Náš současný svět

Je všeobecně známo, že Afrika je dnes nejvyspělejším kontinentem na světě. Minulý týden v Porto Novu (hlavní město Beninu) zasedal Mezinárodní měnový fond, který rozhodoval o finanční pomoci rozvojovým státům Evropy a Severní Ameriky. Evropa se konečně začíná stavět na nohy, její ekonomika začíná nabírat dech, země se dostávají z krize. Tu odstartoval bankrot Řecka, krize postupně zasáhla celou Evropu. Vlády se začaly rozpadat, státní rozpočty bankrotovaly, začala migrace obyvatel za prací, lidé se bouřili, demonstrovali. V některých státech se situace stala neúnosnou a#rozpoutala se občanská válka. Mocensky se vzchopilo Rusko, které je dnes nejvyspělejším státem Evropy. V jižní Evropě se rozmohl hladomor v důsledku velkého sucha, dnes jednotlivá území ovládají ozbrojené gangy.

Evropa přitom kdysi byla vyspělým kontinentem, který společně s Amerikou udával směr celého světa. Dnes svět řídí Afrika, kde se nedávno dostal k moci první bělošský prezident (v Keni). Život v Africe je velice pohodlný, jsou zde dostatečné zásoby ropy a obrovské nerostné bohatství téměř v každém státě, což zajišťuje stabilní ekonomiku. V celé Africe panuje čilý cestovní ruch, turisté navštěvují egyptské pyramidy, hory, pouště, jezdí na safari, potápějí se v oceánech u korálových útesů. Mnoho afrických destinací je velice oblíbených…

4) Vyzvěte účastníky, aby odpověděli na tři otázky (nejlépe každý sám na papír):
   - Jak se ti taková představa (ne)líbí a proč?
   - Je možné, že se tohle stane? Jakým způsobem by k tomu mohlo dojít?
   - Co by se stalo, kdyby se rozpadla EU?
5) Zde můžete pro rozvedení představy účastníkům promítnout prezentaci o běžném životě Afričanů v příštím století, která je ovšem zaměřena na reklamu cestovní kanceláře na levnou dovolenou v Evropě.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

6) Na závěr zadejte účastníkům (v roli zaměstnanců CK) úkol vytvořit plakát, kterým lákají Afričany do Evropy (České republiky). Zadání viz Úkol pro účastníky.
7) Reflexe:
   - Jak těžké/lehké bylo si představit nově popsaný svět?
   - Podle čeho jste si vybírali destinace, které jste nabízeli Afričanům?
   - Co je specifické pro evropskou kulturu?

Úkol pro účastníky

Představ si, že situace v Evropě se stabilizovala a některé státy začínají ekonomicky růst. Velmi silným zdrojem příjmu by pro ně mohl být turistický ruch. Afričané přitom jezdí do Evropy rádi, užívají si tam levnou exotickou dovolenou.

Ve dvojicích si vyber evropský stát a udělej reklamní plakát, kterým nalákáš bohaté turisty z Afriky právě sem. (Můžeš vystupovat i jménem cestovní kanceláře, dej jí název, přidej na plakát dopravu na místo, co nabízíte a za jaké ceny.)

Pak výtvor představ ostatním.

Převzato (a mírně upraveno) z publikace
Na STOPĚ začleňování globálních témat do výuky[131]

131 http://arpok.cz/wp-content/uploads/2013/02/prirucka_mala_web.pdf

Malé tajemství na závěr

Vyprávěl mi kamarád – skaut – následující zkušenost. Absolvoval nějaký výborný kurz, který zajišťovala NNO NaZemi, věnovaný *globálnímu rozvojovému vzdělávání*. A plný upřímného nadšení se hned na nejbližší střediskové radě jal ostatním doporučovat, aby se ve svých oddílech do globálního rozvojového vzdělávání pustili. Jenomže jeho střediskový vůdce ho chladně zpražil: *Nemysli si, že já to budu dělat. Já se tu s tím budu zabývat – ještě na úkor jiných věcí, které jsou pro děti důležitější. A nakonec výsledek bude ten, že mi ti nejlepší odjedou někam pomáhat do Afriky. To tedy ani náhodou nechci.*

Tahle drobná příhoda je varující. A to hned ze dvou důvodů.

Jednak ukazuje, že špatně zvolené pojmenování může hned na začátku zabránit tomu, aby se lidé dostali k podstatnému a velice potřebnému obsahu. Tak je tomu i s *globálním rozvojovým vzděláváním*. Pokud bude nabízeno pod tímto pro většinu lidí odstrašujícím pojmenováním, budou se mu ochotně věnovat jen málokteří lidé ovlivňující děti a mládež. Proto jsem se mu také v této publikaci vyhnul.

Současně se snadno ztratí pochopení toho, že principy, které jsou zásadní pro schopnost účinně podporovat spravedlivý a důstojný život na globální úrovni, jsou právě tytéž, které je třeba rozvíjet u dětí pro jejich schopnost dobře jednat na úrovni rodiny, oddílu nebo třídy. Právě tohle pochopení jsem pokládal při psaní této publikace za naprosto zásadní. A – pokud to není příliš troufalé – pokládám to za její rozhodující přínos.

Přehled použité a doporučené literatury

Graham Pike, David Selby: Cvičení a hry pro globální výchovu 1. Praha 2000, Portál.
Graham Pike, David Selby: Cvičení a hry pro globální výchovu 2. Praha 2000, Portál.

Publikace Agentury rozvojové pomoci Olomouckého kraje (ARPOK o.p.s.):
většinu lze bezplatně stáhnout na http://arpok.cz/pro-pedagogy/ke-stazeni/
Kateřina Štěpničková, Marcela Fiedorová, Dominika Jíchová: *Svět v jednom dni – Projektové dni s rozvojovou tematikou pro 1. stupeň ZŠ*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2014
Kateřina Štěpničková, Marcela Fiedorová, Dominika Jíchová: *Svět v jednom dni – Projektové dni s rozvojovou tematikou pro 2. stupeň ZŠ*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2014
Kateřina Štěpničková, Marcela Fiedorová a kol.: *Poznáváme svět. Programy globálního rozvojového vzdělávání pro žáky 1. stupně ZŠ*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2014
Kristýna Hrubanová, Eva Malířová, Eva Štefková: *Jonáš cestuje. Programy globálního rozvojového vzdělávání pro žáky 2. stupně ZŠ, SŠ*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2014
Petr Čáp, Filip hotový a kol.: *Přihlížet, nebo jednat. Programy globálního rozvojového vzdělávání pro žáky SŠ*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2014
Lenka Dudková, Kristýna Tillová a kol.: *Na stopě začleňování globálních témat do výuky.* ARPOK o.p.s, Olomouc 2021
Kateřina Štěpničková a kol.: *Globální rozvojové vzdělávání trochu jinak – outdoorové a zážitkové hry. Příručka pro pedagogy středních škol*. ARPOK o.p.s, Olomouc 2011

Publikace NNO NaZemi – společnosti pro Fair trade:
Kristýna Hrubanová, Martina Pavlíčková: *Buzola. Příručka globálního rozvojového vzdělávání nejen pro volný čas*. NaZemi, Brno 2011
Kdo je za vodou http://www.nazemi.cz/sites/default/files/voda_cela_1.pdf
Abdin z Červené Lhoty http://www.nazemi.cz/sites/default/files/abdin.pdf
Kruté moře http://www.nazemi.cz/sites/default/files/krute_more.pdf
Kdo rád kakao, krok vpřed http://www.nazemi.cz/sites/default/files/podobal_kdo_rad_kakao_krok_vpred.pdf
Skvrny na banánech http://www.nazemi.cz/sites/default/files/banany_cele_1.pdf
Hořká chuť čokolády http://www.nazemi.cz/sites/default/files/kakao2014_1.pdf
Uprchlíkem ve vlastní zemi http://www.nazemi.cz/sites/default/files/uprchlikem_ve_vlastni_zemi.pdf
PodObal –příručka pro výuku o globálních o souvislostech http://www.nazemi.cz/sites/default/files/podobal_obsah_uvod_anotace.pdf
Svět v nákupním košíku http://www.nazemi.cz/sites/default/files/svet-v-nakupnim-kosiku.pdf
Spravedlivá cena http://www.nazemi.cz/sites/default/files/banany-spravedliva-cena_0.pdf
Obr od bodláčí hory http://www.nazemi.cz/sites/default/files/komplet_metodika_obr_od_bodlaci_hory.pdf
Silný kafe http://www.nazemi.cz/sites/default/files/kava_2014_0.pdf
Šaty dělaj člověka http://www.nazemi.cz/sites/default/files/bavlna_cela_0.pdf
Lidé v pohybu http://www.nazemi.cz/sites/default/files/lide_v_pohybu_web.pdf
Lucie Procházková, Kristýna Titěrová: *Hello Czech Republic – Doma v nové zemi*. META, o.p.s. – Společnost pro příležitosti mladých migrantů, 2015
Svět, který chceme Informační centrum OSN Praha 2015 http://www.osn.cz/wp-content/uploads/sdgs_pro_deti_4-1.pdf
Simulace *Evropa 2045* pro žáky a studenty: http://www.evropa2045.cz/

Skautské metodiky:
Svět okolo nás http://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/file/498-svet-okolo-nas
Příroda kolem nás http://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/file/486-priroda-kolem-nas
Kdo jsem http://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/file/503-kdo-jsem
Můj kamarád http://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/file/539-muj-kamarad
Můj domov http://krizovatka.skaut.cz/dokumenty/file/858-muj-domov

Název: Společně tvoříme svět
Autor: Mgr. Jiří Zajíc
Návrh a zpracování obálky: Vojtěch Šimek
Jazyková korektura: Mgr. Vlasta Kohoutová
Vydavatel: Národní institut pro další vzdělávání
Editor: Mgr. Jiří Zajíc
Tisk: WOW, s. r. o.
Náklad: 130 kusů
Rok vydání: 2016
1. vydání

ISBN 978-80-86956-92-3

Neprodejné!
Určené pro vzdělávací potřeby pedagogických pracovníků škol, školských zařízení a vedoucí oddílů v NNO pracujících s dětmi a mládeží.

NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

SPOLEČNĚ TVOŘÍME SVĚT

INSPIRACE TĚM, KTEŘÍ POMÁHAJÍ DĚTEM I DOSPÍVAJÍCÍM K PŘIJETÍ ZODPOVĚDNOSTI ZA VYTVÁŘENÍ SVĚTA, KDE MAJÍ VŠICHNI LIDÉ MOŽNOST ŽÍT DŮSTOJNÝ ŽIVOT.

Mgr. Jiří Zajíc

Mgr. Jiří Zajíc, původním vzděláním matematik. Po listopadu 89 pracoval 12 let jako redaktor v Českém rozhlasu, po té ředitel kanceláře ČRDM a analytik úřadu Rady pro rozhlasové a televizní vysílání. Od roku 2008 zástupce ředitele v NIDM, následně jako metodik pro vzdělávání v NIDV. Je předsedou odboru duchovní výchovy Junáka – českého skauta a autorem 14 publikací.

ISBN 978-80-86956-92-3

NIDV NÁRODNÍ INSTITUT PRO DALŠÍ VZDĚLÁVÁNÍ

www.nidv.cz